

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

RADİKAL FEMİNİZM AÇISINDAN ERKEN EVLİLİKLER ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Kevser CALP ŞEN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

RADİKAL FEMİNİZM AÇISINDAN ERKEN EVLİLİKLER ÜZERİNE
NİTEL BİR ÇALIŞMA

Kevser CALP ŞEN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

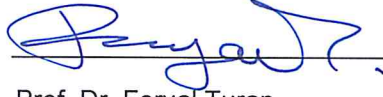
Kevser CALP ŞEN tarafından hazırlanan "Radikal Feminizm Açısından Erken Evlilikler Üzerine Nitel Bir Çalışma" başlıklı bu çalışma, 18.01.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nefise Bulgu (Başkan)

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN-BARAN (Danışman)

Prof. Dr. Feryal Turan

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.01.2018

Kevser CALP ŞEN

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- ☐ **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

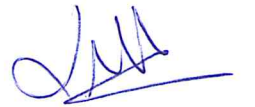
- ☒ **Tezimin/Raporumun 18.01.2021 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- ☐ **Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

- **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

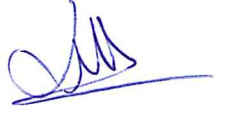
18 /01/2018

Kevser CALP ŞEN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Prof. Dr. Aylin GRGN BARAN danışmanlığında tarafımdan retilildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Kevser CALP şEN

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN'a tüm destekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez Savunma Sınavı jüri başkanı Prof. Dr. Nefise BULGU'ya, araştırmaya katkılarından dolayı Tez Savunma Sınavı jüri üyesi Prof. Dr. Feryal TURAN'a ayrıca araştırma süresince ilgisini esirgemeyen Doç. Dr. Hasan ŞEN'e teşekkür ederim.

Erken evlenen kadınlara tüm samimiyetleri ile deneyimlerini aktardıkları ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında asıl katkıyı sağladıkları için teşekkürü bir borç bilirim. Bu noktada araştırma sahasında yardımları için Güler ŞEN'e teşekkür ederim.

Son olarak ilgisi, desteği ve sabrı için sevgili eşim Hüseyin'e, anlayışı için çocuğum Doğa'ya ve her zaman yanımda olan annem, babam ve kardeşime sonsuz teşekkürler.

Ankara, 2018
Kevser CALP ŞEN

ÖZET

CALP ŞEN, Kevser. *Radikal Feminizm Açısından Erken Evlilikler Üzerine Nitel Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu araştırmada İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesi özelinde ataerkil ideoloji ve bu ideolojinin gerekleri doğrultusunda kurgulanan toplumsal cinsiyet rolleri ile erken evlilikler arasındaki ilişki radikal feminizmin temel görüşleri ekseninde değerlendirilmekte ve erken evliliğin kadın hayatına etkileri ele alınmaktadır. Araştırmada feminist yaklaşımın toplumsal gerçekliği kavrayış ve anlama şekline bağlı olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve 13 kadın ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırma verilerine göre ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rolleri ile erken evlilikler ve bu evlilikler yoluyla kurulan aile yapısının uyum içinde olduğu ve birbirini beslediği görülmektedir. Ataerkil toplum yapısı ve eşitsiz cinsiyet rolleri erken evliliklerin gerçekleşmesinde en temel etkiye sahiptir, ayrıca namus kaygısı ve genç kadınların güvenliğini koruma çabası, erken evliliklerin gelenek halinde devam ettirilmesi ve farklı bir evlilik pratiğinin bilinmemesi, “evde kalma” gibi ataerkil söylemlerin içselleştirilmesi gibi sebeplerle erken evlilikler toplumsal bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

Erken evlenen kadınların birçoğu aile içi ataerkil fiziksel ve psikolojik şiddete uğramaktadır. Bununla birlikte cinsel şiddet de farklı şekillerde fakat kadınların sıklıkla deneyimlediği bir diğer şiddet türüdür. Araştırma verilerine göre bedeni ve cinselliği denetim altında tutulan kadının edilgen pozisyonu evlilik içi cinsel hayatta da devam etmektedir. Yine kadın cinselliği üzerinden kurgulanan namus erken evliliklerin gerçekleştirilmesi yönünde baskı yaratmaktadır, bekaret ise evliliğe kadar korunması gereken ve kadına yüklenen bir kavramdır.

Araştırma kadınların doğurgan beden yapısına sahip olmasının ve bu yapının sosyokültürel olarak anlamlandırılmasının kadın yaşamına derin etkileri olduğuna işaret etmektedir. Kadınların üreme sağlığı ve cinsel sağlık konusunda bilgi ve bilinç düzeyleri düşüktür. Ev işi ve bakım sorumluluğunun tamamen kadına ait olması da kadın hayatını olumsuz etkilemekte, erken evlenen kadınların emekleri tüm aile tarafından sömürülmektedir.

Ailesi tarafından mahrum bırakıldıkları ilgiyi bir erkekten görmek çocuk yaştaki kadının erkeğe duygusal yakınlık hissetmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte erkeklerin varlığı güven

duygusu yaratmakta; duygusal paylaşım ve tatminden uzak bir evlilik geçirmelerine rağmen kadınlar evli kalmayı tercih etmektedir.

Anahtar Sözcükler

Erken Evlilik, Radikal Feminizm, Ataerkil İdeoloji, Toplumsal Cinsiyet, İzmir

ABSTRACT

CALP ŞEN, Kevser. *A Qualitative Research About Early Marriage From The Point Of View Radical Feminism*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

In this research, the connection of the early marriages in the Çamlıkule neighborhood of Buca county of İzmir with patriarchal ideology and the gender roles that are constructed in line with the requirements of this ideology are evaluated based on the foundations of radical feminism and the effects of early marriage on women's lives are discussed. In the research, qualitative research method was used based on the way the feminist approach understands the social reality and in-depth interviews with 13 women were conducted.

According to the research results, it is seen that patriarchal ideology and social gender roles are in harmony with early marriages and the family structure established by these marriages, feeding each other. Patriarchal society structure and unequal gender roles have the biggest effect in the forming of early marriages. Anxiety of honor and families trying to preserve the security of young women, traditionalizing early marriages and the unawareness of other marriage practices, internalization of patriarchal discourses such as 'spinsterhood' are the reasons that early marriages continue to exist as a social problem.

Many early-married women are suffering patriarchal physical and psychological domestic abuse. Moreover, sexual abuse in its various forms is another kind of violence that is often experienced by women. According to this research, the passive position of the woman whose body and sexuality are under control also continues in the sexual life in marriage. Also, honor, which is based on female sexuality, creates pressure to form early marriages and virginity is a concept that is attributed to women that needs to be preserved until marriage.

The research indicates that women's procreative physiology and its socio-cultural interpretation has profound effects on women's life. Women's knowledge and awareness about reproductive and sexual health is low. The fact that housework and child care responsibilities are totally belong to women also negatively affects the life of women and the labour of early married women is exploited by the whole family.

When they find the care they were deprived of by their families from a man causes the woman, who is basically a child, to feel emotional closeness to the man. The presence of men, however,

creates a feeling of security; and, even though their marriage is far from emotional sharing and satisfaction, women prefer to be married.

Keywords

Early Married, Radical Feminism, Patriarchal Ideology, Gender, İzmir

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
TABLolar DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	4
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODU	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	9
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	10
1.3.1. Konuya İlgili ve Araştırma Bölgesinin Seçimi	11
1.3.2. Örneklem	13
1.3.3. Veri Toplama Teknikleri	13
1.3.4. Görüşme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması	14
1.3.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler	16
1.3.6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	17
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	18
2. BÖLÜM.....	19
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	19
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	19
2.1.1. Aile	19
2.1.1.1. Ailenin Tanımı ve İşlevleri.....	19
2.1.1.2. Ailenin Çeşitleri	20
2.1.1.3. Ailenin Taşıdığı Evrensel Sorunlar	21
2.1.2. Evlilik	23
2.1.2.1. Evliliğin Tanımı ve İşlevleri	23

2.1.2.2. Farklı Evlilik Biçimleri	24
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	25
2.2.1. Feminizm ve Feminist Teorinin Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışı	25
2.2.2. Radikal Feminizm	29
2.2.2.1. Ataerkillik	29
2.2.2.2. Kişisel Olan Politikadır.....	33
2.2.2.3. Kadın Kültürünün Yüceltilmesi	34
2.2.2.4. Kız Kardeşlik	34
2.2.2.5. Biyolojik Farklar, Cinsel Sınıf Sistemi ve Annelik.....	35
2.2.2.6. Bilim ve Dil.....	36
2.2.3. Radikal Feminizm ile Erken Evlilik İlişkisi.....	36
2.2.3.1. Erken Evlilikler ve Ataerkil Yapı	37
2.2.3.2. Erken Evlilikler ve Şiddet - Kadın Cinselliği.....	39
2.2.3.3. Erken Evlilikler ve Doğurgan Beden Yapısı – Annelik.....	40
2.2.3.4. Erken Evlilikler ve Ev İçi Kölelik–Ekonomik Bağımsızlık.....	45
2.2.3.5. Erken Evlilikler ve Aşk.....	46
2.2.3.6. Erken Evlilikler ve Namus	48
2.2.3.7. Erken Evlilikler ve Sosyoekonomik Statü	50
2.2.4. Erken Evlilikle İlgili Yapılan Çalışmalar	51
2.2.4.1. İstatistiki Veriler	51
2.2.4.1.1. Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimler ve İstatistiki Veriler.....	51
2.2.4.1.1.1. Dünyadaki Değişimler ve İstatistiki Veriler.....	51
2.2.4.1.1.2. Türkiye’deki Değişimler ve İstatistiki Veriler	53
2.2.4.1.2. Değişen Evlilik Anlayışı ve Evlilik İstatistikleri.....	57
2.2.4.1.3. Türkiye’de ve Dünyada İstatistiklerle Erken Evlilikler	59
2.2.4.1.3.1. Türkiye’de Erken Evlilikler	60
2.2.4.1.3.2. Dünyada Erken Evlilikler.....	65
2.2.4.2. Üst Politika Metinleri, Strateji Belgesi ve Eylem Planları ile Araştırma/Çalıştay	

Raporlarında Erken Evlilikler	67
3. BÖLÜM	75
ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ	75
3.1. ARAŞTIRMA BÖLGESİNE VE ARAŞTIRMA ÖZNELERİNE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER	75
3.2. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ	77
3.2.1. Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini	79
3.2.1.1. Geleneksel Pratikler ve Erken Evlilik	79
3.2.1.2. Evliliğe Hazır Hissetme	81
3.2.1.3. Evlilik Kararı	83
3.2.1.4. Toplumsal Kabul ve Onay	87
3.2.1.5. Evde Kalma Korkusu	87
3.2.2. Denetleme, Baskı ve İktidar Kurma Aracı: Şiddet ve Namus	89
3.2.2.1. Fiziksel Şiddet	89
3.2.2.2. Güçsüzlük, Çaresizlik ve Korku	91
3.2.2.3. Cinsel Şiddet ve Evlilik Tecavüzü	92
3.2.2.4. Kadın Cinselliği	94
3.2.2.5. Namus; Bedenin ve Cinselliğin Denetimi	95
3.2.2.6. Kadının Namus Algısı	97
3.2.2.7. Bekaret	98
3.2.3. Doğurgan Beden Yapısı ve Annelik	100
3.2.3.1. Plansız Gebelik ve Kürtaj	100
3.2.3.2. Erkeğin Çocuk Sayısı İle İlgili Tutumu	102
3.2.3.3. Hamilelik, Doğum ve Doğum Sonrası Yaşam	103
3.2.3.4. Kadının Annelik Algısı	106
3.2.3.5. Anneliğin Zorlukları	107
3.2.4. Eğitim ve Çalışma Hayatı	108
3.2.4.1. Engellenen Eğitim	109
3.2.4.2. Yoksulluk	110

3.2.4.3. Erkeğin Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumu	111
3.2.4.4. Ekonomik Şiddet.....	113
3.2.5. Kadına Yüklenen Sorumluluklar: Ev İşi ve Bakım	114
3.2.5.1. Ev İçi Emek.....	114
3.2.5.2. Çalışmanın Ev İşlerine Etkisi.....	116
3.2.5.3. Bakım.....	118
3.2.6. Engellenen Psikososyal Gelişim	119
3.2.6.1. Ev İçi Karar	119
3.2.6.2. Aile İle İletişim	121
3.2.6.3. Sosyal Hayat	122
3.2.7. Kadın İçin Erkek: Önce İlgisi Sonra Gölgesi	123
3.2.7.1. Erkeğin İlgisi.....	123
3.2.7.2. Erkeksizlik; Baskı, Gücsüzlük ve Yalnızlık.....	124
3.2.8. Erken Evlilik; Anlamı, Etkileri, Öğrettikleri	126
3.2.8.1. Evlilik Algısı.....	126
3.2.8.2. İyi Evlilikte Kadının Sorumlulukları	127
3.2.8.3. Erken Evliliğin Kadın Hayatına Etkileri	129
3.2.8.4. Psikolojik Durum	130
3.2.8.5. Çocukluk ve Kadınlık Arasındaki İnce Çizgi	131
3.2.8.6. Evlilik Kurtuluş mu?	132
SONUÇ	135
KAYNAKÇA.....	154
EK-1	161
ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT	161
EK-2	164
GÖRÜŞME REHBER FORMU	164
EK-3	166
ORİJİNALLIK RAPORU.....	166
EK-4	167
ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	167

KISALTMALAR DİZİNİ

ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BETAM	Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
DİKASUM	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
KEFEK	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
TAYA	Türkiye Aile Yapısı Araştırması
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
USAKSAM	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Erken Evlenen Kadınların Sosyodemografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler.....	75
--	----

GİRİŞ

Erken evlilikler 18 yaşın altında gerçekleştirilen evliliklerdir. Evlilik kararı kim tarafından alınmış olursa olsun farklı bir evlilik pratiğinin deneyimlenmemiş olması nedeniyle koşullandırılmış bir iradede ve bilinçsiz bir karardan bahsetmek gerekir. Ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi ve sosyoekonomik statüsünün yükseltilmesi gibi alanlarda bir engel olarak ortaya çıkan erken evlilikler toplumsal düzeyde bir sorun olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte araştırmalar erken evliliklerin daha çok kadınların yaşadığı toplumsal bir sorun olduğuna işaret etmektedir. İlk evlilik yaşı cinsiyete göre incelendiğinde; evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2, erkeklerin oranı ise %5,6'dır (TÜİK, 2017); yaklaşık 6 kadına karşılık 1 erkek erken yaşta evlenmektedir. Ataerkil yapının beslediği eşitsiz cinsiyet rollerinin etkisiyle gerçekleşen erken evlilikler kadın hayatına etkileri ile ataerkil yapının devamına katkı sağlamaktadır.

Erken evlilikler tüm dünya ülkeleri için toplumsal bir soruna işaret etmektedir; 15-19 yaş grubu evli kadınların oranı Afrika'da %40, Amerika'da %15, Okyanusya'da %14, Sovyet Cumhuriyetlerinde %9 ve Avrupa'da %7 civarındadır (Başer, 2000, s. 50). Avrupa ülkeleri arasında Türkiye yüzde %14'lük oranla Gürcistan'dan sonra erken evliliklerin en fazla görüldüğü ülkedir (USAKSAM, 2011). Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2016 sonuçları ise Türkiye'de ilk evliliklerin %17,9'unun 18 yaşından önce gerçekleştiğine işaret etmektedir (TÜİK, 2017). Küresel bir sorun olan erken evliliklere ataerkil toplum yapısı ve geleneksel değerlerin hakim olduğu bölgeler ile eğitim düzeyi ve sosyoekonomik statüsünün düşük olduğu bölgelerde -dünyada Afrika ve Güney Asya, ülkemizde ise Doğu ve Orta Anadolu'da- daha sık rastlanmaktadır.

Bu araştırmada İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesi özelinde erken evlenen kadınların anlatılarından yola çıkarak erken evlilik deneyimleri ile radikal feminizmin evlilik ve aile kurumu hakkındaki görüşleri arasındaki bağlantıların keşfedilmesine ve erken evliliğin kadın hayatına etkilerinin anlaşılmasına çalışılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümü olan “Araştırmanın Konusu ve Metodu” bölümünde araştırmanın konusu ve problemine, araştırmanın amacına, araştırmanın yöntemine ve araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümü olan “Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve” bölümünün ilk başlığı olan kavramsal çerçeve bölümünde öncelikle aile kavramı tartışılmış, ailenin çeşitlerine ve taşıdığı evrensel sorunlara yer verilmiş; devamında ise evlilik kavramına ve evlilik çeşitlerine yer verilmiştir. İkinci başlık olan kuramsal çerçeve bölümünde ise öncelikle feminizm kavramından ve feminist teorisinin evlilik ve aile kurumuna bakışından söz edilmiştir. Akabinde radikal feminizm ve erken evlilikler arasındaki ilişki “Erken Evlilikler ve Ataerkil Yapı”, “Erken Evlilikler ve Şiddet – Kadın Cinselliği”, “Erken Evlilikler ve Doğurgan Beden Yapısı – Annelik”, “Erken Evlilikler ve Ev İçi Kölelik – Ekonomik Bağımsızlık”, “Erken Evlilikler ve Aşk”, “Erken Evlilikler ve Namus”, Erken Evlilikler ve Sosyoekonomik Statü” başlıkları altında incelenmiştir. Kuramsal çerçevenin son bölümü olan “Erken Evliliklerle İlgili Yapılan Çalışmalar” başlığı altında ise aile yapısı, evlilik ve erken evlilikler ile ilgili istatistiki veriler aktarılmış ve erken evlilikler üst politika metinleri, strateji belgesi ve eylem planları ile araştırma ve çalıştay raporları kapsamında incelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümü olan “Araştırma Verilerinin Analizi” bölümünde ilk olarak araştırma bölgesine ve araştırma öznelerine ilişkin tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Devam eden bölümde araştırma soruları, kadınların anlatıları ve radikal feminizmin temel kavramları zihinde tutularak ulaşılan 8 temaya -Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Roller; Denetleme, Baskı ve İktidar Kurma Aracı: Şiddet ve Namus; Doğurgan Beden Yapısı ve Annelik; Eğitim ve Çalışma Hayatı; Kadına Yüklenen Sorumluluklar: Ev İşi ve Bakım; Engellenen Psikososyal Gelişim; Kadın İçin Erkek: Önce İlgisi Sonra Gölgesi; Erken Evlilik; Anlamı, Etkileri, Öğrettikleri- ve temalar altında kategorilere yer verilmiştir.

Araştırma verileri ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadın için uygun gördüğü yaşam ile erken evlenen kadınların yaşam tarzlarının benzer olduğuna; erken evlenen kadınların hem erkek hem de ailesi tarafından ataerkil şiddete uğradığına;

ataerkil toplumlarda cinselliği ve bedeni denetim altında tutulan kadın üzerinden kurgulanan namus ve bekaret kavramlarının kadını erken evliliğe iten sebeplerden biri olduğuna; doğurgan beden yapısının ve bu yapının toplumsal olarak anlamlandırılarak kontrol ve denetime tabi tutulmasının kadın yaşamına etkisi olduğuna; erken evlenen kadınların eğitimini yarıda bırakan kadınlar olduğuna ve evlendikten sonra da kadınların yoksulluk içinde yaşadığına; ev işi ve çocuk bakımının kadın sorumluluğunda olduğuna ve bu ağır sorumluluğun kadın hayatını olumsuz etkilediğine; erken evlenen kadınların aile içinde pasif ve edilgen varlıklar olarak söz sahibi olamadıklarına; birçoğunun evliliğe bağlı psikolojik problemler yaşadığına; psikososyal ihtiyaçları karşılanmayan ve bağımlı kişilik yapısı oluşturan genç kadınlar¹ için erkeklerin ilgisini çekmenin ve beğenilmenin önemli olduğuna; kadınların erken evliliğe ve erken evliliği normalleştiren ve yeniden üreten geleneğe karşı tepkili olduklarına işaret etmektedir.

“Sonuç” başlığı altında ise analiz bölümünde ortaya konan veriler, radikal feminizmin temel kavramları ve erken evlilikle ilgili yapılan çalışmalardan yola çıkılarak konuyla ilgili feminist çerçevede genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Kadınlaşmış bir toplumsal sorun olan erken evliliklerle mücadele için konunun feminist bakış açısı ile ataerkil ideoloji ve bu ideolojiyi besleyen toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde ele alınması ve erken evliliklerin kadın hayatına etkilerinin derinlemesine ortaya konması gerekmektedir. Bu araştırmada da erken evliliklerin kadın hayatına etkisinin tüm boyutları ile açığa çıkarılması için erken evlilikler cinsel şiddet, cinsellik, namus, bekaret, doğurgan beden yapısı, annelik, aşk gibi konular ekseninde ve geniş bir yelpazede anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma ile erken evliliğin ataerkil toplum yapısı ve eşitsiz cinsiyet rollerinin etkisi altında gerçekleşen toplumsal bir sorun olarak kabul edilmesi ve bu kabule dayanan ulusal politika ve stratejilerin geliştirilmesi noktasında rehberlik etmesi amaçlanmaktadır.

¹ Araştırma kapsamında “kız çocuğu” ifadesi yerine “genç kadın” ifadesi kullanılmasına özen gösterilmiş fakat kadınların ifadelerine, direkt alıntılara ve “kız kardeşlik” kavramına müdahale edilmemiştir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODU

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Bu araştırmanın konusunu erken evlilikler oluşturmaktadır. Araştırmada 18 yaşından küçük olan herkesin çocuk olduğu ve kadının 18 yaş altı evlilik deneyiminin kadının insan hakkı ihlali olduğu kabulünden yola çıkılarak radikal feminizmin görüşleri ile kadınların erken evlilik deneyimi arasındaki bağlantılar anlaşılmaya çalışılmıştır.

Kadın hayatına etkileri ile ataerkil sistemin devamına katkı sağlayan ve kadının eşitsiz konumunu güçlendiren erken evliliklerin gerçekleşmesinde en önemli etki ataerkil toplum yapısına ve bu yapının beslediği cinsiyet rollerine aittir. Toplumsal bir sorun olan erken evliliklerin diğer nedenleri arasında, erken evliliklerin gelenek halinde sürdürülmesi, kadının namusunu korumak amacıyla erken yaşta baş göz etme çabası, çevresinde erken yaşta evlenenlerin sıklıkla bulunmasının kadınlar için erken evliliği özendirici rol oynaması, sosyalizasyon sürecinde eş ve anne olmayı içselleştiren kadının evliliği nihai bir hedef olarak görmesi, yoksulluk, eğitimsizlik, aile içi ataerkil şiddet², farklı evlilik türleri, tacize veya tecavüze uğrayan kadınların tecavüzcüsüyle ya da başka biriyle evlendirilmesi, mülkiyet paylaşımı, Türkiye'nin erken evliliklerle mücadeleye yönelik ulusal bir politikasının olmaması³, mevzuatta erken evliliklerle ilgili net ve açık bir tanım yapılmamış olması sayılabilir.

Ülkemizde erken evlilik sayısı ile ilgili gerçekçi bir veri tabanı mevcut değildir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri sadece hakim kararıyla resmi olarak gerçekleştirilen erken evlilikleri yansıtmaktadır. Bununla birlikte dini nikah erken evliliklerin yapılmasına olanak sağlayan bir uygulamadır. Erken evlenen ve sadece dini nikahı olan kadınlar olduğu gibi dini nikahı çocuk yaşta yapılan resmi nikahı ise süreç içerisinde 18 yaşından sonra gerçekleşen kadınlar bulunmaktadır.

² “Aile içi şiddet”in cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığına ve erkekler tarafından kadınlar üzerinde baskı ve iktidar kurma aracı olarak kullanıldığına gönderme yapmak amacıyla bu çalışmada “aile içi ataerkil şiddet” (Hooks, 2012, s. 78-79) kavramı kullanılacaktır.

³ Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) hazırlık çalışmaları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinasyonunda devam etmektedir.

Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında %14'lük oranla Gürcistan'dan sonra erken evliliklerin en fazla görüldüğü ülkedir (USAKSAM, 2011). TAYA 2016 sonuçlarına göre evlilik deneyimi yaşamış bireyler içerisinde Türkiye'de ilk evliliklerin %17,9'u 18 yaşından önce gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017). İstatistikler ülkemizde her beş evlilikten yaklaşık birinin erken evlilik olduğuna işaret ederken bazı bölgelerde bu oranın çok daha yüksek olduğu bilinmektedir. Nitekim Türkiye'de erken evlilikler ataerkil yapının daha derin hissedilmesi, geleneksel değerlerin hakimiyeti ve sosyoekonomik düzeyin düşüklüğü ile bağlantılı olarak kırsal alanlarda ve Doğu ve Orta Anadolu'da daha fazla görülmektedir.

İlk evlilik yaşı cinsiyete göre incelendiğinde; evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2, erkeklerin oranı ise %5,6'dır (TÜİK, 2017). İstatistikler yaklaşık 6 kadına karşılık 1 erkeğin erken yaşta evlendiğine işaret etmektedir. Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler Raporunda Türkiye'de 18 yaş altı evlilik yapan erkeklerin oranının yüzde 6,9, kadınların oranının ise yüzde 31,7 olduğu ifade edilmektedir (USAKSAM, 2011). Türkiye genelinde ideal ilk evlenme yaşını kadınlar için 19 yaş altı görenlerin oranı %7,3 ve erkekler için 19 yaş altı görenlerin oranı %1,8'dir (TÜİK, 2017). Kadınların erken evlilik yapmaları sık rastlanan ve normal kabul edilen bir durumdur. Ataerkil sistem içerisinde kadınlar toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak aile içinde yeniden üretimden sorumludur. Bu sorumluluk onlara iyi bir eş ve annelik rolünü yükler ve kadın bu role özgü tutumlara koşullanarak kimliğini oluşturur. Yine toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak üretimden sorumlu tutulan erkek ise ailesinin geçimini sağlamak zorundadır. Erkeklerin para kazanan olarak daha fazla eğitim alma, istihdama katılma vb. zorunlulukları evliliğin daha çok askerlik sonrasına ertelenmesine sebep olmaktadır. Böylece erkekler kadınlara göre nispeten daha geç yaşlarda evlenmektedir (Calp, 2014, s. 14). Bu gerçeklik kadının yaşadığı bir sorun olan erken evliliklerin feminist bakış açısı ile ele alınmasını gerektirmektedir. Kadınların erken evlilik öncesinde ve sonrasında yaşadıkları deneyimleri anlamak için kadın bakış açısına sahip olmak önemlidir; biz bu bakış açısını feminist bakış olarak nitelendiriyoruz.

Erken evliliklerin kadın hayatına etkilerini değerlendirdiğimizde öncelikle erken evliliklerde kadınların eşi tarafından fiziksel ve cinsel şiddet görme riskinin daha

yüksek olduğunu belirtmek gerekmektedir. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 sonuçlarına göre 15-24 yaş grubundaki kadınlar, 45-59 yaş grubundaki kadınların yaklaşık üç katı düzeyinde fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır (HÜNEE, 2014, s. 9). Yine erken evlenen kadınların yarısı fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalırken 18 yaşından sonra evlenen kadınların üçte birinin şiddete maruz kaldığı görülmektedir (HÜNEE, 2014, s. 14). Özellikle aile içi ataerkil şiddet evliliğin ilk yıllarında erkek ve ailesi tarafından uygulanmaktadır.

Erken evlilikler genç kadınların maruz kaldığı cinsel istismar biçimlerinden biridir. Kanun karşısında erişkin bir erkeğin reşit olmayan bir kadınla birlikteliği suç teşkil ederken, evlilik birliği içinde 18 yaş altı bir kadınla cinsel birliktelik yaşamak normal sayılmaktadır. Bununla birlikte ataerkil toplumlarda kadınların cinsel ve duygusal ihtiyaçlarının ancak evlilik birliği içinde karşılanması onay görmekte fakat erken yaşta evliliklerde kadın kendisine dayatılan cinselliği yaşamak zorunda kalmakta ve cinsel yaşamda söz sahibi olamamaktadır.

Kadınların erken evlilik deneyimi sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir; erken evlilik adölesan doğumların en önemli nedenlerinden biridir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 verilerine göre adölesan dönemde olan kadınların %3’ü doğum yapmışken, %1’i araştırma tarihinde gebedir; kadınların yaklaşık %5’i gebe veya annedir (HÜNEE, 2014). 15-19 yaş arası kadınlarda gebeliğe bağlı ölümler bu yaş grubunda en sık rastlanan ölüm nedenlerinden biridir (WHO, 2006). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun (UNFPA) verilerine göre adölesan annelerin, daha ileri yaşlarda anne olan kadınlara göre, düşük veya ölü doğum yapma riskleri ve bebeğin ilk bir yılda ölme riski daha yüksektir (UNFPA, 2013a).

Erken yaşta evlenen kadınlar daha uzun süre gebelik riski altına girmekte, bu da yaşam boyunca daha fazla sayıda doğuma yol açmaktadır (WHO, 2006). Bununla birlikte erken evlenen kadınların doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olamadığı ve çoğunlukla plansız gebelikler yaşadığı bilinmektedir; özellikle kırsal alanda yaşayan kadınların kürtaja erişim şansları oldukça düşüktür. Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme

Yapılmasına Dair Rapor genç kadınların aile planlaması hakkında bilinçli olmadıkları için çok çocuk sahibi olduklarına işaret etmektedir (TBMM KEFEK, 2010).

Erken yaşta evlenen kadınların eğitim düzeyleri düşüktür ve kadınlar genellikle çalışma yaşamı dışındadır. Çalışma yaşamına katılanlar ise daha çok düşük statülü ve az gelirli işlerde çalışmaktadır. 2009 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi verilerine göre 15–19 yaş grubunda bulunan 259 bin evli kadının yüzde 90'ı en fazla ilköğretim mezunudur, sadece 34 bini işgücüne katılmakta ve bunların çok büyük kısmı ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir (BETAM, 2011).

Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor erken evliliklerin kadınların geniş aile içerisinde bir çeşit köle olarak kullanılmalarına neden olduğunu belirtirken, kadınların ev işleri ve bakım sorumlulukları altında ezildiğine ve geleneksel ev içi rollerinin pekiştiğine işaret etmektedir (TBMM KEFEK, 2010).

Erken evlilik deneyimi henüz psikososyal gelişimini tam olarak gerçekleştirememiş genç kadınların sağlıklı kimlik oluşumunu olumsuz yönde etkilemekte ve kadının edilgen kimliğini pekiştirmektedir (TBMM KEFEK, 2010). Anne ve yardımcı dışında bir kimlik geliştiremeyen kadın aile içerisinde söz hakkına sahip olamamakta ve beklentilerini dile getirememektedir.

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni ve cinselliği denetim altındadır. Bu denetim kadının güvenliğini ve namusunu koruma kaygısı ile çocuk yaşta evlendirilmesine neden olmaktadır (TBMM KEFEK, 2010; KADEM, 2014). Ayrıca bekaret yine kadın üzerinden kurgulanan bir kavramdır ve evliliğe kadar korunması gerekmektedir.

Erken evlenen kadınlar genellikle yoksul, eğitimsiz ve çok çocuklu ailelerin çocuklarıdır. Aile içinde genç kadınların psikososyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik özel bir çaba sarf edilmez. Bununla birlikte kadınlar sosyalleşme sürecinde ataerkil kalıplara uygun olarak bağımsız bir kişilik geliştiremezler. Neticede ailelerinde görmedikleri ilgiyi bir erkekten görmek ve bir erkeğin beğenisini kazanmak genç

kadınlar için önemlidir. Bu durum ise erkeğe karşı duygusal yakınlık hissetmelerine ve erken evliliği istemelerine neden olmaktadır.

Bu tartışmalar ışığında araştırma sorunu; erken evlilikleri onaylayan ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rollerinin erken evlenen kadınların hayatlarına ve ikincil pozisyonlarına etkisi nedir, olarak ifade edilebilir. Bu çalışmada ifade edilen araştırma sorunu kapsamında radikal feminizmin aile ve evlilik kurumları hakkındaki görüşleri ekseninde;

- Ataerkil ideoloji ve erken evlilik arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğu; erken evliliklerin ataerkil yapının bir parçası olduğu, erken evlilik yoluyla kurulan aile yapısının da ataerkil ideolojinin devamına ve yeniden üretilmesine hizmet ettiği,
- Erken evliliğin kadın bedeni ve cinselliğini kontrol etmeye yarayan bir gelenek olduğu, sebeplerinden birinin de kadın cinselliği üzerinden kurgulanan namus baskısı olduğu,
- Kadınlara erken evlilik içinde eşleri tarafından yöneltilen cinsel ve fiziksel ataerkil şiddetin erkeklerin erkekliklerini kurmada temel bir araç olarak kullanıldığı,
- Erken evlenen kadınların ezilmelerinin bir nedeninin de doğurgan beden yapıları ve bu yapıya yüklenen sosyokültürel anlam ile ilgili olduğu,
- Kadınların erken evlilik öncesinde ve sonrasında anneliğe ve anneliğin gerektirdiği tutumlara koşullandığı,
- Evlilik ve aile kurumu içerisinde, kadınların çocuk yetiştirme ve ev işleri gibi konularda sömürüldüğü,
- Özellikle çocukluk döneminde erkeğe karşı hissedilen ve erken evliliği isteme sebebi olarak gösterilen aşkın, kadının aile içinde psikososyal ihtiyaçlarının karşılanmaması ve bağımlı kişilik yapısı nedeniyle erkeğin varlığına ve ilgisine muhtaçlığı sonucunda ortaya çıkan ve öz yetersizliğini gidermeye yarayan bir duygu olduğu

görüşleri anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Evlilik ve aile kurumunun eleştirisi feminist teori içinde farklı açılardan ele alınarak tartışılmıştır; aile kadınların ebeveynleri ya da kocaları yoluyla erkek baskısını en yoğun şekilde hissettikleri, evlilik ise eşitsiz cinsiyet rollerinin hayata geçirildiği ve kadınların cinsel köle olarak kullanıldığı kurumlardır (Hooks, 2012, s. 98-99). Şişman (2003) Marksist feminizmin ataerkil aileyi, kapitalist sistemin yeniden üretildiği kurumlardan biri olarak kabul ettiğini ve kapitalist sistemin ortadan kaldırılması için ailenin de ortadan kaldırılması gerektiğini ifade ettiğini belirtmektedir (Aktaran Dikici, 2016, s. 527).

Bu noktada feminist hareket içinde her ne kadar aile ve evlilik kurumuna karşı çıkan görüşler olsa da araştırmada aile ve evliliğin ortadan kaldırılması gereken kurumlar olarak değerlendirilmediğini vurgulamak önemlidir. Araştırma ile aile, radikal feministlerin tartıştığı konulara yeniden dikkat çekilerek, değişen koşullara uygun ve eşitlik çerçevesinde inşa edilmesi gereken bir kurum olarak görülmektedir.

Ülkemizde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın haklarının korunması ve kadının güçlendirilmesi gibi alanlarda bir engel olarak ortaya çıkan erken evlilikler toplumsal düzeyde bir sorun olarak değerlendirilmemektedir. Bu kapsamda evlilik yaşına alt sınır getirilmesi erken yaşta evliliğin önüne geçilmesi için yeterli bir adım olarak görülmemektedir. Kadınlaşmış bir sorun olan erken evliliklerle savaşmak ve atılan adımları güçlendirmek için konunun feminist bakış açısı ile ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde ele alınması gerekmektedir.

Bu araştırma ile amaçlanan İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesi'nde erken evlenen kadınların anlatılarından yola çıkarak kadınların erken evlilik deneyimleri ile radikal feminizmin evlilik ve aile kurumu hakkındaki görüşleri arasındaki bağlantıların keşfedilmesi ve erken evliliğin kadın hayatına etkilerinin derinlemesine ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaca ulaşan bir araştırmanın erken evlilik algısının yeniden değerlendirilmesi ve kadınlaşmış toplumsal bir sorun olarak kabulüne dayanan ulusal politika ve stratejilerin geliştirilmesi noktasında rehberlik edeceği düşünülmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Pozitivist yaklaşımın özne nesne ayırımına ve ikisi arasındaki ilişkiyi açıklama çabasına karşılık hermeneutik yaklaşım toplumbilimin hem araştırmacı hem de araştırma öznesinin taşıdığı özne karakterinden dolayı açıklamanın değil anlamının konusu olabileceğini savunur (Tuna, 2012, s. 104). Bu anlayışın mümkün olabilmesinin en önemli koşulu insanın incelediği gerçekliğin yani toplumun bir üyesi olmasıdır (Günay, 2012, s. 126-127).

Feminist yöntem feminist bilince sahip araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. Feminist yöntem “... *feminist teoriye dayanarak, kadınların deneyimlerini, toplumsal olarak yüz yüze oldukları eşitsizlikleri, bunların yaşamlarını nasıl etkilediğini ve biçimlendirdiğini anlamak için bir araç*” (Oğuz, 2012, s. 64)’tır. Cancian’a (1992) göre feminist araştırmanın belirleyici birtakım özellikleri bulunmaktadır; cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe odaklanır, kadınların günlük deneyimlerine kulak verir ve deneyimlerinin olduğu gibi aktarılmasını önemser, araştırmacı ve araştırma öznesi ayrımını reddeder ve araştırma öznesine de güç veren katılımcı metotları tercih eder (Aktaran Güçlü, 2012, s. 116). Mies (1995) için feminist bir araştırmanın sahip olması gereken metodolojik ilkeler ise şu şekildedir: araştırma özneleri ile özdeşleşme ve bilinçli taraflılık, araştırmacı ve araştırma özneleri arasında kurulan yatay ve insani bir ilişki, iki taraf için de bir bilinçlenme süreci olarak yaşanan araştırma süreci ve ataerkil sistem içerisinde kadınların ezilişi ve sömürülüşüne karşı duruş (Aktaran Güçlü, 2012, s. 116). Tüzel’in (2009) de belirttiği gibi feminist araştırma yöntemi kadınların yaşamlarını dönüştürme amacını taşıyan bir yöntemdir (Aktaran Güçlü, 2012, s. 119). Feminist araştırmanın nihai hedefi cinsiyetler arasındaki eşitsizliği sona erdirmektir.

Feminist yöntem pozitivist anlayışın karşısında konumlanarak sıklıkla nitel araştırma tekniklerini kullanır (Güçlü, 2012, s. 119). Bu araştırmada da hermeneutik ve feminist yaklaşımın toplumsal gerçekliği kavrayış ve anlama şekline bağlı olarak nitel araştırma tekniği kullanılmaktadır. Nitel yöntem araştırmanın mikro düzeyde yapılarak konunun ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesinin, araştırma öznelerinin doğal çevrelerinde de gözlemlenmesinin, araştırmacının aktif bir katılımcı olarak ve araştırma öznelerine

yakın bir duruş içinde konumlanarak öğrenen ve bilgisini çoğaltan biri olmasının, araştırma alanını kuşatan koşullar ve sosyal çevrenin tümünün bağlam olarak değerlendirilmesinin gerekli görüldüğü; araştırmaya katılanların bakış açısının yansıtıldığı bir veri oluşturma sürecinin gerçekleştirildiği ve araştırma süreci içinde devam eden bir tasarımla hareket edildiği durumlarda tercih edilen bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2012, s. 165).

Öncelikle araştırma ile kadınlaşmış ve ataerkil sistem ile doğrudan bağlantılı bir toplumsal soruna ve bu sorunun kadın hayatına etkilerine dikkat çekilmek istenmektedir, dolayısıyla bu aşamada kadınlarla özdeşleşen ve dikey hiyerarşiyi dışlayan bir bakış açısının gerekli olduğu düşünülmektedir. Araştırma konusunun ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesi gerekmektedir, zira araştırma ile amaçlanan, toplumda henüz bir sorun olarak değerlendirilmeyen ve gelenek olarak devam eden erken evlilik olgusunun kadın hayatına etkisinin tüm boyutlarıyla açığa çıkarılmasıdır. Bununla birlikte veriler toplanırken kadınların doğal yaşam ortamında gözlemlenmesi ve analiz aşamasında bu gözlemlerden de yararlanılması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada araştırmacı ve kadınlar arasında karşılıklı bir etkileşim sürecinin yaşanmasının önemli olduğu değerlendirilmekte, böylece kadınların bakış açısını tam olarak yansıtabilmesi hedeflenmektedir. Belirtilen amaçlar araştırmanın nitel yöntem kullanılarak yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Nitel araştırmalarda araştırma sürecinin her aşamasında gerçekleştirilen uygulamaların belirli bir sistematığe sahip olması ve ayrıntılı bir şekilde tanımlanması araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliğini önemli bir şekilde etkilemektedir (Punch, 2005, s. 188-189). Bu doğrultuda araştırmada kullanılan yöntem; “Konuya İlgili ve Araştırma Bölgesinin Seçimi”, “Örnekleme”, “Veri Toplama Teknikleri”, “Görüşme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması”, “Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler”, “Verilerin Çözümü ve Yorumlanması” başlıkları altında değerlendirilmektedir.

1.3.1. Konuya İlgili ve Araştırma Bölgesinin Seçimi

Feminist yaklaşım kadınların yaşadığı eşitsizliği ortaya çıkartmak için araştırmacının kendisini araştırma öznesi ile özdeşleştirmesi ve bilinçli, yanlı bir tavır takınması gerektiğini vurgular. Bu araştırmada da erken evlilik olgusu kadınların deneyimlerinden yola çıkarak araştırmacının algılama ve kavrama süreçlerine bağlı olarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmacının kadınların yaşadığı sorunlara olan ilgisi, erken evliliğin kadınlaşmış bir sorun olması ve kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu güçlendirmesi erken evliliğin kadın hayatına etkilerinin derinlemesine incelenmesi gereken bir konu olduğu düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte erken evliliğin toplumsal olarak kabul görmesi ve normalleştirilmesi araştırmacı için bu etkilerin net bir şekilde ortaya konmasını daha da gerekli kılmıştır.

Araştırmanın gerçekleşeceği bölgenin seçiminde araştırmacının araştırma alanı ile ilgili sahip olduğu gözlemler ve alana dair çeşitli kaynaklardan edindiği bilgiler belirleyici olmuştur. Araştırma İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı 7 yıldır her yıl yaklaşık iki hafta bu mahallede kalmaktadır. Bu sayede özellikle mahallede yaşayan kadınları gözlemlene ve onları tanıma fırsatı yakalamıştır. Araştırmacının alanda ön araştırma sırasında yapması gereken gözlemler de bu yolla gerçekleştirilmiştir.

Çamlıkule Mahallesi özellikle 1990'lı yıllarla birlikte yoğunlaşan iç göç süreci sonucunda oluşan bir bölgedir, nüfusun neredeyse tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göç etmiştir. Göçler zincirleme göç olarak gerçekleştiği için mahalle sakinlerinin birçoğu birbirleri ile akraba veya hemşeridir. Geleneksel değerler göç süreci ile bu bölgeye taşınmıştır, modernleşme sürecinin etkisiyle bazı dönüşümlere uğramakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Mahallede ataerkil yapı ve eşitsiz cinsiyet rolleri hakimdir. Ayrıca yaşayanların eğitim seviyesi ve sosyoekonomik düzeyi düşüktür. Bu doğrultuda bölgede erken evliliklerin sıklıkla görüldüğü araştırmacının önceki gözlemleriyle tespit edilmiştir. Mahallenin toplumbilim çalışmalarına son derece uygun olan sosyokültürel ve demografik yapısının yanında İzmir'de erken evlilikler

konusunda bir çalışma gerçekleştirilmemiş olması bu alanın seçilmesinin nedenlerindendir.

1.3.2. Örneklem

Araştırmacı araştırma alanı ile bağlantılı olarak araştırmaya kimlerin dahil edileceğini belirlemiştir; araştırmaya Çamlıkule Mahallesiinde yaşayan ve 18 yaş altı evlilik yapan kadınlar dahil edilmiştir.

Nitel araştırmada örneklem amaca uygun olarak ve esnek bir yolla oluşturulur (Kümbetoğlu, 2012, s. 170-171). Nitel yöntemde amaca uygun örneklem oluşturulmasının gerekliliği nedeniyle araştırma yoğun olgular ve kartopu örneklem türlerinin bir arada kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Yoğun olgular örneğinde örneklem araştırma konusunun deneyimine ve bilgisine sahip olanlardan ve konuya ilişkin süreçleri en yoğun şekilde yaşayanlardan seçilmektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 172). Kartopu örnekleme ise araştırma sorununun taşıyıcısı olan evrenin tamamının bilinmeyeceği durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Öncelikle araştırma sorununu taşıyan ve bilinen bir bireye ulaşılır, bu bireyin yönlendirmesi ile onun çevresindeki bir başka bireye ulaşılır ve silsile bu şekilde devam ederek hedeflenen katılımcı sayısına ulaşılır (Tuna, 2012a, s.158). Araştırmada kartopu yöntemi ile ulaşılan kadınların aynı zamanda yoğun olgular örnekleme uygun olmasına gayret edilmiş, görüşmeler erken evlilik deneyimine ilişkin süreçleri en yoğun yaşayan kadınlar ile gerçekleştirilmiştir.

İlk kadın ile araştırmacının bir akrabasının komşusu olması yolu ile bağlantıya geçilmiş ve her bir kadın bir sonraki kadına ulaşılmasını sağlayarak görüşmeler devam etmiştir. Ulaşılan 16 kadından 3'ü görüşme yapmayı kabul etmemiştir. Bu durumda bir önceki kadına başvurularak yeni bir kadına yönlendirmesi istenmiştir.

1.3.3. Veri Toplama Teknikleri

Görüşme insanların tutum, davranış ve görüşleri ile ilgili yüzeysel ve sınırlı bilgilerle yetinmeyen, derinlemesine incelenmenin gerekli görüldüğü araştırmalarda kullanılan bir

tekniktir (Güven, 2001, s. 169). Görüşmede kullanılan gözlem araçlarının standartlaştırılma derecesi ya da görüşmenin derinliğine göre farklılaşan görüşme türlerinden biri de derinlemesine görüşmelerdir (Güven, 2001, s. 170).

Feminist bir araştırma olgular arasındaki neden sonuç ilişkisini açıklama amacı gütmeyen; amaç kadınların yaşam öykülerini, gündelik deneyimlerini ve kurdukları sosyal ilişkilerin anlamını derinlemesine kavramaktır. Bu çaba bahsi geçen verilerin ayrıntılı bir biçimde derlenmesine olanak veren derinlemesine görüşme tekniğinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Kümbetoğlu, 2011, s. 491). Derinlemesine görüşmede araştırmacıya büyük bir inisiyatif tanınır, esnek bir anlayış içinde gerçekleşen bu süreçte zengin ve derin bir veriye ulaşılır. Bu araştırmada da nitel araştırma veri oluşturma tekniği olan derinlemesine görüşme uygulanmıştır.

Nitel araştırmalarda verinin araştırmacı ve araştırma öznesi arasında geçen iletişim ile elde edildiği gerçeğinden hareketle araştırmada görüşmelerin eşitlikçi, güvene ve karşılıklı deneyim paylaşımına dayanan bir eksenle gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir. Kadınların kendilerini rahat hissettikleri bir ortamda ve gönüllülük temelinde ilerleyen insani bir ilişki kurulmasına gayret edilmiştir. Bu sayede kadın en az araştırmacı kadar aktif bir şekilde görüşmeye katılarak deneyimlerini aktarmıştır.

1.3.4. Görüşme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması

Derinlemesine görüşmede gözlemlerin standartlaşmasını sağlayan birtakım araçlar kullanılır. Bu araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından görüşme sırasında bilgisini edinmek istediği konulara dair soruları içeren görüşme rehber formu oluşturulmuştur. Erken evliliğin çok yönlü ve dinamik yapısı kadınların hangi deneyimlerine odaklanmak gerektiği ve bu paralelde görüşme rehber formunda hangi sorulara yer verilmesi gerektiği üzerinde düşünmeyi zorunlu kılmış, bu aşamada araştırma problemi ve araştırma amacı temel alınmıştır. Bununla birlikte soruların erken evlilik deneyimi ile radikal feminizmin aile ve evlilik konusundaki görüşleri arasındaki bağlantıyı keşfedici nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Bu noktada; Ataerkil toplum yapısı erken evlilik deneyimini nasıl etkilemektedir?, Kadınların cinsel hayatı erken

evlilik deneyimi içerisinde nasıl etkilenmektedir?, Kadınların fiziksel ve cinsel şiddet görme olasılığı erken evlilik deneyimi içerisinde nasıl etkilenmektedir?, Kadınların doğurgan beden yapısı erken evlilik deneyimi içerisinde nasıl etkilenmektedir?, Kadınların geleneksel ev içi rolleri ve ev içi emekleri erken evlilik deneyimi içerisinde nasıl etkilenmektedir?, Kadınların erkeklere hissettiği aşk erken evlilik deneyimini nasıl etkilemektedir? ve Kadınların namus nesnesi olarak kabul edilmesi erken evlilik deneyimini nasıl etkilemektedir? soruları temel alınmıştır.

Görüşme rehber formu araştırmacıya hem bilgisini edinmek istediği konuları sorular vasıtasıyla standartlaştırdığı hem de özgür ve esnek bir anlayış ile görüşme olanağı sağladığı için hazırlanmıştır. Sorular genel ve açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Deneme amaçlı Ankara ilinde iki görüşme gerçekleştirilmiş ve form üzerinde birkaç değişiklik yapılmıştır. Sorulacak soruların sırası görüşmenin akışı içinde belirlenmiştir. Uygulama sırasında bazı görüşmelerde konuya açılım getirebilecek farklı sorular yöneltildiği gibi bazı kadınlara da görüşme sırasında ortaya çıkan gereklilikten dolayı bazı sorular yöneltilmemiştir. Kadınların deneyimlerini anlama çabasına bağlı olarak sorular ile görüşmecinin kendi bakış açısını ve deneyimlerini rahatça ifade edebileceği bir alan yaratılmasına dikkat edilmiştir.

Formda öncelikle kadınların sosyodemografik özelliklerine ait sorulara, sonrasında ise araştırma problemi ve araştırma amacına uygun olarak belirlenmiş sorulara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında 13 kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin, kadınları yaşam alanlarında gözlemlene olanağını da sağlayabilmesi için kadınların evlerinde gerçekleştirilmesine özen gösterilmiş, 11 kadınla kendi evlerinde, 2 kadınla da ortak bir tanıdığı evinde görüşülmüştür. Görüşmeler 5 Ağustos 2017 - 25 Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmalarda araştırma öznesinin araştırma hakkındaki bilgisi ve araştırmacıyı nasıl algıladığı verdiği bilgi miktarını ve niteliğini etkilemektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 175). Bu kapsamda araştırma öncesinde kadınlara ön bilgilendirme yapılmış,

araştırmacı kendisini tanıtarak araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi vermiştir. Görüşmeler ön bilgilendirme süreci hariç olmak üzere yaklaşık bir ile bir buçuk saat arası sürmüştür. Kadınların gerçek isimleri yerine statülerine uygun olarak belirlenen rumuz isimler kullanılmıştır. Araştırmada araştırmacı ve kadın dışında kimse bulunmamış, görüşmeler kadınların seçimi de dikkate alınarak çoğunlukla telefonun ses kayıt özelliği ile kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte 2 kadın seslerinin kaydedilmesini istememiş ve bu görüşmeler sadece yazı ile kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı kadınlar ile ilgili kişisel gözlemlerini içeren notlar da tutmuştur. Kadınların ifadelerinin anlatım bozukluğu kaygısı taşımadan olduğu gibi aktarılmasına dikkat edilmiştir. Ses kaydı görüşme ile aynı gün dinlenmiş, yazıya aktarılmış ve okunmasına başlanmıştır. Bu esnada görüşme sırasında atlanan bazı sorular fark edilmiş ve kadınlarla telefon yolu ile tekrar bağlantı kurularak eksik kalan bölümler tamamlanmıştır.

1.3.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Derinlemesine görüşmeye başlamadan önce kadınlara ön bilgilendirme yapılmış ve araştırmaya katılıp katılmama istekleri sorulmuştur. Bu aşamada 3 kadın araştırmaya katılmak istememiştir. Kadınlar “ev içinde olan ev içinde kalır” düşüncesi ile görüşmeyi kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda araştırma sırasında kadının görüşmeyi reddetme veya durdurma hakkının olduğu belirtilmiş, fakat böyle bir durumla karşılaşılmamıştır.

Evlilik konusu kadınlar tarafından mahrem olarak algılanmaktadır. Özellikle araştırma sorularının evliliğin cinsellik ve şiddet gibi daha mahrem kabul edilen boyutları ekseninde şekilleniyor olması kadınlarda utanma, kısa ve yüzeysel cevaplar verme ya da cevap vermekten kaçınma gibi tepkiler yaratmıştır. Bununla birlikte araştırmacının da kadın olması güven ortamının sağlanması ve duygudaşlık temelinde bir ilişki kurulmasını kolaylaştırmış, bahsi geçen zorluklar nispeten aşılmıştır. Tam olarak aşılamadığı durumlarda ise kadın saygıyla karşılanmış ve ısrarcı davranılmamıştır. Aynı zamanda kadınların şive kullanması araştırmacı için anlamayı güçleştiren ve ayrıca çaba sarf etmeyi gerektiren bir boyut olmuştur. Yine özellikle şiddet konusunda görüşülürken

bazı kadınlar duygusallaşmış ve ağlamıştır, bu durumda da araştırmacı öncelikle kadınların sakinleşmesini önemsemiştir.

Bazı kadınların ses kayıtlarının gizli tutulacağı ve sadece tez çalışması için kullanılacağı konusunda ikna edilmeleri son derece güç olmuştur. Bu durumda da kadınların kendilerini rahat hissetmeleri ve deneyimlerini tam olarak aktarabilmeleri kaygısıyla ısrarcı davranılmamış, 2 görüşme sadece not tutularak gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeyi kendi evlerinde gerçekleştirmek istemeyen kadınlar ile görüşme yapılacak yer ve saat konusunda da bazı zorluklar yaşanmıştır. Görüşmeleri eşlerinden gizli olarak gerçekleştirmek istedikleri ve/veya çocuk bakımı, ev içi sorumlulukları nedeniyle dışarı çıkmakta zorlandıkları görülmüştür. Bu durumda da tarih ve yer kararı tamamen kadınlara bırakılmış, görüşmeler kadınların uygun oldukları saatte ve uygun gördükleri yerlerde gerçekleştirilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde araştırmacı ve araştırma öznesi arasındaki ilişkinin bir denge içinde olması önemlidir, denge kurulamamış bir güç ilişkisi içerisinde derinlemesine görüşme süreci tek yönlü bir diyalog biçimine dönüşmektedir (Kümbetoğlu, 2012, s. 177). Bununla birlikte araştırma öznesinin araştırmacıyı bir uzman olarak algıladığı durumlarda da yanlış veya eksik bilgi vereceği endişesi ile deneyimlerini tam olarak aktaramadıkları bilinmektedir. Katılımcıların sosyoekonomik statüsü ve eğitim düzeyi düşük kadınlardan oluşması görüşmelerin denge içerisinde yürütülmesi için araştırmacının özel bir çaba harcamasını gerektirmiştir.

1.3.6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Nitel araştırmalarda araştırmacının en önemli rolü verilerin oluşturulması, verilerin analiz edilmesi ve analiz sonucunda oluşan bilginin yorumlanmasıdır. Nitel verilerin analizi son derece uzun ve emek isteyen bir süreci gerektirir (Kümbetoğlu, 2012, s. 170). Bu araştırmada da araştırmacı son derece detaylı ve zengin bir veri kaynağına sahip olduğu için verilerin analizi uzun ve emek isteyen bir süreci gerektirmiştir.

İki ay süren analiz ve yorumlama süresince öncelikle derinlemesine görüşme notları özenle ve defalarca okunmuş, böylece veriye hakimiyet sağlanmıştır. Kavramsallaştırma aşamasında araştırma soruları ile bağlantılı olduğu düşünülen ifadelerden yola çıkılarak tema ve kategoriler belirginleşmiş ayrıca görüşme notları ayıklama ve sınıflamaya tabi tutulmuştur. Anlatılanların anlam çerçevesi bozulmadan doğru bir şekilde aktarılmasına dikkat edilmiştir.

Böylece soruların sıraya diziliş biçimi, kadınların anlatıları ve radikal feminizmin temel kavramları zihinde tutularak İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesiinde erken evlenen kadınların erken evlilik deneyimleri ile radikal feminizmin görüşleri arasındaki bağlantıları gösteren 8 temaya ulaşılmış ve analiz bu temalar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Temalar; Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Roller; Denetleme, Baskı ve İktidar Kurma Aracı: Şiddet ve Namus; Doğurgan Beden Yapısı ve Annelik; Eğitim ve Çalışma Hayatı; Kadına Yüklenen Sorumluluklar: Ev İş ve Bakım; Engellenen Psikososyal Gelişim; Kadın İçin Erkek: Önce İlgisi Sonra Gölgesi; Erken Evlilik; Anlamı, Etkileri, Öğrettikleri başlıklarından oluşmaktadır. Her bir temanın altında kategoriler belirlenmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Dini nikah özellikle resmi asgari evlenme yaşı dolayısıyla erken evliliklerin kurulmasında yaygın olarak başvurulmuş bir yöntemdir. Dini nikah kayıt altına alınmadığı için erken evlenenlere dair evren tam olarak bilinemez. Bu araştırmada da evren tam olarak bilinmemektedir. Araştırma verileri genellenemez.

Araştırmada hermeneutik ve feminist yaklaşım kullanılmaktadır. Her iki yaklaşımda pozitivist nesnellik kaygısı taşınmaz. Açıklama ve genelleme iddiasında değildir, sadece toplumsal gerçekliği anlamaya çalışır. Bu bağlamda evrenin tam olarak bilinmemesi ve araştırma verilerinin genellenememesi araştırma için bir sınırlılık teşkil etmez.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.1. Aile

2.1.1.1. Ailenin Tanımı ve İşlevleri

Toplumsal yapı bir toplumu oluşturan bireyler, gruplar, sınıflar vb. arasındaki sistematik ilişkiler bütünüdür (Alpkaya, 2012, s. 7). Bu yapı içerisinde bireylerin topluma temel karakterini veren sürekli ve anlamlı davranışları sosyolojinin temel inceleme alanıdır (Türkarşlan, 2012, s. 210).

Aile toplumsal kurumlardan biridir; toplumsal yapı ile arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur ve bu ilişkinin temel dinamikleri sosyoloji için her dönem önemini korumuştur. Bazı sosyal bilimciler aileyi evrensel özellikleri ile tanımlama eğilimindeyken bazıları aileyi belirli kültürlerle ve dönemlere özgü bir kurum olarak görme ve tanımlama eğilimindedir (Türkarşlan, 2012, s. 210). Bununla birlikte son dönemlerde aile yapısında meydana gelen değişim sosyal bilimcilerin dikkatini çekmektedir.

TÜİK tarafından açıklanan istatistiklerde aile *“evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan bireyler topluluğu”* (TÜİK, 2017) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma aileye yüklenen farklı işlevleri temel olarak genişletmek mümkündür. Örneğin aile eşler arasındaki cinsel ihtiyacın düzenlendiği ve demografik yapının oluşturulduğu; çocukların bakımının gerçekleştirildiği ve toplumsal normların aktararak sosyalleşmelerinin sağlandığı; üyelerinin sevgi, güvenlik, onaylanma gibi duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumdur.

Aile yerine getirdiği temel işlevleri nedeniyle evrensel bir kurum olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu işlevlere yüklenen değerler ve zaman içerisinde geçirdiği yapısal dönüşüm göz önüne alındığında aile kurumunun tüm dönemler ve kültürler için geçerli evrensel bir tanımının yapılamayacağı değerlendirilmektedir. Her nasıl tanımlanırsa tanımlansın her insan bir aile içerisinde dünyaya gelir. Aile kişinin temas kurduğu ilk topluluktur. Özellikle erken çocukluk döneminde bakım, duygusal ihtiyaçların karşılanması, eğitim ve kültür aktarımı gibi işlevleri ailenin toplum açısından taşıdığı önemi ortaya koymaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde aile yapısında meydana gelen değişim aile kurumunun zamanla ortadan kalkacağı görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte hali hazırda görünen ailenin geçirdiği dönüşümlerle yeni sosyoekonomik ve demografik koşullara uyum sağlayabilen bir yapısı olduğu ve bu sayede toplum için önemli işlevleri yerine getirmeye devam eden bir kurum olarak var olduğudur.

2.1.1.2. Ailenin Çeşitleri

Aile literatürde genel olarak üye sayısına göre çekirdek veya geniş aile, otorite sahibi olan kişiye göre ise anaerkil veya ataerkil aile olarak sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte ailenin evrensel bir tanımını yapmak kadar aileyi sınıflandırmak da oldukça zordur. Gittins (2011) aileden değil ailelerden söz etmek gerektiğine değinerek aile türlerinin çeşitliliğine işaret etmektedir (Aktaran Zeybekoğlu Dünder, 2016, s. 39). Örneğin aile Zeybekoğlu Dünder'in çalışmasında sosyoekonomik aşamalara göre, büyüklüğüne göre, güç ve otoritenin dağılımına göre, soyun izlenmesine göre, yerleşim yerine göre, mirasın geçişine göre, yerleşme esasına göre gruplara ayrılarak incelenmiştir (Zeybekoğlu Dünder, 2016, s. 45-49).

Küreselleşme, modernleşme, kentleşme ve sanayileşme süreçlerinin etkisiyle aile türleri de çeşitlenmeye devam etmektedir; tek ebeveynli aileler, tek kişilik aileler, çocuksuz aileler, eşcinsel aileler gibi farklı aile türleri ortaya çıkmaktadır. Araştırma konumuz itibarıyla incelenmesi gereken aile türlerine aşağıda yer verilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde giderek küçülme eğilimi gösteren aile Gökçe'nin (2004) çalışmasında büyük ve küçük aile olarak ayrılmıştır. Büyük aile kırsal alanda yaşayan ve tarımla uğraşan, akrabalık bağlarının güçlü olduğu ve ailenin adının önemsendiği, erkeğin karar alıcı olduğu ve ailenin sorumluluğunu üstlendiği, geleneklere bağlı aile tipidir. Küçük aile ise kentsel alanda yaşayan ve üyelerinin sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe çalıştığı, akrabalık bağlarının kısmen önemini yitirdiği, kararların aile üyelerinin ortak katılımı ile alındığı ve geleneksel yaşam tarzından uzaklaşan aile tipidir (Aktaran Zeybekoğlu Dünder, 2016, s. 46).⁴

Sayın (1990)'a göre anaerkil aile avcı toplayıcı döneme özgü aile tipidir. Erkek avcılık yaparken kadın toplayıcılık yapmakta ve ailenin geçimi için ihtiyaç duyulan yiyeceği temin etmektedir (Aktaran Zeybekoğlu Dünder, 2016, s. 46-47). Armağan'a (1974) göre kadının ailenin dirlik ve esenliğini sağlamadaki sorumluluğunun erkeğe göre daha fazla olduğu anaerkil aile avcı toplayıcı dönem ile birlikte sona ermiştir. Hayvancılık, tarımsal üretim ve madencilik dönemi ile kadın ve erkek arasındaki iş bölümü ve kadının ailedeki rolü değişerek kadın ikincil konuma düşmüştür. Maddi değerlerin baş yaratıcısı olan erkeğin üstün konumu ataerkil miras hukuku ile desteklenmiştir. Ataerkil aile yapısı içerisinde tek kocalı olma kabul görmüş, kadının cinsel ilişkileri sınırlandırılmış ve bu yeni uygulamalar töre ve hukukla desteklenmiştir (Aktaran Türkarlan, 2012, s. 213). Günümüzde varlığını koruyan ataerkil aile yapısı tüm dünyada egemen olan ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte sanayi devrimiyle birlikte eğitim düzeyi yükselen ve çalışma yaşamına katılım düzeyi artan kadının konumu aile yapısını da etkilemiş ve kadın-erkek eşitliğine dayanan eşitlikçi aile tipi görülmeye başlanmıştır (Zeybekoğlu Dünder, 2016, s. 47).

2.1.1.3. Ailenin Taşındığı Evrensel Sorunlar

Değişen aile yapısı ve yeni aile tiplerine rağmen aile içi eşitsizlik kadınların aleyhine yaşanmaya devam etmektedir. Kamusal alanın sahibi olan erkeğe zıt pozisyonda konumlandırılan kadının özel alandan sorumlu tutulmasına rağmen yine bu alan içinde

⁴ Gökçek'e ait büyük-küçük aile sınıflandırması Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım'ın Aile Sosyolojisi kitabında yer alan geleneksel geniş aile-modern çekirdek aile sınıflandırması ile benzerlik göstermektedir.

ayrımcılığa uğradığı bir gerçektir. Bu ayrımcılığın ve eşitsizliğin nedeni ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadın ev işlerinin tüm sorumluluğunu üzerinde taşımaktadır; kadınlar yemek ve ütü yapmak gibi daha sık ve emek isteyen işlerden, erkekler ise tamirat gibi daha seyrek yapılan işlerden sorumlu tutulmaktadır. Bunun yanında bakım da kadının sorumluluk alanındadır. Çocuk, yaşlı ve engelli bakımı kadınların yoğun emek harcayarak yerine getirdikleri görevleridir. Kadının çalışıyor olması da ev içi emeğini azaltmamakta, kadına ikinci mesai görevini yüklemektedir. Kadınlar temizlik ve çocuk bakımı gibi görevlerin yanında aile içinde veya diğer ailelerle kurulan kişisel ilişkilerin korunmasında da emek harcamaktadır. Buna rağmen ekonomik gücü elinde bulunduran erkek aile içi kararlarda daha fazla söz sahibidir. Ev içine sıkışıp kalmak kadının kendini geliştirememesini ve sosyal çevreden dışlanmasını da beraberinde getirmektedir. Aile içi eşitsizlik sorununun çözümü ataerkil ideolojinin ve cinsiyet ayrımcılığının etkisini kaybetmesi ile ilgi görünmektedir.

Bir bireyin diğerini baskı ve denetim altında tutmasında en temel uygulayıcılardan biri olan şiddet aile içinde genellikle erkekten kadına ve anne babadan çocuğa yönelik gerçekleşmektedir. Kadınlar hiçbir sosyoekonomik fark gözetmeksizin aile içi ataerkil şiddete maruz kalmaktadır. Rawstorne'ye (2002) göre aile içi ataerkil şiddet kadınlara karşı işlenen suçların en sık rastlanılanı olmakla kalmayıp, kadınların ailelerindeki ya da tanıdıkları erkeklerin şiddetine uğrama riski, yabancıların şiddetine uğrama riskinden daha yüksektir (Aktaran Giddens, 2012, s. 262). Kadınların erkeklere uyguladığı şiddet ise daha çok defalarca şiddete maruz kaldıktan sonra ortaya çıkmakta ve savunma amaçlı gerçekleşmektedir.

1970'lere kadar kamusal alanda tartışılmayan aile içi ataerkil şiddet feminist akımın çabalarıyla kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Ev içerisinde eşler arasında gizli tutulan veya görmezden gelinen şiddet vakaları son dönemde toplumsal bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Türkiye'de bu algıya paralel Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi imzalanmış ve bu Sözleşmeyi uygulamaya yönelik olarak hazırlanan 6284 sayılı Kanun 2012'de yürürlüğe girmiştir. Çocuğa yönelik şiddetin ise hem anne hem baba kaynaklı ve son derece yaygın bir eylem olduğu bilinmektedir. Özellikle son

dönemde anne şiddeti ile ağır darbe alan çocuk haberleri medyada yer bulmaya başlamıştır. Şiddete uğrayan kadının kendi çocuğuna şiddet uygulaması ve şiddet gören çocuğun da ileride şiddet uygulama riskinin artması üzerinde düşünülmesi gereken konulardır.

Araştırma konumuz olan erken evlilikler yoluyla kurulan aile yapısı içerisinde de kadınların eşitsizlik ve şiddete sıklıkla maruz kaldığı bilinmektedir. Nitekim erken evlilik kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığı derinleştiren ve erkek şiddetinin dozunu artıran bir deneyimdir.

2.1.2. Evlilik

2.1.2.1. Evliliğin Tanımı ve İşlevleri

Ailenin kurulma yollarından biri olan evlilik bağı ile iki kişi arasındaki ilişki toplumsal onay zemininde kurulmuş ve hukuksal zeminde eşlerin birbirine karşı hak ve yükümlülükleri düzenlenmiş olur. Bu bağlamda evlilik, “... *iki yetişkin birey arasındaki toplumsal olarak kabul edilen ve onaylanan bir cinsel birleşim...*” (Giddens, 2012, s. 247) veya Ingoldsby’nin (2006) belirttiği gibi “*beraberinde ekonomik ve psikolojik beklentileri de getiren kültürel olarak onaylanmış cinsel ilişki*” (Aktaran ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler) olarak tanımlanmaktadır. Aytaç ise evlilikte cinsel ve duygusal hayat vurgusu yaparak evliliğin meşruluk kazandıran özelliğine dikkat çekmiştir (Aytaç, 2012, s. 302).

Crow’a (2008) göre evlilik toplumsal olarak kurgulanır ve düzenlenir; evliliğin her aşamasında kültürel değerlerin ve toplumsal normların etkisi görülmektedir. Evlilik algısı ve evlilikle ilgili beklentiler, eşler arasındaki ilişki ve evlilik pratikleri bu etki ile şekillenir (Aktaran ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). Örneğin eş seçimi toplumlar arasında farklılıklar göstermektedir. Batı toplumları aşkın zorunlu bir koşul olduğunu düşünürken Hindistan gibi daha geleneksel toplumlarda eş seçiminde aile kararı baskındır. Bir diğer farklılık ise eş seçiminde Batıda bireysel değerler ve tercihlerin öne çıkarken Doğuda aileler arası uyum ve benzer sosyokültürel değerlere

sahip olmanın öne çıkmasıdır. Evliliğe ilişkin bazı pratikler aynı toplum içerisinde farklı toplumsal sınıf ve etnik gruplar arasında bile farklılık göstermektedir; evliliğe ilişkin adetler, düzenlenen törenler, dini ve resmi nikaha verilen anlam gibi (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

Kasapoğlu, Karkıner vd.'ne (2011) göre her kurum gibi evlilik kurumu da toplumsal yapıda bazı işlevleri yerine getirmektedir. Öncelikle yeni aileleri meydana getiren en önemli araçlardan biri evliliktir. Yasal yollarla gerçekleştirilmiş evlilik akdiyle bireyler hukuki bir kimlik ve yeni haklar kazanır. Evlilik birliği içerisinde doğan çocuklar toplumsal yaşamda meşru olarak kabul edilir. Yine kişilerin birliktelikleri özellikle geleneksel toplumlarda sadece evlilik birliği altında kabul edilir (Aktaran Çakır, 2013, s. 28-29).

2.1.2.2. Farklı Evlilik Biçimleri

Evlilik literatürde eşin seçilmesi, eş sayısı ve evlenen eşlerin katıldığı çevreye göre farklı türlere ayrılmıştır. Evlilik eşin seçilmesine göre dıştan evlenme (egzogami) ve içten evlenme (endogami), eş sayısına göre tek eşle evlilik (monogami) ve çok eşle evlilik (poligami), evlenen eşlerin katıldığı çevreye göre anne çevresi (matrilokal) ve baba çevresi (patrilokal) olarak ayrılmaktadır. Sezen Türkiye’de Evlenme Biçimleri isimli çalışmasında 33 farklı evlenme biçiminden bahsetmiştir. Çalışmada geleneksel olarak devam eden görücü usulü evlenme, başlık parası karşılığında evlenme, beşik kurtme evliliği, berder evliliği gibi evlilik biçimlerinden; ilan yoluyla eş seçme, televizyon evliliği, hileli evlilik gibi günümüz modern toplumlarında görülen evlilik biçimlerine veya oturak alma evlilik, başörtüsü kaçırma yoluyla evlilik gibi sadece bazı yörelere özgü evliliklere kadar çok farklı evlilik biçimlerine yer verilmektedir. Sezen’in çalışmasından yola çıkarak bahsi geçen evliliklerden araştırma konumuz itibariyle incelenmesi gerekenler aşağıda sunulmaktadır (Sezen, 2005, s. 185-195):

- Görücü Usulü İle Evlenme: Gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde evliliğin kişilerin anne, baba ve diğer yakınlarının kararı ile gerçekleşmesidir.

- Başlık Parası Karşılığında Evlenme: Evlenecek erkeğin kadının ailesine ödediği karşılık olan başlık nakit para yanında altın, ev, bahçe, tarla veya canlı hayvan olarak da ödenmektedir.
- Berder (Bedel) Evliliği: Başlık ödeme konusunda sıkıntı çeken iki ailenin çocuklarını karşılıklı olarak evlendirmesidir.
- Para Karşılığı Evlenme: Sosyoekonomik seviyesi düşük çevrelerde çocukların okula gönderilmeyerek para karşılığında evlendirilmesidir.
- Beşik Kertme Evliliği: Yakın ilişki içerisinde bulunan insanların çocuklarının beşiklerine birer işaret koyarak nişan gerçekleştirmeleri yoluyla kurulmaktadır.
- Kuma Getirme Evliliği: Günümüzde büyük kentlerde giderek kaybolan bu adet, Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizin kırsal kesimlerinde hala devam etmektedir.
- Ölen Kardeşin Karısıyla Evlenme: Ölen kardeşin karısı bekar olan erkek kardeşle evlendirilir veya evli olan erkek kardeşin ikinci eşi olur. Mirasın bölünmesi endişesinin yanında çocuklara üvey baba olarak amca seçilmek istenmesi de rol oynamaktadır.
- Baldızla Evlilik: Eşin ölümü ile dul kocanın, eşinin kardeşi ile evlenmesidir. Çocuklara üvey anne olarak teyze seçilmektedir.
- Yakın Akraba Evliliği: Türkiye’de kısmen yaygın olarak görülen bu evlilik mirasın bölünmemesi amacıyla ve yakın akraba ve kardeş çocuklarının yaşlılık döneminde kayın valide ve kayın pedere daha iyi bakabilecekleri düşüncesi ile yapılmaktadır.

Görücü usulü, başlık parası karşılığında, kuma getirme, yakın akraba vb. geleneksel evlenme biçimleri daha çok kadınları etkilemekte, kadının bireyselleşmesi ve güçlenmesi önünde engel oluşturmaktadır. Kadına eğitim hayatını sürdürme ve ekonomik bağımsızlığını kazanma fırsatı verilmeden gerçekleşen bu evlilikler ataerkil toplumlarda kadın algısını özetlemektedir.

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1. Feminizm ve Feminist Teorinin Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışı

İlk feminist düşünceler eski Yunan ve Çin medeniyetlerine kadar uzanmakla birlikte feminizm kavramının ortaya çıkışı genel olarak 18. yy olarak kabul görür. İlk modern feminizm metni 1792 yılında Mary Wollstonecraft tarafından yazılan Kadın Haklarının Savunusu kitabıdır. Kitap kadının doğası gereği sahip olduğu düşünülen özelliklerinin sorgulanması gerektiğine ve kadının toplumsal olarak öğrendiği ve içselleştirdiği kadınlık rollerine vurgu yapmıştır.

Feminizm evrensel ataerkil ideoloji içerisinde kadınların hak, özgürlük ve eşitlik mücadelesi olarak tanımlanabilir. Heywood (2013) feminizmi *“normun erkek olduğu kabul edilen ataerkil toplumlarca kadının dışlanışını, aşağılanışını, ezilişini, sömürülüşünü ve kendine yabancılaştırılmasını sergileyen, inceleyen, değişim isteyen ya da en azından bu olgulara ilişkin söylemlerin ve tavırların bilincinde olan bir yaklaşım”* olarak tanımlamaktadır (Aktaran Atan, 2015, s. 4). Eliuz’a (2011) göre feminizm cinsiyet ayrımcılığına karşıdır; biyolojik olarak kadın ve erkek olmak ile toplumsal olarak kadın ve erkek olmak arasındaki farkı vurgular. Feminizm biyolojik olarak kadın ve erkek olmanın hem bireysel hem toplumsal kimlik biçimlenmesindeki rolünü sorgulamaktadır (Aktaran Atan, 2015, s. 4).

Berktaş (2011) feminizmin öncelikle dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların diğer yarısı olan erkeklere bağımlı olduklarını ve onlar tarafından tahakküm altında tutulduklarını anlamaları ve bu eşitsiz ilişkinin biyolojik değil toplumsal ve kültürel bir nedene bağlı olduğunu fark etmeleri ile varlık bulduğunu belirtmektedir (Aktaran Atan, 2015, s. 4). Bu algı ile kadınlar toplumsal cinsiyet ekseninde sahip oldukları rolleri sorgulayarak kadının erkek karşısındaki konumunu güçlendirmeyi amaç edinmiştir.

İçinde taşıdığı ideolojik, siyasi ve felsefi dünya görüşü ve toplumsal dönüşümlerin etkisi ile feminist harekette zamanla ayrılıklar yaşanmış, her bir grup feminist kadının durumunu farklı açıdan ele alarak değerlendirmiştir. Birinci dalga feminizm -liberal feminizm- halihazırda Türkiye’de kısmen benimsenen şekliyle kadın-erkek eşitliğini toplumsal cinsiyet ekseninde tanımlamıştır. Liberal feministler hak eşitliğini benimsemiş, oy hakkı, eğitim hakkı ve çalışma yaşamına katılım hakkı gibi talepler için mücadele etmiş, hukuksal zeminde ve kamusal alanda kadın-erkek eşitliği kısmen

sağlanabilmiştir. İkinci dalga feminizm “kişisel olan politiktir” sloganı etrafında şekillenerek özel alana ait görülen ve kamusal alanda dile getirilmeyen şiddet, cinsellik, biyolojik farklılık, ev içi kölelik gibi konuları gündeme taşımıştır; ev içine girilmiş ve yaşanan eşitsizliklere dikkat çekilmiştir. Radikal feminizm ataerkil ideoloji ve kadın biyolojisine gönderme yaparak kadınların sadece kadın oldukları için ezildiklerini dile getirmiştir. Marksist feminizm kadınlar arasındaki sınıf farklılıklarına vurgu yaparak alt sınıflardaki kadınların eşitsizliği daha derin yaşadığına dikkat çekmiştir. Radikal ve Marksist feminizmi bir araya getiren sosyalist feminizm ise kadınların ezilmesinin nedeninin hem ataerkil ideoloji hem de sınıfsal farklılıklar olduğuna değinmiştir. Postmodern feminizm bu sürecin son aşamasını oluşturmuştur ve kadınların maruz kaldıkları erkek tahakkümünün kadınları etkileme biçimlerinin farklılıklarına vurgu yapmıştır. Feminist harekette meydana gelen değişim ve gelişim süreci devam etme eğilimindedir.

İlk kadın hareketi ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel koşullar göz önünde bulundurulduğunda oldukça sancılı bir döneme denk gelmiştir. 19. yüzyılda Avrupa’da kadın haklarını dile getirmek ve aile, eğitim, siyaset gibi toplumsal kurumları eşitsizlik ekseninde eleştirmek başlı başına sıkıntılı bir durumken bir de Sanayi Devrimi ve yarattığı sarsıntı feminist düşüncelerin dile getirilmesini son derece zorlaştırmıştır (Firestone, 1993, s. 27). Heywood (2013) 18. yüzyıl sonlarında başlayan feminist hareketin 19. yüzyıl ortalarında dikkat çektiğini ve ilk dönem feministlerin çabaları sonucunda kadınlara seçme hakkı tanındığını belirtmiştir. Feministler siyasi arenada kazandıkları başarının kadınların yaşadığı farklı sorunlara da çözüm getireceğini düşünmüşlerdir. Fakat 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde seçme hakkına sahip olmanın kadınların yaşadığı diğer sorunlara dokunmadığı, eşitsizliğin daha yapısal ve derin sebepleri olduğu görülmüştür (Aktaran Atan, 2015, s. 5). Berktaş’a göre (2011) bu farkındalık ile birlikte geçen sürede kadınlar iş hayatına atılarak salt eş ve annelik kimliklerinin dışına çıkmışlar ve ekonomik özgürlüklerini de kısmen kazanmaya başlamaları ile daha bilinçli ve özgüveni yüksek bireyler haline gelmişlerdir. Bu değişim kadınların farklı alanlarda yaşadıkları sorunların çözüme kavuşturulması için harekete geçmelerine neden olmuştur. Kadınlar 1960’larda başlayan ikinci dalga feminizm ile birlikte özellikle ev içinde yaşanan “özel” sorunları tartışmaya açmışlardır

(Aktaran Atan, 2015, s. 5). Aile kadınların ebeveynleri ya da kocaları yoluyla erkek baskısını en yoğun şekilde hissettikleri alan olarak feministlerin dikkatini çekmiştir. Aynı zamanda evlilik kurumunun eleştirisi de feminist hareketin gündeminde yer almıştır. Feministler evlilik kurumunu reddetmişler, evliliğin cinsiyet eşitsizliğini bir norm olarak içinde barındırdığını ve toplumsal cinsiyetin kaynağı olduğunu belirtmişlerdir (Hooks, 2012, s. 98-99).

Aile ve evlilik feminist hareket içinde farklı açılardan değerlendirilmiştir. Örneğin Heywood'a (2014) göre bireycilik ilkesine dayanan liberal feminizm tüm bireylerin cinsiyet, etnik köken, ırk, din vb. kimliklerine bakılmadan eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur. Liberal feministler bu görüşü çalışma, aile ve sosyal yaşam olmak üzere eşit haklar talebi olarak ifade eder (Aktaran Dikici, 2016, s. 525). Çaha (1996) liberallerin aileyi kadının kendi kimliğini ifade edebileceği ve kendini gerçekleştirebileceği bir kurum olarak nitelendirdiğini belirtir. Aile içi ilişkiler karşılıklı sevgi ve saygı ekseninde ve eşitlik temelinde yaşanmalıdır. Ayrıca boşanma durumunda kadın hakları hukuken korunmalıdır (Aktaran Dikici, 2016, s. 525). Bununla birlikte Şişman'a (2003) göre Marksist feminizmde ataerkil aile, kapitalist sistemin yeniden üretildiği kurumlardan biridir. Sınıfsız bir toplum için kapitalist sistemin ortadan kaldırılması gerektiğini düşünen Marksistler, bunun için ailenin ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eder. Aile kurumu tarihe karıştığında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik de ortadan kalkacaktır. Marksistler yok olmasını öngördükleri ailenin fonksiyonlarını da başka kurumlara devreder; ev işlerinin kadınların sorumluluk alanından çıkıp ücretlendirilmesi gibi (Aktaran Dikici, 2016, s. 527).

1990'larda feminizm tüm dünyada etkisini göstermiştir. Türkiye'de 1990'larda feminist hareketin etkisiyle kadının statüsünü güçlendirmek için kurumsallaşma yönünde adımlar atılmış, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik hukuksal kazanımlar elde edilmiştir. Türkiye hak eşitliği ekseninde daha çok liberal feminizmin yolunda ilerlemiş, ikinci dalga feminizm etkisini erkek şiddetine yönelik söylemleriyle gösterebilmiştir. Bununla birlikte özellikle eğitilmiş ve çalışan kadınlar arasında ev içi iş bölümü, çocuk bakımı gibi konularda eşitlik talep eden bir farkındalık eğilimi de kendini göstermektedir.

2.2.2. Radikal Feminizm

1960'lı yıllar Batıda politik etkinliklerin çok yoğun gerçekleştiği bir dönemdir. Bu dönemde Batı çevreci, savaş karşıtlığı, anti nükleer hareketler gibi eylemlere sıkça sahne olmuştur. Bu radikal ve tepkisel hareketler kadın konusunda da kendini göstermiştir. Radikal feminizm de bu dönemde politik eylemlere katılan kadınlar tarafından Amerika'da oluşturulmuştur (Donovan, 2014, s. 265-266). Dönemin tepkisel ruhu kadın hakları konusunun daha önce dile getirilmeyen sorunlar üzerinden tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Radikal feminizm ana bir kurama dayanmayan ve aktivist potansiyelin ortaya çıkardığı bir yaklaşımdır.

Batı Avrupa'da radikal feministler tarafından düzenlenen eylem ve protesto etkinlikleri sonucunda cinsel özgürleşme hareketi kısmen başarı sağlamıştır. Kadınlar cinselliğe dair çifte standardı eleştirmiş, tecavüz, cinsel taciz ve fahişeler ile ilgili toplumsal algıyı dönüştürmeye çalışmışlardır. Bedenleri ve doğurganlıkları üzerinde denetim talep ederek kürtaj hakkına ve gebeliği önleyici yöntemlere ulaşmayı engelleyen yasaları kaldırmak için mücadele etmişlerdir (Arat, 1991, s. 67). Bu çabalar sonucunda İtalya, Fransa ve İspanya'da kürtaj yasallaşmış; kadınların kendi doğurganlıkları üzerinde kısmen denetimleri sağlanmıştır.

Radikal feminizmin temel görüşleri “Ataerkillik”, “Kişisel Olan Politikdir”, “Kadın Kültürünün Yüceltilmesi”, “Kız Kardeşlik”, “Biyolojik Farklar, Cinsel Sınıf Sistemi ve Annelik” ve “Bilim ve Dil” başlıkları altında incelenmiştir.

2.2.2.1. Ataerkillik

Ataerkillik erkek egemenliği üzerine kurulu toplumsal ve siyasal yapıların anlaşılmasını sağlayan bir kavramdır (Akis, Özakin, & Sancar, 2009, s. 246). Ataerkillik Eleştirel Feminizm Sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır;

... sözcük anlamıyla baba otoritesi demektir. Erkeklerin iktidarı elinde tuttukları bir toplumsal formasyonu, yani erkek iktidarını adlandırır. Dolayısıyla “erkek egemenliği” ya da kadınların ezilmesi ile neredeyse eş anlamlı bir sözcüktür. 19.

yüzyıldan önce patriyarkları ilk aile reisleri olarak kabul eden kutsal metin yazarlarının kullanımlarının izinde, patriyarka ve patriyarklar kilise babalarını adlandıran terimlerdi Patriyarka, 1970'lerde, feministler tarafından, karşı çıkılacak sistemin bütünü adlandıran terim olarak benimsendi (Aktaran Alkan & Çakır, 2012, s. 233).

Ataerkillik yapısal analizlerde son derece işlevsel bir kavramdır. Örneğin aile erkek egemenliğinin korunduğu ve yeniden üretildiği bir zeminde yapılanmıştır. Feminist teori sözü edilen aile yapısının analizi için “ataerkillik” kavramından yararlanır (Akis, Özakin, & Sancar, 2009, s. 246).

Tüm dünyaya egemen olan ataerkil ideolojinin neden erkekleri ezen, kadınları da ezilen olarak tanımladığını açıklamaya çalışan farklı düşünceler vardır. Örneğin Beauvoir bu durumu kadının doğurganlığı ve bu doğurganlığın anlamlandırılması ile ilişkilendirir (Direk, 2009, s. 20). Her nasıl açıklanırsa açıklansın net olan ataerkil sistem içinde değerli olanın erkek olduğudur. Bu değeri oluşturan erkeklerin biyolojik yapısı değildir, toplumsal olarak kurgulan ve toplumsallaşma sürecinde içselleştirilen hegemonik erkeklığe uygun bir kimliğe sahip olmaktır. Hegemonik erkeklikler her toplumun kendi kültürel yapısına göre oluşturulur ve kurumsallaştırılır. Tüm erkekler sosyalleşme sürecinde bu erkeklik biçimini öğrenir ve uyum sağlar (Demren, 2001, s. 2).

Ataerkillik kuralların erkekler tarafından belirlendiği ve iktidarın erkek olduğu bir yapı olmakla birlikte bu kavram etrafında yapılan tartışmalar çoğunlukla kadının durumuna odaklanır. Ataerkillik ile ilgili yapılan çalışmalar kadınların erkeklerin denetimi altındaki toplumsal ve siyasal kurumların uygulamaları sonucu uğradıkları ayrımcılık ve dışlanmaları konu alır (Sancar, 2011, s. 23). Bununla birlikte ataerkil sistem analizinin kadın-erkek tartışmasının birlikte yürütüldüğü bir anlayış ile mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Tam da bu noktada Kandiyoti'nin “ataerkil pazarlıklar” kavramına değinmek gerekir. Kandiyoti bu kavram ile kadın ve erkek arasında geçen, her ikisinin de kabul ettiği ama bunun yanında zaman içerisinde karşı koyulabilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki ağından bahseder (Demren, 2001, s. 1). Ataerkil ağ içerisinde tüm unsurlar bu sistemi etkiler; her ne kadar ataerkil sistem erkek egemenliğine hizmet etse de kadınlar da bu ağ içerisinde kısmen bazı işlevleri yerine

getirmektedir. Dahası kadınlar ataerkilliğin belirlediği kuralları benimsemek ve bunlar doğrultusunda davranmak zorundadır (Kandiyoti, 1997, s. 114).

Pateman'a (2004) göre günümüzde yaşanan modern ataerki köklerini özel/kamusal ayrımından almaktadır; kadınların yaşam sınırlarını belirleyen de bu ayrımdır ve beraberinde kadınların ikincil konumunu ve edilgen yapısını gerektirir (Aktaran Yiğit, 2015, s. 13). Bununla birlikte özel/kamusal ayrımına bağlı olarak ataerki yapı içerisinde erkekler üretim, kadınlar ise yeniden üretim süreçlerinden sorumludur. Yeniden üretim sürecinin eyleyeni kadın olarak görülse de erkekler kadınların cinsel yaşamlarını baskı altında tutarlar, böylece yeniden üretim süreci de erkek hakimiyetinde yaşanır (Demren, 2001, s. 2). Toplumsal olarak kurgulanan ataerki ilişkiler içinde kadın ve erkeğe yüklenen farklı roller sadece aile, eğitim gibi kurumlar aracılığıyla değil aynı zamanda tıp, sanat, hukuk gibi kurumlar tarafından da doğallaştırılmakta ve normalleştirilmektedir (Berktaş, 2009, s. 61).

Ataerkillik feminist hareketin ivme kazandığı 1970'li yıllarda erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü gösterme açısından işlevsel olduğu için fazlaca kullanılmıştır. Eril tahakküm ataerkillik kavramı altında çelişkisiz bir bütün olarak ele alınmış ve bu genel kavrayış kadınların yaşamış oldukları baskı ve ayrımcılığı daha rahat kavramalarına sebep olmuştur (Sancar, 2011, s. 23-24).

Farklılıklar ekseninde kurgulanan son dönem dünya anlayışının feminizm üzerinde de etkisini göstermesi ataerkilliğin eleştirisine neden olmuştur. Feminist hareket farklı kadınlıkların, farklı ezilme biçimlerinin varlığını fark etmiştir. Bu doğrultuda ataerkillik erkek egemen kurumların makro düzeyde analizlerinde son derece işlevsel bir kavram olmakla birlikte mikro çözümlemeler için daha çok toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Akis, Özakın, & Sancar, 2009, s. 250-251).

Beauvoir'ın 1949'da yayımlanan İkinci Cinsiyet adlı eserinde yer alan *“kadın doğulmaz, kadın olunur”* sözü, 1970'lerde gerçekleştirilen feminist çalışmalara yön veren toplumsal cinsiyet kavramının oluşumunda önemli bir yere sahiptir; kadınlığın toplumsal, kültürel ve tarihsel bir kurgu olduğunu vurgulamaktadır (Öztürk, 2009, s. 5-

6). İnsan olmanın bir gereği olarak sahip olunan her türlü duygu, düşünce, davranış, kişilik özelliği vb. özellikler kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları tanımlamakta ve bu tanımlar da düalist kadın-erkek kategorilerini yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ataerkil toplumlarda kadınlığın nasıl kurgulandığını belirtir; kadın ve erkek olmanın sosyal ve kültürel açıdan belirlendiğine işaret etmektedir (Sancar, 2011, s. 305).

Toplumu oluşturan temel dinamiklerden biri olan cinsiyetler arası ilişkileri analiz edebilmek için kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak belirlendiği gerçeğini göz ardı etmememiz gerekmektedir (Alkan & Çakır, 2012, s. 229-230). Toplumsal cinsiyet kavramının feministler tarafından kullanılması toplumsal yapıyı oluşturan temel bir parametreyi gözler önüne sermiş; toplumsal yapıya kök salan ve gündelik uygulamalar yoluyla yeniden üretilen iktidar ilişkilerini anlamayı mümkün kılmıştır (Alkan & Çakır, 2012, s. 230-231).

Feministler cinsiyet farklılıklarının sosyal olarak inşa edildiğini ifade etmekle birlikte inşa edilen bu cinsiyet farklılıklarının değişmeye açık olduğunu vurgular (Yonug, 2009, s. 40-41). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kültürel ve tarihsel olarak çeşitlenir, tamamlanmış ve sabit değildir; cinsiyet ilişkileri bütün toplumsal ilişkiler gibi bir değişim, direnç ve mücadele alanıdır. Bununla birlikte sürekli oluşum halinde olması ilişkileri çerçeveleyen düzenin belirgin ve yapısal süreklilik kazanmış boyutlarını gözlerden saklamamalıdır (Alkan & Çakır, 2012, s. 230-232).

Radikal feministler kadının ezilmesinin sebebinin ataerkil ideoloji olduğunu belirtir. Evrensel, sürekli ve sistematik olan ataerkillik cinsiyet farklılığının eşitsizliğine dönüştürülmesinde etkili olan tüm toplumsal ilişkileri kapsar (Durudoğan, 2011, s. 873). Ataerkil ideoloji toplumsal hayatın her alanına nüfus eden erkek üstünlüğü ve kadınların ikincilliğidir; kadın emeği, bedeni, cinselliği ve doğurganlığı bu ideoloji çerçevesinde kurgulanır ve kontrol edilir.

Radikal feministler insanlar arasındaki çatışmalardan en derin olanının kadın-erkek çatışması olduğunu ve bu çatışma ortamında ataerkil ideolojinin çıkarlarını koruduğu

erkekler tarafından kadına yapılan baskının en temel baskı şekli olduğunu iddia etmektedir. Jaggar ve Rothenberg bu iddiayı şu şekilde açıklamaktadır: tarihte baskı gören ilk grup kadınlardır, kadın baskısı bütün toplumlarda vardır, kadın baskısı yok edilmesi en zor olandır, kadın baskısı kadınların acı çekmelerine neden olmaktadır, bu acı toplumun cinsiyetçi önyargısından dolayı tanımlanmamıştır, kadın baskısı diğer tüm baskıların anlaşılmasını sağlayan bir modeldir (Tong, 2006, s. 115).

Yöneten grubun özelliği olarak erkekte saldırganlık, güç, zeka ve yönetilen grubun özelliği olarak kadında boyun eğme, güçsüzlük ve bilgisizlik kadın ve erkek arasında doğal kabul edilen ayrımdır. Oysa bir bireyin kimlik oluşumunda çevresinden öğrendikleri çok büyük önem taşır. Dolayısıyla kadın ve erkek kimlikleri arasında yapılan bu “doğal” ayrım biyolojik değil ataerkil ideolojiye hizmet eden öğrenilmiş rollerdir (Millet, 2011, s. 49). Ayrıca Millet ataerkilliğin erkeklerin biyolojik anlamda daha güçlü olduğu kabulüne dayandırılmasına karşı çıkarak gelişen teknoloji ile birçok işin makinelerle bağlı olarak yapıldığını dile getirir (Millet, 2011, s. 51). Millet erkek tahakkümü ve kadının boyunduruk altında tutulması üzerine kurulan ataerkil ideolojinin toplumsallaşma aracılığıyla kurulduğunu, ideolojik araçlarla sürdürüldüğünü ve kurumsal yöntemlerle korunduğunu belirtmektedir (Mitchell, 2006, s. 14). Radikal feminizm doğal kabul edilen bu egemenliğin sorgulanması gerektiğine işaret eder.

2.2.2.2. Kişisel Olan Politik

Kamusal ve özel alan ayrımı evin içi ve dışı arasındaki fiziksel sınırları ifade etmektedir. Bireylerin özel alanda diledikleri şekilde yaşamaları kamusal alanda ise hakim zihniyete uygun davranmalarını beklenmektedir. Bununla birlikte iktidarın özel alana da müdahalesi söz konusudur; aile içinde kadın eve ve annelik rolüne hapsedilirken, erkek aile reisi olarak egemenliğe sahip olmaktadır. Nitekim özel alanın siyasal bir alan olduğunun farkındalığı radikal feminist oluşumun itici gücünü oluşturmuştur (Doğan, 2016, s. 62-63).

Radikal feminist düşünce “kişisel olan politiktir” sloganı etrafında şekillenerek özel alana ait görülen ve tabu olan konuların kamusal alanda tartışılmasını sağlamıştır.

“Kişisel olan politiktir” sloganı kadınların kişisel deneyimlerini değerli görür ve siyasal sonuçları olduğuna işaret eder. Bu anlayışın etkisiyle doğum kontrol yöntemleri, kürtaj, tecavüz, cinsellik, pornografi gibi konular siyasal söylem içinde tartışılmış ve feminist eylemlerin önemli konuları haline gelmiştir (Arat, 1991, s. 65).

2.2.2.3. Kadın Kültürünün Yüceltilmesi

Radikal feminizmin vurgu alanlarından birisi de kadın ve erkeğin farklı oluşudur. Radikal feministler her toplumda bir erkek ve bir kadın kültürü olduğunu belirtir; erkek kültürü görünen, ulusal; kadın kültürü ise görünmeyen, evrensel özelliكتedir. Radikal feministler kadınların özelliklerini yüceltir ve kadın kültürünün hakim olduğu yeni bir toplum inşa etmenin kadınlar için kurtuluş olacağını savunur; anaerkil bir anlayış vurgulanmaktadır (Dikici, 2016, s. 532). Çaha (1996)’ya göre radikal feministler estetik, nezaket, güzellik gibi kadınlıkla bütünleştirilen özelliklere dikkat çekerek bu özelliklerin hakim olduğu bir kadın kimliği oluşturmayı önemser (Aktaran Dikici, 2016, s. 530). Demir (1997) radikal feministler için kadınların erkeklere benzemesinin bir çözüm olmadığını, aksine farklılaşmanın önemli olduğunu belirtir. Fakat erkek kültürü içselleştirilmiştir ve erkeklerin kültürüne yaklaşmak önemsenmektedir (Aktaran Dikici, 2016, s. 529).

2.2.2.4. Kız Kardeşlik

Radikal feminizmde ataerkil yapı içerisinde tüm kadınların maruz kaldıkları ortak sorunlar vardır; bu sorunlar farklı kadınlar farklı kadınlık deneyimine sahip olsa bile kadınların kız kardeşlik kavramı etrafında bir arada hareket etmesine yeter. Bu birliktelik zamanla kadınlar arası tüm farklılıkları ortadan kaldıracaktır. Ramazanoğlu (1988) radikal feministlerin maruz kaldıkları olumsuz deneyimleri kız kardeşlik etrafında oluşturulan bilinç yükseltme gruplarında paylaştıklarını belirtmektedir (Aktaran Dikici, 2016, s. 530). Radikal feministler bu yolla kadın üzerindeki erkek baskısını açığa çıkartmayı, bu baskıyı dönüştürmeyi ve kadının güçlenmesini sağlamayı amaçlamışlardır.

Fakat kız kardeşlik bilinci uzun soluklu olmamıştır. Kadınların ırk, etnik köken, sosyoekonomik statü vb. ekseninde ayrışmaları farklı deneyimleri beraberinde getirmiş, bu deneyim farklılığı da farklı algı ve bakış açılarına sahip olmalarına neden olarak aralarındaki birlik ve beraberlik duygusunu zedelemiştir. Bununla birlikte ataerkil ideoloji de kadınları birbiriyle kıyaslayarak kız kardeşlik kavramına zarar vermektedir. Kadınları yaş, güzellik, erdemli olmak gibi konularda kategorize eder, her bir kategoriye farklı anlamlar yükler ve kadınları birbirine rakip hale getirerek aralarındaki dayanışma ve beraberlik duygusuna zarar verir. Böylece kız kardeşlerin yaratacağı etki ortadan kaldırılır (Millett, 2011, s. 68-69).

2.2.2.5. Biyolojik Farklar, Cinsel Sınıf Sistemi ve Annelik

Radikal feminizm kadın ve erkeklerin farklı oldukları tartışmasını özellikle biyolojik farklılık ve cinsellik üzerinden sürdürmüştür (Dikici, 2016, s. 531). Radikal feministler kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkları kabul eder. Bununla birlikte bir kısım radikal feminist kadının ezilmesine salt bu farklılığın neden olduğunu belirtirken, bir kısmı ise bu farklılığa yüklenen sosyokültürel anlamı eleştirir. Örneğin doğurganlık kadınların biyolojik bir özelliği olmakla birlikte doğum kontrol yöntemlerine yüklenen anlam, kadınların doğum yapması gereken zaman, doğum yapma şekli, doğuracağı çocuk sayısı gibi faktörler toplum tarafından belirlenir ve belirleme denetimi beraberinde getirir (Atan, 2015, s. 12).

Radikal feministler kadınların ezilmelerini biyolojik yapıları ile ilişkilendirmiştir. Kadınların cinsellik, doğurganlık ve annelik özelliklerini kontrol edebilmeleri için çalışmış, bu doğrultuda doğum kontrol yöntemleri ve kürtaj hakkını tartışmışlardır. Biyolojik özelliklerini kontrol edebilmenin kendi hayatını kontrol edebilme kapasitesini artıracaklarını düşünmüşlerdir. Erkeklerin erkekliklerini kurma yöntemlerinden biri olan tecavüz konusuna dikkat çekmişler, tecavüzü destekleyen fuhuş ve pornografiyi eleştirmişlerdir (Ecevit, ve diğerleri, 2011, s. 14).

Demir (1997) radikal feministlerin ortadan kaldırılması gerektiğini düşündükleri alanlardan birinin de cinsel sınıf sistemi olduğunu belirtir. Bunun için kadının biyolojik

yapısından kaynaklanan fakların teknoloji kullanımı ile aşılması gerekmektedir. Radikal feministler doğurganlık ve anneliğe yönelik farklı bir yaklaşım geliştirmişlerdir; üreme için geliştirilen alternatif yöntemler ile çocuk büyütme için kadının çocuğu doğurma zorunluluğu ortadan kalkacak, çocuk doğuran kadın da annelik yapmak zorunda kalmayacaktır (Aktaran Dikici, 2016, s. 529).

Bazı radikal feministler erkek biyolojisiyle ilgili de tartışmışlar ve erkeklerin biyolojik olarak saldırgan olduklarını düşünmüşlerdir; kadına yönelik şiddet de bu saldırgan biyolojik yapının bir sonucudur (Ecevit, ve diğerleri, 2011, s. 15).

2.2.2.6. Bilim ve Dil

Radikal feministlerin çalışma alanlarından biri de dile, bilime ve kültüre hakim olan eril yapıdır. Feministler bilimde erkek egemen geleneksel açıklama biçimlerini değerlendirmişler, kadın tarihini bir bilim dalı olarak kabul etmişler, dilbilim çalışmaları yaparak dildeki cinsiyetçi temellere dayanan sözcükleri araştırmışlardır (Arat, 1991, s. 71).

Radikal feministler farklı feminist yaklaşımlar tarafından eleştirilmiştir. Liberal feministler radikal feministlerin cinselliğe yaptıkları vurguyu aşırı bularak farklılık vurgusuyla kadın-erkek kutuplaşmasına yol açtıklarını belirtmişlerdir. Marksist ve sosyalist feministler radikal feministlerin analiz yaparken ırk, sınıf gibi tabakalaşma biçimlerini görmezden geldiklerini belirtmiş ve radikal feministler özellikle alt sınıfa mensup kadınlar tarafından eleştirilmiştir. Postyapısalcı feministler ise radikal feministlerin özellikle kadın kimliğine dair yapmış oldukları tanımı özcü bularak, hem erkek hem de kadın kimliğinin karmaşık yapısına vurgu yapmış ve kimliklerin her zaman birbirine zıt konumlandırılmasına itiraz etmişlerdir (Ecevit, ve diğerleri, 2011, s. 95).

2.2.3. Radikal Feminizm ile Erken Evlilik İlişkisi

Radikal feminizm toplumsal sistem ve iktidar ilişkilerini ve bu yapı içerisinde kadının durumunu geniş bir yelpazede ve özel alan ile kamusal alanı birleştirmeye çalışarak irdeler. Bu tartışma içinde aile kadına yönelik baskının gerçekleştiği bir alan olarak görülürken evlilik de içinde kadına eziyeti ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini taşıyan bir kurum olarak görülmüştür. Radikal feminizmin önemli isimlerinden Firestone'nun Cinselliğin Diyalektiği (1970) isimli kitabı ve Millett'in Cinsel Politika (1970) isimli tez çalışması ile radikal feministlerin düşünceleri tüm ayrıntıları ile dile getirilmiş; radikal feministler arasında aile konusuna Cinselliğin Diyalektiği ve Cinsel Politika ile dikkat çekilmiştir.

Firestone ve Millett aile teriminin ilk kez Romalılarca kullanıldığını belirterek, “familia” kelimesinin baba otoritesine dayanan ve babanın üzerinde öldürme hakkı da olduğu kadın, çocuk ve tutsakları tanımlamak için kullanıldığını ifade etmişlerdir (Firestone, 1993, s. 85; Millett, 2011, s. 203). Bu ifade de dikkat çeken ilk nokta kadın, çocuk ve tutsakların aynı kategori içerisinde yer alması, ikincisi ise erkeğin otoritesi ve erkeğe verilen yaşam ve ölüm kararıdır.

Radikal feministler aileyi kadının ikincilliğinin asıl nedeni olarak gördükleri ataerkil ideoloji ve doğurgan beden yapısı ile ilişkilendirerek eleştirmişlerdir. Ataerkil sisteminin sürdürülmesinde ailenin rolüne vurgu yapmışlardır; ataerkil sistem ancak geleneksel aile kurumunun yok edilerek farklı bir aile modelinin geliştirilmesi ayrıca yeni modelin yerine getirmediği işlevlerin de farklı kurumlara devredilmesi ile ortadan kaldırılacaktır. Aile korunduğu sürece ataerkil ideoloji varlığını devam ettirecektir. Bununla birlikte bazı radikal feministler kadınların eğitim, hukuk, siyaset gibi alanlarda ne kadar hak elde ederlerse etsinler biyolojik yeniden üretim bir kural olarak varlığını sürdürdüğü ve buna bağlı olarak biyolojik aile de var olduğu müddetçe kadın adına hiçbir kazanım sağlayamayacağını belirtmişlerdir (Tong, 2006, s. 121).

Radikal feminizmin aile ve evlilik hakkındaki temel görüşleri araştırma konumuz olan erken evlilikler ekseninde incelenecektir.

2.2.3.1. Erken Evlilikler ve Ataerkil Yapı

Ataerkil sistemin temel amacı erkek çıkarlarının korunması ve kadınların bu çıkar doğrultusunda baskı altında tutulmasıdır; aile de bu amacın gerçekleştirildiği temel birimdir (Atan, 2015, s. 8-9). Aile içerisinde erkekler kadınlar üstündeki egemenliğini kullanarak kadınları ev işi, cinsellik, çocuk bakımı gibi birçok konuda sömürür, aile içi ataerkil şiddet ise erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin bir ifadesidir.

Millett'e göre aile ve toplum arasında güçlü bir etkileşim vardır; aile toplumu, toplum da aileyi etkilemektedir. Ataerkil bir toplumda ataerkil ideolojiye göre kurgulanan aile ataerkil ideolojinin devamına ve yeniden üretilmesine bu ideolojinin esaslarına göre çocukları toplumsallaştırarak katkı sağlar. Çocuklar cinsel rol, ruhsal yapı ve toplum içindeki konum ile ilgili tutumlarda ataerkil ideolojinin esaslarını ilk kez ailede öğrenir, bu daha sonra çocuğun iletişim kurduğu ikincil ortamlarda pekiştirilir (Millett, 2011, s. 60-64). Millett kadınlara ataerkil düzen içerisinde erkek egemenliğine hizmet eden rol ve kimliklerin kazandırdığını belirtmektedir. Kadınlar bu kazanımlar ile erkek baskısını normal görmeye ve erkeklere hizmet etmeye şartlandırılmaktadır (Aktaran Dikici, 2016, s. 529).

Radikal feministler, kadınların anneliğe özgü tutumlara koşullandıklarını öne sürer (Donovan, 2014, s. 268). Çaha'ya (1996) göre ataerkil toplumlarda kadın ve erkek birbirlerine zıt özelliklere sahip olarak konumlandırılır; erkekler üretim sürecinden kadınlar ise yeniden üretim sürecinden sorumlu tutulmuştur. Erkekler rasyonel, kamusal alana hakim ve güçlü, kadın ise duygusal, özel alandan sorumlu ve güçsüz olarak tanımlanır. Erkekler sosyalleşme sürecinde içselleştirdikleri özellikleri ile bireyselliklerini güçlendirirken kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı ile meşgul olarak evliliği nihai bir hedef haline getirir (Aktaran Aktaş, 2013, s. 63).

Ataerkil yapı ve eşitsiz toplumsal cinsiyet rollerinin erken evlilikleri nasıl etkilediğinin anlaşılması önemlidir; nitekim ataerkil ideolojinin erken evliliklerin normal kabul edildiği sosyokültürel ortamı oluşturarak erken evliliklerin devamına katkı sağladığı düşünülmektedir. Bununla birlikte erken evlilikler ve erken evlilikler yoluyla kurulan aile yapısının ataerkil yapıyı ve eşitsiz toplumsal cinsiyet rollerini nasıl etkilediği de anlaşılması gereken bir diğer önemli konudur; nitekim kadın-erkek arasındaki eşitsizliği

besleyen ve yeniden üreten mekanizmalardan birinin de eken evlilikler olduğu değerlendirilmektedir.

2.2.3.2. Erken Evlilikler ve Şiddet - Kadın Cinselliği

Aile içi ataerkil şiddet ev içinde daha güçlü olan bireyin güçsüz bireyler üzerindeki tahakküm ve baskı kurma eğilimine bağlı olarak şiddet kullandığına gönderme yapar, ev içinde yaşanan şiddetin cinsiyet temelli olduğunu bizlere hatırlatır (Hooks, 2012, s. 78-79). Erkekler kadınları yönetme hakkının kendilerine ait olduğunu düşünmekte ve tahakküm kurma yollarının en önemlisi olan şiddeti kullanmaya devam etmektedir (Hooks, 2012, s. 79-82).

Bununla birlikte Millett kadına yönelik cinsel istismar ve cinsel şiddet konularında görünenin altında yatan farklı amaçlara değinmiştir. Örneğin Millett cinsel şiddetin erkeklerin erkekliklerini kurmada bir araç olarak kullanıldığının, tecavüzün kadınları baskı altına almak için kullanılan politik bir eylem olduğunun, pornografi ve fahişeliğin ise kadın bedenini aşağılayan ve cinsel şiddet ve istismara neden olan olgular olduğunun altını çizerek (Millett, 2011, s. 79-80). Pornografi ve tecavüz cinsellikten ziyade kadınlara karşı kullanılan gücü ve şiddeti konu almamaktadır (Tong, 2006, s. 177). Cinsel şiddet yaygın bir eylemdir fakat ya görünmezden gelir ya da özellikle evlilik birliği içinde bir sorun olarak kabul edilmez (Millett, 2011, s. 79-80).

Erken evlenen kadınların yarısı, 18 yaşından sonra evlenen kadınların ise üçte biri eşleri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır (HÜNEE, 2014, s. 14). Kadınların özellikle erken evlilik içinde eşleri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldıkları gerçeği erken evliliğin kadın hayatına etkileri kapsamında anlaşılması gereken konulardan birini oluşturmaktadır, nitekim şiddetin erkeklerin erkekliklerini kurmada ve genç kadınları baskı altına almada temel bir araç olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte erken evlilikler genç kadınların maruz kaldığı cinsel istismar biçimlerinden biridir.

Ataerkil toplumlarda cinsellik kadınlar için tabularla yüklüdür (Mitchell, 2006, s. 53); kadın bedeni ve cinselliği denetim altındadır. Bu toplumsal kontrol hem geleneksel hem de modern toplumlarda kendini göstermektedir. Geleneksel toplumlarda bekaret ve namus tabusu ve kadın bedeninin fuhuşta ticari bir meta olarak kullanılması söz konusu iken modern toplumlarda aile içi ataerkil şiddet, cinsel taciz, hamile kadına göz önünde olmaması için uygulanan baskı söz konusudur (İnceoğlu & Kar, 2010, s. 138).

Poggi (1981) ve Grant (1993) kadın bedeninin devlet politikasının bir malzemesi durumunda olduğuna – doğacak çocuk sayısı, gebeliği önleyici yöntem, kürtaj- ve bu politikayı belirleyenlerin de erkekler olduğuna işaret eder. Cinsel taciz ve tecavüz erkeklerin kadın bedeni üzerindeki haksız eylemlerine işaret eder. Radikal feministler ise kadınların bu farkındalık ile bedenleri üzerindeki denetimlerini ele geçirmesi gerektiğini savunur (Aktaran Demir, 2014, s. 68).

Çaha'ya (1996) göre ataerkil ideoloji sosyalleşme sürecinde kadına erkeğin cinsel objesi olma özelliğini yüklemiştir (Aktaran Aktaş, 2013, s. 63). Feministler bu durumu reddederek cinsel özgürlük hareketini başlatmıştır. Cinsel özgürlük hareketi cinsellikle ilgili çifte standardın uygulandığı evliliğin de eleştirisini güçlendirmiştir. Feministler sadece cinsel kölelik, aile içi tecavüz sorunlarına odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda kadınların erkeğin alanında tanımlanan cinsel arzularını ifade edebilme, cinsel ilişkiyi başlatma gibi eylemlerle cinsel hayatta etken bir yapıya kavuşmaları gerektiğini ifade etmiştir (Hooks, 2012, s. 98-99). Cinsel birlikteliğin baskı ve üstünlük içermeyen eşit bir ortamda yaşanabilmesini amaçlamışlardır (Hooks, 2012, s. 107-109). Kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki denetimin erken evlilikleri nasıl etkilediği anlaşılması gereken konulardan biridir. Bununla birlikte cinsel ve duygusal ihtiyaçlarının ancak evlilik birliği içinde karşılanması onaylanan kadının erken evliliklerde nasıl bir cinsellik yaşadığı da ortaya çıkarılması gereken bir diğer önemli konudur.

2.2.3.3. Erken Evlilikler ve Doğurgan Beden Yapısı – Annelik

Radikal feministler yeniden üretim ve annelik konusuna erkeklerin kadınların vücutlarını nasıl kontrol etmeye çalıştıkları ve erkeklerin kendi ihtiyaç, istek ve

çıkarlarına hizmet edecek bir kadın cinselliği oluşturduğu noktasında eğilmişlerdir (Tong, 2006, s. 116). Radikal feministler çocuk doğurma ve bakım sorumluluğunun kadına verilmesini reddederler; radikal feministlere göre kadının ezilmesinin nedeni doğurganlık ve toplumun onayladığı şekliyle anneliktir. Bununla birlikte çocuk doğurma zor ve acılı bir deneyimdir (Mitchell, 2006, s. 22).

Tong (1989) bir grup radikal feministin biyolojik anneliği sorun olarak gördüğünü, bir diğer grubun ise anneliğin toplumsal olarak kurgulanmasını eleştirdiğini belirtmektedir (Aktaran Demir, 2014, s. 67). Örneğin Oakley'e göre annelik üzerindeki yerleşik anlayışa karşı çıkan bazı radikal feministler düşüncelerini şu şekilde ifade eder: öncelikle kadınlar için annelik bir ihtiyaç değildir, annelik genç kadınlara toplumsallaştırma sürecinde empoze edilen bir durumdur; ikinci olarak kadınlar için çocuk bir ihtiyaç değildir, annelik toplumsal olarak kurulmaktadır ve çocuksuz bir kadın da yaşamsal tatmine ulaşabilir; son olarak çocuğa bakıp onu büyütecek kişinin biyolojik annesi olması zorunlu değildir, bağımsız kişilik yapısı için çoklu annelik önemlidir (Tong, 2006, s. 134-135).

Doğurgan beden yapısı ve annelik konusunda en radikal eleştiri ve çözüm önerisi Firestone'a aittir. Firestone'a göre ataerkilliğin kaynağı cinslerin biyolojik eşitsizliğidir ve kadınların erkeklere boyun eğme nedeni ekonomik değil, biyolojik temellidir (Tong, 2006, s. 117-119). Firestone kadın ve erkeğin yeniden üretimde üstlendiği rolleri analiz etmenin cinsiyetçiliği açıklamak için gerekli olduğunu belirtir. Kadınların yeniden üretimdeki rolü erkeklerin üretimdeki rolünün tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Çocuk doğurmak, yetiştirmek ve evle ilgilenmek kadının doğal sorumluluklarıdır (Mitchell, 2006, s. 48). Yeniden üretimde kadın ve erkeğin oynadığı roller terk edildiğinde biyolojik ailenin devamı için insanlara empoze edilen cinsel temelli tüm rollerin ortadan kaldırılması mümkün olacaktır (Tong, 2006, s. 117-119).

Firestone'a göre özellikle doğum kontrol yöntemlerinin çeşitliliğinin ve yaygınlığının sağlanamadığı ve kürtajın yasal yollarla gerçekleşmediği dönemlerde kadınlar doğurgan beden yapılarının tutsaklarıdır. Hamilelik döneminde bedensel ve ruhsal anlamda yaşanan değişimler, sancılı ve zor gerçekleşen doğumlar, acı veren ve anneyi bebeğe

bağlayan emzirme ve sonrasında çocuğun bakım ve yetiştirilmesi kadının tüm vaktini ve enerjisini almakta, kadın bu sorumluluklarını yerine getirirken bir erkeğe bağımlı kalmaktadır. İnsan yavrusunun bağımsızlaşması için uzun bir döneme ihtiyaç duyulduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sürenin ne kadar uzun, yorucu ve yıpratıcı olduğu anlaşılabacaktır. Ayrıca doğurgan beden yapısının eve hapsedtiği kadın ev işlerini de yapması gereken sorumlu olarak algılanmaktadır; ne de olsa evde olan kadındır (Firestone, 1993, s. 19-20).

Firestone çocuğun erkek için adını, sınıfını, etnik kimliğini ölümsüzleştirmenin bir yolu olarak görüldüğünü kadın için ise eve bağımlı varlığının zorunlu hale getirilmesinin bir onayı olarak görüldüğünü belirtir (Tong, 2006, s. 136). Üstelik Firestone'a göre çocuk doğurma mutluluğu ataerkil bir mittir. Annelik kötülüklerin kaynağıdır; insanda sahip olma duygusu uyandırarak kıskançlık ve düşmanlığa neden olur (Tong, 2006, s. 121).

Radikal feministler biyolojik iş bölümüne dayalı geleneksel aile yapısının ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuş ve bunun için son derece radikal bir görüş ortaya atmıştır. Firestone'a göre doğum kontrol yöntemi ve kürtaj gibi uygulamaların yanında teknolojiyi kullanarak gerçekleştirilecek tüpte dölleme ve yapay plasenta yöntemleri ile kadınların biyolojik yapılarından kaynaklanan ezilmelerine son verilmesi gerekmektedir. Bu türden sistemler çocuk doğurma ve büyütmeyle ilgili cinsel rol ayrımını ve aile içinde cinsiyetçi iş bölümünü sona erdirecektir (Firestone, 1993, s. 21-22). Çocuk bakımında biyolojik anne dışında birden çok annenin görev alması anne ile çocuk arasında kurulan bağımlılık ilişkisini ortadan kaldıracak ve çocuk daha sağlıklı bir psikososyal yapı geliştirecektir (Sevim, 2005, s. 80). Firestone bu durumda ailenin yerini alacak yeni modelin özelliklerine Cinselliğin Diyalektiğinde yer vermiştir; insanlar kan bağına dayanmayan ve sözleşme ile kurulan yeni model ailede belirli sürelerde istedikleri cinsiyetten kişilerle aynı ortamda yaşayacaktır, çocuklar aile mensubu tüm kişilerin sorumluluğunda büyüyecek ve belli bir yaşa geldiklerinde özgürce anne babalarını seçebilecektir, ev işleri de herkesin sorumluluğunda eşit bir şekilde paylaşılacaktır. Firestone bu yeni anlayış ile kadınları çocuk bakımı ve ev işi gibi sorumluluklardan kurtararak yaşadıkları baskının azalacağını kurgulamıştır (Firestone, 1993, s. 246-247).

Firestone'nun üreme ve biyolojik aile ile ilgili görüşleri eleştirilmiştir. Örneğin Donovan Firestone'nun biyolojik determinizme fazlasıyla bağlı kaldığını ve kadınların kültürel, ekonomik ve tarihsel şartlardan etkilendiğini gözden kaçırdığını ifade etmiştir (Donovan, 2014, s. 282-283). Firestone'nun kadına yönelik baskının kadın biyolojisinden kaynaklandığı görüşü de baskının kaynağının kadın biyolojisinin erkekler tarafından kontrol edilmesi olduğunu ifade eden feministler tarafından eleştirilmiştir (Tong, 2006, s. 125). Feminist tartışmada biyolojik farklılıklara değinen bir diğer isim olan Haraway ise Cyborg Manifesto'da özellikle biyolojik farklılıklara ve benzerliklere dayanan kimlik tanımlamalarına ve bu tanımlamalar temelinde oluşturulan toplumsal konumlandırmalara karşı çıkmaktadır. Günümüz dünyasında biyolojik farklılıklar da dahil hiçbir farklılığın insanların lehine yada aleyhine sonuçlar doğurmadığı bir bilince doğru yaklaşıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda biyolojik farklılıklar üzerine temellenen ve mutlak kadın-erkek kimliklerini konu alan feminizmi de eleştirmektedir (Ayaz, 2014).

Radikal feministler evliliğin kadına zarar verdiğini düşünmektedir, çünkü evlilik içinde erkek gücünü devam ettirmek için kadının aklına çocuk düşüncesini koymaktadır (Atan, 2015, s. 12). Bununla birlikte feministler için annelik evrensel olarak kutsanmaktadır, annelik çoğu kültürde kadının toplumsal statüsünü yükselten bir göstergedir. Kadının görevi sadece çocuk doğurmakla sınırlı olmayıp asıl görevi çocuğun tüm bakımını neredeyse tek başına karşılamaktır. Bu sorumluluk aile içindeki cinsiyetçi farkları belirginleştirir ve eşler arasındaki ilişki daha eşitsiz bir zemine taşınır (Hooks, 2012, s. 102).

Kadının biyolojik anne olma yazgısı kadının çocukları toplumsallaştırma kimliğine büründüğünde kültürel bir şekil alır. Çocuk yetiştirmede kadın ve erkeğin rolleri kültürel olarak belirlenmiştir. Kadının toplumsallaştırma işlevinde uygun oluşu fiziki işlerdeki görece yeteneksizliği ve süt verme yetisi ile ilgilidir. Fakat uygunluk ve kaçınılmazlığın aynı şey olmadığını altını çizmek gerekmektedir (Mitchell, 2006, s. 62).

Yeniden üretim biyolojiye ilişkin bir olgu olarak görülmektedir; bu doğallık onun denetlenemez olduğu görüşüne yol açmıştır. Yeniden üretim doğal bir olay olarak kabul edildiği sürece kadınlar kendi hayatlarını kontrolden uzak kalacaklardır. Doğum kontrolünün çeşitliliğinin ve yaygınlığının artması yeniden üretim tarzının dönüştürülebileceğini göstermiştir (Mitchell, 2006, s. 49-50).

Kürtaj tartışmalarının kamuoyunun ilgisini çekmesinin nedeni kürtaj hakkının kadının varlık nedenini çocuk yapmaya ve anne olmaya indirgeyen alışlagelmiş düşünce tarzına zıt bir yerde konumlanmış olmasıdır (Hooks, 2012, s. 42). Kürtaj yaptırmak bireysel bir tercihtir. Fakat bir kadının kürtaj yaptırıp yaptırmayacağına kendisinin karar vermesi gerektiğini savunmak feminist bir söylemdir. Dolayısıyla kürtaj karşıtlığı tam da bu söylemin karşısında yer alarak anti feminist bir özellik kazanır (Hooks, 2012, s. 44). Güvenli, yasal ve ücretsiz kürtaj haklarının olmaması kadınların bedenleri üzerindeki denetimi kaybetmesi demektir. Bedeni hakkında söz sahibi olamamak ise beraberinde başka haklardan da mahrum olmayı getirir. Cinsel eğitim almış, doğum kontrol yöntemlerinden haberdar kadınların istenmeyen gebeliklerle karşılaşma riski düşüktür. Böylece kürtaja da başvurmak zorunda kalmaz. Bu yüzden esas olan üremeye dair hakların farkında olabilmektir (Hooks, 2012, s. 43-44).

Ataerkil ideoloji bir çocuğu doğuran kadının ona en iyi bakacak kişi olduğunu savunmaktadır. Ataerkil toplumlarda anneliğe özgü tutumlara koşullanan ve sosyalleşme sürecinde bu tutumları içselleştiren kadın için var olma sebeplerinden biri de anne olmaktır. Toplumun dayattığı şekliyle annelik erken evliliğe zemin hazırlayan ve erken evliliği normalleştiren etkenlerden biridir. Bununla birlikte kadını üretim sürecinin dışında bırakan en önemli etkenlerden biri de anneliktir. Annelik çalışma yaşamına katılımı engelleyerek kadının ikincil pozisyonunu derinleştirir.

Bazı radikal feministler biyolojik anneliğe şiddetle karşı çıkarken, bazı radikal feministler kadının kendisini çocuk doğurmadan ve bu yolla elde edeceği tatminden mahrum bırakmaması gerektiğini ifade ederler (Tong, 2006, s. 133). Yeniden üretimi ve anneliği reddetmek bazı kadınlar için ataerkillikle mücadele etmenin bir yolu iken bazı kadınlar için kendini reddediş olarak değerlendirilebilir (Tong, 2006, s. 146). Rich

çocuk yapma durumuna getirilecek çözümün teknoloji olmadığını düşünmektedir. Kadının kendi vücuduyla yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir; önemli olan kadının vücudunu istediği gibi kullanma şansısıdır. Çocuk bakım sorumluluğunun çözümü ise çocukların feminist değerlere göre yetiştirilmesidir (Tong, 2006, s. 139).

Erken evlenen kadınların doğurgan beden yapıları ve bu yapıya yüklenen sosyokültürel anlamdan nasıl etkilendiği ve kadınların erken evlilik öncesinde ve sonrasında anneliğe dair algılarının nasıl şekillendiği anlaşılması gereken konulardır. Bununla birlikte erken yaşta evlenen kadınların genellikle çok çocuk sahibi oldukları bilinmektedir. Bu gerçekliğin kadınların cinsellik ve üremeye dair bilgi ve bilinç düzeyinden ve kürtaj kararı ile ilgili erkeğin ve çevresinin tutumundan nasıl etkilendiği de ortaya çıkarılması gereken diğer konulardır.

2.2.3.4. Erken Evlilikler ve Ev İçi Kölelik–Ekonomik Bağımsızlık

Kadının fiziksel olarak erkekten daha güçsüz olduğu kabulü kadının hiç iş yapmamasına değil yalnızca belli tür işleri yapmasına yol açmıştır. Kadının yaptığı iş her dönem yoğun emek gerektirmiştir; üretken emek olarak ölçüldüğünde ev emeği miktarı çok ciddi boyutlardadır. Bununla birlikte kadınları ev işleri ile uğraşmak zorunda bırakan etkenin salt fiziksel yapıları olduğu görüşünü çürütür nitelikte özellikle kırsal alanlarda kadınların tarla ve hayvancılıkta erkeklerden daha fazla çalıştığı görülmektedir (Mitchell, 2006, s. 42).

Ev içi emek, ataerkil yapının ekonomik temellerinin aile yaşamı içerisindeki göstergesidir. Radikal feminist yaklaşıma göre aile kadın sömürüsü üzerine -erkek tarafından eşlerin ve çocuklar tarafından annelerin- kurulur. Özellikle kırsal ailelerde kadın tüm gün evde, bahçede veya ücretsiz tarım iççisi olarak tarlada çalışmakta, kentte ise ev dışında ücretli bir işte çalışıyor olması ev içi sorumluluğunu azaltmamaktadır. Bu çifte mesai sorumluluğu özellikle evli kadınların neredeyse tamamı için geçerlidir. Bununla birlikte Firestone'a (1993) göre çocuk bakımının kadın üzerinden gerçekleştirilmesi sonucu çocuğun anne ile geçirdiği süre artar. Bu süreçte aradaki duygusal bağın güçlenmesi ile çocuk anneyi her ihtiyacını karşılayan kişi olarak

algılamaya başlar. Bu algı ise çocuk tarafından annenin sömürülmesini beraberinde getirir (Aktaran Atan, 2015, s.14). Erken evlenen kadınların özellikle geniş aile içinde aldıkları sorumlulukların kadın hayatını nasıl etkilediğinin ortaya çıkarılması önemlidir. Nitekim genç kadınların ev işleri ve bakım gibi konularda erkek iktidarına maruz kalarak sömürüldüğü ve girdikleri sorumlulukların altında ezildiği değerlendirilmektedir.

Ataerkil aile yapısında erkek ekonomik üstünlüğü elinde tutandır. Sanayi toplumuna geçiş kadınların üretim sürecindeki rolünde kayda değer bir gelişme yaratmıştır. Bu gerçeklik kadınların üretime dahil edilmesi ile fiziksel yetersizliğini bağdaştıran görüşleri çürütmüştür. “... fiziksel güçsüzlüğünün kadının üretken çalışmanın dışında bırakması asla söz konusu olmadığı gibi, toplumsal güçsüzlüğünün bu durumlarda onu üretken çalışmanın asıl kölesi yaptığı çok açıktır” (Mitchell, 2006, s. 45). Kamusal alandan ve çalışma yaşamından dışlanması nedeniyle kadın ekonomik bir kazanım ve güç elde edemez. Oysaki radikal feministler için kadının ekonomik bağımsızlığa kavuşması erkek otoritesini zayıflatacaktır.

Erken evlenen kadınlar içinde eğitimsiz olanların çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Eğitimsizlik ise kadının çalışma yaşamına katılamamasına veya katılsa dahi düşük statü ve ücretli işlerde çalışmasına neden olmaktadır. Erken evlenen kadınların eğitim ve çalışma yaşamlarının nasıl etkilendiği ve eğitimsizliğin ve çalışma hayatında yer almamanın erken evliliği nasıl etkilediği anlaşılması gereken konulardandır. Nitekim eğitimsizlik ve maddi güçsüzlüğün erkeğin egemenliğini desteklediği ve kadını erkeğe bağımlı kıldığı değerlendirilmektedir.

2.2.3.5. Erken Evlilikler ve Aşk

Beauvoir’ın aşkın kadın ve erkek için aynı anlama gelmediği ifadesi, aşkın cinsiyet dinamikleri ekseninde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir (Sarioğlu, 2015).

Radikal feministler için aşk feminist hareket içinde önemli bir yere sahiptir. Radikal feministler kadınların ezilmesinde aşkın önemli bir rolü olduğuna işaret etmektedir. Aşk

saf bir ilişki türü değil, erkeklere hizmet eden iktidar sisteminin bir parçasıdır. Ataerkil toplumda aşk ekonomik ve sosyal sömürünün bir aracıdır, erkeğin ilgisi ile itibar kazanan kadının psikolojik olarak erkeğe bağımlı olmasına neden olur (Sarioğlu, 2015). Radikal feministler ayrıca aşkın kadının edilgen kimliğini pekiştirdiğini ve kendini geliştirmesini engellediğini savunur; aşk kadının erkek karşısında savunmasızlığını ve erkeğin kadın üzerindeki sahiplik duygusunu beraberinde getirir (Donovan, 2014, s. 270).

Radikal feministler aşkı farklı boyutlarıyla eleştirmişlerdir. Örneğin erkeklerin psikoseksüel yapıları gereği cinsel ve duygusal ihtiyaçlarını birbirinden ayırmayı başarabilirken kadınların onaylanma ihtiyacını bırakamadıkları için duygusal olarak erkeklere ve aşka bağımlı oldukları tespiti Firestone'u kadınların güvenlik karşılığında sevdikleri sonucuna götürür (Donovan, 2014, s. 280). Bununla birlikte aşkın kadınları nesneleştirdiğine vurgu yapan Firestone aşkın bir ideoloji olduğunu ve bir uyuşturucu işlevi gördüğünü, kadınları aşk ya da seks nesnesi durumuna getirdiğini ifade eder (Donovan, 2014, s. 280). Kadınların bir nesne olarak algılanması ise edilgen kimliklerini pekiştirerek değersizliği beraberinde getirir. Atkinson ise aşkın kadınlar için psikolojik bir mekanizma olarak kullanıldığını belirtir; aşk daha güçlü olarak algılanan erkeklerle kadınların kendi öz yetersizliklerini gidermek üzere gerçekleştirilir (Donovan, 2014, s. 286).

Illouz, modern toplumlarda aşkın kadın hayatına olumsuz etkilerinden bahsetmektedir. Modern toplumlarda insanlar kendilik değerini tesis etmek için kişilerarası ilişkiye ihtiyaç duyar ve diğerleriyle kurulan ilişki benliğin değer kazanmasını sağlar. Böylece modern toplumlarda aşk kadınların eskiye nazaran daha yoğun ihtiyaç duydukları bir gereksinim haline gelir. Aşkın temelinde ötekinin bene verdiği değer bir ifadesi olarak tanınma yatar. Tanınma aşkın temelindedir çünkü kendilik değeri öteki bizi tanıdığı, bizi değerli gördüğü için kazanılır. Tam da bu noktada cinsiyet asimetrisi devreye girmektedir. Aşkta kadın, erkek tarafından tanınmaya erkeğin kadın tarafından tanınmaya duyduğu ihtiyaçtan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Çünkü ataerkil toplumlarda erkekler tarafından tanınmak, kabul edilmek, değer görmek

önemsenmektedir. Bu yüzden kadınlar aşkı, erkeklerden farklı olarak hayatlarında daha merkezi bir yere koymaktadır (Sarioğlu, 2015).

Erkekler tarafından ilgi çekici ve beğenilir olmanın kadınlar için önemli olduğuna ve bunun için büyük bir yarışa girdiklerine vurgu yapan Atan kadınların sosyalleşme sürecinde erkeğe boyun eğmeye ve ona hizmet etmeye şartlandırıldığını ifade eder. Atan’a göre bu süreçte kadın bağımsız bir kimlik oluşturamaz. Bu bağımlılık kadınların kendilerini gerçekleştirebilmeleri için erkeğin sevgisine ihtiyaç duymaları ve kendilerini daha yeterli gördükleri bir varlıkla birleştirmeleri ihtiyacını doğurur (Atan, 2015, s. 15).

“Ataerkil Değerler ve Aşk: Kuru Gürültü” isimli çalışmasında Çavuş, ataerkil bir toplumda geleneksel değerler çerçevesinde yaşanan bir aşk ilişkisi ile kadın-erkek ilişkisini kalıplaşmış şekli ile yaşamayı reddeden bir aşk ilişkisini konu alan Shakespeare’nin Kuru Gürültü isimli oyununu analiz eder. Analiz saf ve doğal bir duygu olarak görülen aşkın içinde yaşanan toplumun değerlerinden ne şekilde etkilendiğini gözler önüne sermektedir. Bu etki yaşadıkları duyguyu toplumla paylaşp paylaşmamaktan, evlilik içi ilişkilere kadar uzanan son derece kapsamlı bir sürece işaret etmektedir (Çavuş, 2004, s. 180-183). Aşkı anlamak için yalnızca cinsiyet dinamiklerini okumak yeterli değildir, aynı zamanda aşkın ataerkil normların gerektirdiği şekliyle yaşandığını da akılda tutmak önemlidir.

Evlilik “*aşkın sosyal uzamında dayatılan bir koşul*” (Eradam, 2004, s. 74)’dur. Kadınların erken evliliği isteme hatta aileleri evliliğe onay vermediğinde aileyi terk etme sebeplerinden biri olan aşkın ataerkil ideoloji ve kadının psikososyal yapısından nasıl etkilendiğinin ve kadının edilgenliğini nasıl pekiştirdiğinin anlaşılması gerekmektedir. Nitekim kadının sosyalleşme sürecinde erkeğe bağımlı kişilik yapısı oluşturduğu açıktır; bu da özellikle ergenlik döneminde erkeğin ilgisine ve beğenisine muhtaçlığı beraberinde getirmektedir.

2.2.3.6. Erken Evlilikler ve Namus

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni ve cinselliği denetim altındadır, kadın ancak erkeğin belirlediği sınırlar içerisinde cinselliğini yaşayabilmektedir. Bekaret tabusu da kadına cinselliği ve bedeni üzerinde söz hakkı tanınmadığının göstergelerinden biridir (Millett, 2011, s. 106). Feministler kadın değerinin bekaret kavramıyla belirlenmesine itiraz etmişlerdir. Evlilik birliği içinde veya dışında erkekler istediği sayıda cinsel ilişkiyi istediği kişiyle yaşarken kadınların evliliğe kadar bekaretini koruması gerektiği düşüncesine karşı çıkmışlardır (Hooks, 2012, s. 99).

Ataerkil toplumlarda kadın bedeninin ve cinselliğinin denetim altında tutulması ihtiyacı beraberinde birtakım meşrulaştırma mekanizmalarını zorunlu hale getirir; namus kavramı da tam bu noktada denetimi sağlayan bir mekanizma olarak ataerkil ideolojinin devamına katkı sağlamaktadır (Durudoğan, 2011, s. 871). Radikal feministler için namus kurtulunması gereken bir kavramdır (Millett, 2011, s. 79-80).

Namus kavramı kolektif kimliğin bir parçasıdır, cinsiyetçi ve kırılğan bir yapısı vardır (Doğan, 2016, s. 88-102). Namus baskısının görüldüğü toplumlarda sosyal değişimin mevcudiyetine karşılık kültürel değişim sınırlıdır, özellikle cinsellik konusunda sosyal değişim kültürel normların izin verdiği ölçüde gerçekleşmektedir. Birey ve bireysellik ikinci plandadır ve doğuştan edinilen statü belirleyicidir. Toplum olumsuz atıf grupları yaratarak bu gruplarla farklılıkları vurgulama ve böylece varlığını devam ettirme eğilimindedir. Geniş aile olarak yaşam ve akraba veya tanıdık evliliği de yaygın bir pratiktir. Bahsi geçen toplumda kişi kendini tamamen gruba ait görür ve bir bağımlılık geliştirir; bu bağımlılık da grubun varlığının devamı için gerekli görülen rolleri düşünmeden yerine getirmeyi gerektirir (Doğan, 2016, s. 106-109).

Namuslu olmanın tanımını yapmak erkeğe aittir, namus eril bir kavramdır. Bununla birlikte erkeğin namusunun zarar görüp görmemesi kadın davranışlarından ya da kadınlara yapılan davranışlardan etkilenmektedir. Erkeğin namusu kadındır; kadının namusu kendi cinselliği ile ilgili iken erkeğin namusu karısı, annesi gibi kendi sorumluluğunda bulunan kadınların cinselliğini denetim altında tutmakla ilgilidir. Nitekim Namus Cinayetlerine İlişkin Cezaevi Araştırmasının sonuçlarına göre namus cinayetlerinde hayatını en çok kaybeden grup failin karısı iken bu grubu failin kız

kardeşi ve kızı izlemektedir (Doğan, 2016, s. 146). Ayrıca namus algısı zamana ve mekana göre değişir; büyük şehirlerde aile, küçük şehirlerde tüm çevre namus bekçisidir (Durudoğan, 2011, s. 871-873).

Ataerkil toplumlarda tüm kadınlara karşı namus suçu işlenmektedir; namusla ilgili kaygılardan ötürü yaşam hakkı, çalışma hakkı, seyahat hakkı, kendi bedeni üzerinde söz söyleme hakkı engellenen kadına karşı namus suçu işlenmektedir. Farklı sosyoekonomik sınıflara ait olsalar bile her kadın için en azından bir hak engeliyle karşılaşmak son derece olasıdır (Durudoğan, 2011, s. 872-873). Erken evliliklerin bekaret ve namus kavramlarından ayrıca ailelerin genç kadının güvenliğini koruma çabasından nasıl etkilendiğinin ortaya çıkarılması gerekmektedir; nitekim erken evliliklerin de kadına karşı işlenen bir namus suçu olduğu düşünülmektedir.

2.2.3.7. Erken Evlilikler ve Sosyoekonomik Statü

Erken evliliklere eğitim düzeyi düşük ve yoksul kadınlar arasında daha sık rastlandığı bilinmektedir. Kadınların ezilmesini ve ikincil konumunu ataerkil ideoloji ve doğurgan beden yapısı ile açıklayan radikal feminizm bu ilişkiyi anlama noktasında yetersiz kalmaktadır. Nitekim radikal feministler tarafından yapılan analizler ırk, sınıf gibi tabakalaşma biçimlerinden bağımsızdır. Kadınlar arasındaki sınıf farklarına vurgu yapan ve alt sınıftaki kadınların daha fazla ezildiğini ifade eden Marksist feminizm ise kadınların ikincil konumunu cinsiyet ayrımcılığından çok sınıflı toplum yapısına indirgeyen bakış açısına sahiptir.

Bu noktada radikal ve Marksist feminizm arasında bağ kuran sosyalist feminizme başvurmak gerekmektedir. Sosyalist feminizm kadınların neden hep ezildiği kadar bu ezilmenin başka yerlerde nasıl farklılaştığını da anlamamız ve genel yaklaşım içindeki tarihsel özgüllüğü gözden kaçırmamamız gerektiğini ifade eder (Mitchell, 2006, s. 37-38). Kadınların ataerkil ideolojinin yanında sınıfsal farklılıkların etkisi ile ezildiğini vurgulayan açıklamaları araştırma konumuz olan erken evlilikler ile eğitim ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamamızda yardımcı olmaktadır.

2.2.4.Erken Evlilikle İlgili Yapılan Çalışmalar

2.2.4.1. İstatistiki Veriler

Araştırmada erken evliliklerle ilgili yapılan çalışmalar kapsamında öncelikle istatistiki verilere yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk başlık altında dünyada ve Türkiye’de aile yapısında meydana gelen değişimler, ikinci başlık altında değişen evlilik anlayışı ve son başlık altında ise erken evlilikler, istatistiki verilere dayanarak incelenmiştir.

2.2.4.1.1. Aile Yapısında Meydana Gelen Değişimler ve İstatistiki Veriler

2.2.4.1.1.1. Dünyadaki Değişimler ve İstatistiki Veriler

Dünyada batılı ülkelerde evlenme oranları giderek düşerken boşama oranları yükselmektedir. Avrupa Birliğine üye olan 27 ülkenin⁵ evlilik ve boşanma oranları incelendiğinde 1980 yılında binde 6,8 olan kaba evlilik oranının 2010 yılında binde 4,5 olduğu görülmektedir. Yine 1980 yılında binde 1,5 olan kaba boşanma oranının 2010 yılında binde 2,0 olduğu görülmektedir (Aytaç, 2012, s. 317).

Evlilik oranlarının düşmesinin nedenleri olarak bireyciliğin yükselmesi ile insanların evliliği özgürlüklerini tehdit eden bir kurum olarak görmeleri, evlenmeden birliktelik yaşamayı tercih etmeleri, bilgi ve bilinç düzeyinin artması ve evlilikten sağlanmak istenen doyum oranının yükselmesi gösterilebilir. İnsanlar evlenme yaşına geldikleri ya da ailesi istediği için evlenmeyi reddetmekte, evlilik ile ilgili beklenti ve algısına uygun kişiye duygusal yakınlık hissettiklerinde evlenmeyi tercih etmektedir. Yine eğitim süresinin hem kadın hem erkek için uzamasının ve evlilik yoluyla yakalanan doyumun çalışma hayatı gibi farklı alanlarda tatmin edilmesinin bu düşüşte etkisi vardır.

Boşanma oranlarının artışı konusunda ilk değinilmesi gereken nokta elbette ki kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve çalışma hayatında daha fazla yer almalarıdır. Günümüzde çiftler arasında duygu yitirilmesi de bir boşanma sebebi olarak

⁵ Avrupa Birliğine üye ülke sayısı Eylül 2017 itibarıyla 28’dir. Verilere Hırvatistan dahil edilmemiştir.

algılanmaktadır. Yine modern toplumlarda boşanmanın normal karşılanması insanların daha rahat hareket etmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte kişiler evlilikte kişisel doyum düzeyini yakalamayı beklemekte; bu doyum yakalayamadıklarında boşanmayı seçmektedir; insanların evlilikten beklentileri değişmiştir (Giddens, 2012, s. 264-265).

Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı ve doğurganlık hızı düşüktür. Buna bağlı olarak nüfus giderek yaşlanmaktadır. Bir ülkenin sürdürülebilir nüfusa sahip olması için doğum hızının doğurganlıkta yenilenme düzeyi olan 2,1 olması gerekmektedir. Avrupa Birliği ülkesi ülkelerin ortalama doğurganlık hızının yenilenme düzeyinin altında olduğu bilinmektedir. Ortalama yaşam beklentisinin de artmasıyla Avrupa’da nüfus giderek yaşlanmaktadır. Bu eğilim ülkeler için savunmadan eğitime, sosyal güvenceden sağlığa birçok alanda farklı politikaları zorunlu hale getirmektedir (Duru, 2012, s. 179).

Özellikle boşanma oranlarının ve evlenmeden çocuk sahibi olma eğiliminin artışına paralel olarak batılı ülkelerde tek ebeveynli ailelerde artış görülmektedir. Çocukların bakım, eğitim, duygusal bağ gibi ihtiyaçlarının iki ebeveyn tarafından paylaşılarak karşılanması sağlıklı gelişimleri için önem taşımaktadır. Ayrıca tüm sorumlulukların tek ebeveyn tarafından taşınması kişide ağır bir yük oluşturmaktadır. Bu kapsamda tek ebeveynli ailelere yönelik yaşanması muhtemel sorunlara karşı danışmanlık ve eğitim hizmeti verilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınların yoksulluk, güvenlik gibi konularda daha fazla sıkıntı yaşaması beklenmektedir. Bununla birlikte çocukların anne ile birlikte yaşaması daha rastlanır bir durum olduğu için tek ebeveynli aileler kadınlaşmış bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Değişen dünya görüşü, değerler ve sarsılan geleneksel yapının etkisiyle giderek meşrulaşan ve yasal bir zemine kavuşan eşcinsel evlilikler heteroseksüel ilişkiyi normal, doğal ve olması gereken olarak kabul eden ataerkil aile yapısına meydan okumaktadır. Dünyada evlilikle birlikte eşcinsellerin çocuk sahibi olmalarına da olanak sağlayan ülkeler bulunmaktadır.

Dünyada aile yapısında meydana gelen değişimlerden biri de kadın hakları konusunda kısmen ilerleme sağlanmasıdır. 19. yüzyılın ortalarında başlayan kadın hareketi ile

birlikte özellikle 1970’li yıllarda aileye özel görülen konular kamusal alanda tartışılmaya başlanmıştır. Cinsiyet ayrımının biyolojik değil kültürel olarak var edildiği ve bu ayrımın dünyanın her yerinde ve her dönemde kadınların aleyhine sonuç verdiği anlaşılmış ve ataerkil aile düzeni sorgulanmaya başlanmıştır. Nitekim özellikle modernleşme ile birlikte kadınların kısmen daha fazla eğitim alıyor olmaları ve çalışma hayatında daha fazla yer almaları kadınlığa dair öğrenilmiş ve içselleştirilmiş tutum, davranış ve rollerin sorgulanmasını beraberinde getirmiş, aile içerisinde kadın haklarının yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya ve kadına yönelik taciz ve şiddetin sonlandırılmasına yönelik uluslararası girişimler aile içerisinde kadının konumunu kısmen iyileştirmiştir.

Aile üyeleri tarafından çocuklara uygulanan şiddet ve istismar gündemdekini yerini korumaktadır. Çocuğa dair sorunlar ailelerin eğitim düzeyi ve sosyoekonomik seviyesi ile ilişkili iken ataerkil ideoloji ve geleneksel değer yargılarının özellikle genç kadınların şiddete ve istismara uğramasında etkili olduğu bilinmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından çocuk haklarını korumak amacıyla kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi 197 ülke ile dünyada en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesidir. Bununla birlikte son dönemde özellikle modern toplumlar daha fazla çocuk merkezli olma eğilimindedir. Aileler daha az sayıda çocuk sahibi olup çocuklarına daha iyi olanaklar sunmaya çalışmaktadır; ailelerin çocuk stratejisi nicelikten sıyrılarak niteliğe önem verir hale gelmiştir.

2.2.4.1.1.2. Türkiye’deki Değişimler ve İstatistiki Veriler

Türkiye’de aile yapısında meydana gelen değişimlerin başlangıç noktasını 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun batılılaşma çabası ile başlayan dönüşüm olarak belirleyebiliriz. Bu süreçte geleneksel aile ve işlevleri yavaş yavaş ortadan kalkarak yeni yaşam anlayışına uygun aile biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu eğilim günümüzde de devam etmektedir. Bahsi geçen dönüşüm sürecinde aile yapısının değişimine ve yeni aile biçimlerinin ortaya çıkmasına etki eden faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz: kentleşme, sanayi ve hizmet sektörlerinin ön plana çıkması, kadının ücretli istihdama dahil olması, ilk evlilik yaşının ve ilk çocuğa sahip olma yaşının yükselmesi gibi süreçleri kapsayan

sosyoekonomik değişim; boşanma oranlarının artması, ortalama yaşam beklentisinin artması gibi süreçleri kapsayan demografik dönüşüm ve zihniyet değişimi (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte gerçekleştirilen reformlarla modernleşme sürecine giren en önemli kurumlardan biri aile olmuştur (Aytaç, 2012, s. 300). 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ailede özellikle kadın lehine değişimleri beraberinde getirmiştir: çok eşlilik kalkmış, taraflara eşit boşanma hakkı verilmiş, boşanmanın yargı önünde gerçekleşeceği bildirilmiş, kadın mülk edinmede erkekle eşit hale gelmiş, çocukların gözetimi ana baba her ikisine birden verilmiş, miras kadın-erkek arasında eşit olarak paylaştırılmıştır.

Yine Cumhuriyetin ilanı ile birlikte aile içerisinde çocuklar ve çocukların eğitimi önem kazanmıştır. Geleneksel değerlerin önemini kaybetmesi bu değerlerin taşıyıcısı olan yaşlıların da önemini kaybetmesine neden olmuş, özellikle çekirdek ailelerin artması ile birlikte yaşlılar ailenin merkezi olma rolünü de kaybetmiştir (Aytaç, 2012, s. 316).

1950’li yıllarda başlayan iç göç süreci de aile yapısında bazı değişimlere neden olmuştur. Tarımda makineleşmeyle birlikte artan köyden kente göç sonucu toplam üretimde tarım sektörünün payı azalarak sanayi ve hizmet sektörünün payı artmıştır. Tarım sektöründe istihdam olanağı kişinin eğitim seviyesi ile ilişkilendirilemezken özellikle sanayi sektöründe eğitim seviyesi önem kazanmıştır. Bu doğrultuda eğitim süresinin uzamasına bağlı olarak ilk evlenme yaşı özellikle kentsel alanlarda yükselmiştir (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

İç göç sürecinin kadın hayatında yarattığı etki değerlendirildiğinde öncelikle köyde tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadının kentte işgücüne katılım oranının düştüğü tespiti yapılmak gerekmektedir (Alkan & Çakır, 2012, s. 242). Bununla beraber hane dışında ücretli işlerde çalışmaya başlayan kadınlar nispeten ekonomik bağımsızlığa kavuşmuşlardır, bu gelişmeye günümüzde artan eğitim seviyesi de eklenmiştir. Kadınların değişen işgücüne katılma biçimleri ve yükselen eğitim

seviyeleri ilk evlenme yaşı ve çocuk doğurma yaşının yükselmesini ayrıca boşanma oranlarının artmasını beraberinde getirerek aile yapımızda değişime neden olmuştur.

Ülkemizde 1980 sonrası dönemde feminist akımın etkisiyle kadınların yaşadığı sorunlar özel alandan çıkarak kamusal alanda tartışılmaya başlanmış ve aile içerisinde kadın ilgi odağı haline gelmiştir. Modernleşme ve ailenin yapısal değişimine rağmen kadının aile içinde ikincil pozisyonunun değişmediği gerçeği, kadının aile içerisinde yüklendiği rol ve sorumluluklar nedeniyle tek başına bir birey olarak güçlenememesi ile ilgilidir.

Türkiye’de ailenin dünyada yaşanan dönüşümlerin etkisi altına girmiş olmakla birlikte nispeten istikrarını koruma eğiliminde olduğu söylenebilir. Avrupa ülkelerine kıyasla Türkiye’de yeni bir aile kurmanın temel yolu olan evlilik oranları yüksektir. Bununla birlikte halihazırda boşanma oranları da yükselme eğilimindedir. İlk evlenme yaşı artış içerisinde iken sadece dini nikahı olan, evlilik kararının kendisi dışında alındığı ve akraba evliliği yapan kadın oranı da azalmaktadır.⁶

Türkiye’de genel nüfus oranı içinde çocuk oranı giderek azalmakta yaşlı nüfus ise giderek artmaktadır. Türkiye genç nüfus yapısından yaşlı nüfus yapısına geçmiştir. TÜİK verilerine göre 2000’li yılların başında yaklaşık 2,4 olan toplam doğurganlık hızı 2016’da 2,1’e düşmüştür (TÜİK, 2017a). Türkiye nüfusu günümüzde yenilenme düzeyini koruma eğilimde olmasına rağmen gelecekte bu oranın da altına düşeceği ve nüfusun kendini yerine koyamaması sorununun gündeme geleceği tahmin edilmektedir. Doğuşta beklenen yaşam süresi kadınlar için 81, erkekler içinse 78’dir (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). Çocuk sayısının azalması ile yaşam süresinin uzamasına bağlı olarak yaşlı sayısının artması ailelerin üye sayısını ve üye kompozisyonunu önemli ölçüde etkilemektedir.

TAYA 2011’de aile çekirdek, geniş ve dağılmış aile olarak sınıflandırılmıştır. Çekirdek aile çocuklu-çocuksuz, geniş aile ataerkil-geçici, dağılmış aile ise tek kişilik-tek ebeveynli-akraba olmayan olarak incelenmiştir. Çekirdek ve dağılmış ailelerin yaygınlığı artarken (sırasıyla %70 ve %17) geniş ailenin yaygınlığı (%12,3)

⁶ Sadece dini nikah yapma, evlilik kararının aile tarafından alınması ve akraba evliliği erken evliliklerde sık rastlanan pratiklerdir. Konu “Türkiye’de Erken Evlilikler” başlığı altında değerlendirilecektir.

azalmaktadır. Dağılmış ailelerde meydana gelen artışta en önemli etken tek kişilik hane oranının artmasıdır. Tek kişilik hanelerdeki artış sebebi olarak nüfusun yaşlanmasına bağlı eşlerden birinin ölümü, gençlerin eğitim ve çalışma amacıyla göçü gösterilebilir. Yine tek ebeveynli aileler de ölüm, terk, boşanma gibi sebeplerle oluşmakta, bakım yükü kadınlarda olduğu için ebeveyni daha çok kadın olmaktadır. Çekirdek aile içerisinde çocuksuz çekirdek ailelerin oranı artarken çocuklu çekirdek ailelerin içinde 1 veya 2 çocuklu çekirdek ailelerin oranı artmaktadır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). Aşağıda araştırma konumuz olan erken evliliklerle ilişkili aile yapısı istatistiklerine yer verilmiştir.

TAYA 2016 sonuçlarına göre bireylerin yaklaşık %64'ü şartları uygun olsa 3 ve daha fazla çocuk istemektedir (TÜİK, 2017). Türkiye'de doğurganlık hızının 2,1 olarak gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda kişilerin az sayıda çocuk tercihini istekten çok şartların belirlediği söylenebilir. Yine TAYA 2016 sonuçlarına göre hanelerin %86'sında çocukların (0-5 yaş) bakım işini annelerin üstlendiği görülmüştür, anneden sonra bakım işi yine bir kadına -babaanne veya anane- aittir (TÜİK, 2017). Veriler toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak bakım işinin kadın sorumluluğunda olduğunu desteklemektedir. Eğitime devam etmek istemesine rağmen eğitimini yarıda bırakan 15 ve üzeri yaştaki bireylerin oranı %18,3 olarak tespit edilmiştir. Eğitimini bırakma nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde; erkeklerin en fazla %58,7 ile ekonomik nedenler, kadınların ise en fazla %38,1 ile ailenin izin vermemesi sebebiyle eğitimlerini yarıda bıraktıkları görülmüştür. Ayrıca kadınlar eğitimlerini %9,5 ile evlenme/nişanlanma/anne olma/hamile kalma nedenleriyle yarıda bırakmışlardır (TÜİK, 2017b). İstatistikler ailenin ekonomik seviyesinin eğitime devam etmede en önemli sebep olduğu ve genç kadınların eğitime ailelerin bakış açısının nispeten olumsuz olduğu görüşünü desteklemektedir. TAYA 2016 sonuçlarına göre aile içi kararları kimin aldığı cinsiyete göre incelendiğinde kadınların en fazla %78,1 ile ev düzeninde karar alma önceliğinin olduğu, erkeklerin ise %70,6 ile tatil ve eğlence konusunda karar alıcı olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2017b). Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınlar ev ile ilgili konularda karar alıcı görünürken erkekler ev dışı ve maddi konularda karar alıcı görünmektedir. Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015 sonuçlarına göre; bireylerin hane halkı ve aile bakımına harcadıkları zaman bir günde ortalama 2 saat 45

dakikadır. Erkeklerin bu faaliyet için harcadıkları süre 53 dakika iken kadınlar 4 saat 35 dakika harcamıştır. Bununla birlikte çalışan erkeklerin hane halkı ve aile bakımına günde ortalama 46 dakika, çalışan kadınların ise 3 saat 31 dakika ayırdığı görülmüştür (TÜİK, 2017b). Toplumsal cinsiyet rollerinin gereği olarak hane halkı ve aile bakımında kadınlar erkeklere göre yaklaşık 5 kat zaman harcarken, kadının çalışma durumu ayrılan zamanda kayda değer bir azalma yaratmamaktadır.

2.2.4.1.2. Değişen Evlilik Anlayışı ve Evlilik İstatistikleri

Türkiye evlilik dinamikleri açısından oldukça hızlı değişimlerin yaşandığı bir dönem içerisinde. Bu dönemde evlilik algısı, beklentiler, eşler arası ilişkiler ve evlilik pratikleri makro ekseninde bölgesel olarak, mikro ekseninde ise kişinin eğitim ve sosyoekonomik düzeyi gibi değişkenlere bağlı olarak yeni anlamlar kazanmaktadır. Evliliği sosyolojik olarak analiz etmek, aile başta olmak üzere toplumdaki diğer kurumları ve toplumsal değişimi anlamamıza rehberlik edecektir.

Türkiye’de evlenme oranlarında düşüş görülmekle birlikte ülkemizde evlilik kurumu değişen şartlara rağmen hala önemini korumakta, evlenmeden birliktelik yaşamak ve evlenmeden çocuk sahibi olmak toplumsal düzeyde kabul görmemektedir. TÜİK tarafından yayımlanan ortalama ilk evlenme yaşı istatistiklerine göre 2016 yılında erkekler için ortalama ilk evlenme yaşı 27,1, kadınlar içinse 24 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017c); erkekler kadınlardan daha geç evlenmektedir. Veriler geleneksel değerlerin hakim olduğu bölgelerde evliliklerin daha genç yaşlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Boşanma oranları ise artış eğilimindedir. Bu artışta gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile boşanmanın daha kolay hale getirilmesi, kadınların eğitim ve çalışma olanaklarının artması, modern toplumun boşanmaya karşı daha ılımlı tutum içinde olması, insanların evlilik ile ilgili beklentilerinin ve tatmin düzeylerinin yükselmesi gibi faktörler etkilidir.

Evlilik istatistikleri incelendiğinde Türkiye’de evlilik algısının bir dönüşüm sürecinde olduğunu görmekteyiz. Özellikle eğitim ve sosyoekonomik seviyenin yüksek olduğu gruplarda hiç evlenmemişlerin oranı artmakta, ilk evlenme yaşı yükselmektedir; aşk

evlilik için olmazsa olmaz bir koşula dönüşmekte ve evlilik kişisel tercihler doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Evliliğin kişisel doyum düzeyini sağlayabilmesi önemsenmektedir. Aşağıda araştırma konumuz olan erken evlilik pratiği ile ilişkili olan evlilik istatistiklerine yer verilmektedir.

TAYA 2011 sonuçlarına göre ülke genelinde ilk evliliklerin %47,8'inin görücü usulü ve kendi rızası ile %12,1'inin ise görücü usulü ve kendi görüşü sorulmadan aile kararıyla gerçekleştiği görülmektedir. Görücü usulü ve kendi rızası ile evlenen kadınların ve erkeklerin oranı %47,8 iken görücü usulü ve kendi görüşü sorulmadan aile kararıyla evlenen kadınların oranı %14,8, erkeklerin oranı ise %9 olarak tespit edilmiştir. Bireylerin öğrenim durumu yükseldikçe kendi seçimi ile evlenenlerin oranı artmış, görücü usulü ile evlenenlerin oranı ise azalmıştır. Ayrıca sosyoekonomik statü arttıkça kendi seçimi ve ailesinin rızası ile evlenenlerin oranı artmakta iken sosyoekonomik statü azaldıkça görücü usulüyle evlenenlerin oranının arttığı görülmektedir (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). Evlilik ancak irade sahibi iki bireyin tercih ve isteği sonucu sağlıklı bir şekilde devam ettirebilecekleri bir kurumdur. Evliliğin yeni bir aile kurmadaki temel fonksiyonu düşünüldüğünde kişinin kendi rızası dışında gerçekleştirilen evliliklerin dolayısıyla ailenin sağlıklı bir şekilde varlık bulması olası görünmemektedir.

TÜİK istatistikleri bireylerin %49,8'inin eşleri ile aile ve akraba çevresinden, %28,2'sinin komşu ve mahalle çevresinden, %10,3'ünün ise arkadaş çevresinden tanıştıklarına işaret etmektedir. Erkeklerin %47,8'inin, kadınların ise %51,5'inin eşleri ile aile ve akraba çevresinden tanıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte eğitim seviyesi yükseldikçe aile, akraba, komşu çevresinden evlilik yapanların oranı azalmakta; iş, arkadaş, okul çevresinden evlilik yapanların oranı artmaktadır (TÜİK, 2017b).

Evliliğe ilişkin pratikler açısından Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında ve kişilerin eğitim ve sosyoekonomik statüleri arasında ciddi farklılıklar görülmektedir. Sosyoekonomik seviyenin ve eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu batıda eşler daha çok ikincil sosyal çevrede tanışırken doğuda eşler aile ve akrabalık ilişkileri içerisinde

birbirini tanımaktadır. Batıda kendi kararı ile evlenme doğuya nazaran daha yüksektir; doğuda ailelerin kararı bireysel kararların önüne geçebilmektedir.

TAYA 2011 sonuçlarına göre bireylerin %23,2'sinin eşi ile akraba olduğu görülmektedir. Akraba evliliklerinin en yaygın olduğu bölge %42,6 ile Güneydoğu Anadolu, en düşük olduğu bölge ise %8,9 ile Batı Marmara'dır. Eğitim seviyesi yükseldikçe akraba evliliği yapanların oranı azalmaktadır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). TAYA 2011 sonuçlarına göre evlenilecek kişide aranan en önemli sosyal özellik aile yapılarının benzer olması, evlenilecek kişinin dindar olması, bir işinin olması ve aynı mezhepten olmasıdır. Erkek için evlenilecek kişide aranan en önemli özellik ilk kez evlenecek olması, aile yapılarının benzerliği ve dindar olması; kadın için işinin olması, ilk kez evlenecek olması ve aile yapılarının benzer olmasıdır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). Akraba evliliği ve evlenilecek kişide aranan özelliklere dair tercihler incelendiğinde Türkiye'de eş seçiminde geleneksel değerlerin önemini koruduğu görülmektedir. Aile yapılarının uyumlu olması ve dini inanç evlilik için önemlidir. Akraba evliliği ile kişiler benzer değer ve normlara sahip aynı sosyal çevrelerden kişilerle evlenmeyi tercih etmektedir.

TAYA 2011 sonuçlarına göre ilk evlilikte başlık parası verilenlerin oranı %15,6'dır. Başlık parası %40'a yaklaşan oranlarla en fazla sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde verilmektedir. Yine kırsal alanda kente göre daha yüksek oranda başlık parası verilmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe başlık parası verme oranı azalmakta, sosyoekonomik statü düştükçe artmaktadır. En alt seviye grubunda neredeyse her 3 evlilikten birinde başlık parası alınmaktadır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

TAYA 2016 sonuçlarına göre bireylerin %97,1'inin hem resmi hem dini nikah yaptığı, %1,8'inin sadece resmi nikah yaptığı ve %1,1'inin de sadece dini nikah yaptığı görülmektedir. Sadece dini nikah yapanların oranı doğu bölgelerinde en yüksektir, eğitim seviyesi yükseldikçe sadece dini nikah kıyma oranı azalmaktadır (TÜİK, 2017).

2.2.4.1.3. Türkiye'de ve Dünyada İstatistiklerle Erken Evlilikler

2.2.4.1.3.1. Türkiye’de Erken Evlilikler

Türkiye’de erken evliliklerle ilgili istatistiki bilgi sağlayan üç kaynak bulunmaktadır: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından en son 2016 yılında gerçekleştirilen TAYA⁷, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından en son 2013 yılında gerçekleştirilen TNSA⁸ ve TÜİK tarafından yayımlanan istatistiklerdir⁹. Türkiye’de erken evliliklerle ilgili istatistiki verileri incelemeye başlamadan önce bu konuda gerçekçi bir veri tabanı bulunmadığı tespitini yapmak önemlidir.

TAYA 2016 sonuçlarına göre Türkiye’de ilk evliliklerin %37,5’i 20-24 yaş aralığında gerçekleştirilmiştir, bu veriyi sırasıyla %21,2 ile 25-29 yaş aralığı ve %17,9 ile 18 yaşından önce izlemiştir (TÜİK, 2017). İstatistikler ülkemizde her beş evlilikten yaklaşık birinin erken evlilik olduğuna işaret ederken bazı bölgelerde bu oranın çok daha yüksek olduğu bilinmektedir. Nitekim Türkiye’de erken evliliklere ataerkil yapının daha derin hissedilmesi, geleneksel değerlerin hakimiyeti ve sosyoekonomik düzeyin düşüklüğü ile bağlantılı olarak kırsal alanlarda ve Doğu ve Orta Anadolu’da daha fazla rastlanmaktadır. 2011 yılında ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanların oranının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla %25 ile Güneydoğu Anadolu, %24 ile Ortadoğu Anadolu ve %23 ile Orta Anadolu’dur (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

İlk evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2, erkeklerin oranı ise %5,6’dır (TÜİK, 2017). İstatistikler yaklaşık 6 kadına karşılık 1 erkeğin erken yaşta evlendiğine işaret etmektedir; erken evlilikler sıklıkla kadınların yaşadığı toplumsal bir sorundur. TNSA verilerine göre 1993’te 100 kadından 43’ü, 2008’de ise 100 kadından 28’i 18 yaş altında evlenmiştir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 138). Yine ortalama ilk evlenme yaşının yıllara göre değişimi incelendiğinde; TNSA 1993’te 18,50 olan ortalama ilk evlenme yaşı TNSA 2013’te 21’e yükselmiştir; kadınların yarısı 21 yaşından önce evlenmektedir (Calp, 2014, s. 13-14). İstatistikler kadınlarda ortalama ilk

⁷Araştırmada 2016 yılı verilerinden yararlanılmakla birlikte Araştırma Raporu henüz yayımlanmadığı için sıklıkla 2011 yılı verileri kullanılacaktır.

⁸Araştırmada 2013 yılı ile birlikte 2008 yılı verileri de kullanılacaktır.

⁹TÜİK tarafından yayımlanan istatistikler sadece hakim kararıyla gerçekleştirilen resmi erken evlilikleri kapsamakta, dini nikahla gerçekleştirilen erken evlilikleri kapsamamaktadır.

evlenme yaşının yükseldiğini ve 18 yaş altı evlilik yapma oranının azaldığını göstermektedir. TAYA 2016 sonuçlarına göre kadınlar için ideal ilk evlenme yaşını 19 yaş altı görenlerin oranı 2011 yılında %10'dur. Aynı istatistik 2016 yılında kadınlar için %7,3 ve erkekler için %1,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017).

Kadınların ilk evlilik, ortalama ilk evlilik ve ideal ilk evlilik yaşı ile ilgili veriler çocuk yaşta evlilik yapmalarının sık rastlanan ve normal kabul edilen bir durum olduğuna işaret etmektedir. Ataerkil sistem içerisinde kadınlar toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak aile içinde yeniden üretimden sorumludur. Bu sorumluluk onlara iyi bir eş ve annelik rolünü yükler ve kadın bu role özgü tutumlara koşullanarak kimliğini oluşturur. Yine toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak üretimden sorumlu tutulan erkek ise ailesinin geçimini sağlamak zorundadır. Erkeklerin para kazanan olarak daha fazla eğitim alma, istihdama katılma vb. zorunlulukları evliliğin daha çok askerlik sonrasına ertelenmesine sebep olmaktadır. Böylece erkekler kadınlara göre nispeten daha geç yaşlarda evlenmektedir (Calp, 2014, s. 14).

Kadınların çocuk yaşta evlendirilmelerinde evliliğin kuruluşu ile ilgili bazı değişkenler önemli farklılıklar ortaya koymaktadır:

TNSA 2008 verilerine göre başlık parası ödenerek yapılan evliliklerin %49'u 18 yaşından önce yapılmıştır (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145); bu veri başlık parası uygulamasının erken evliliklerde son derece yaygın bir uygulama olduğuna işaret etmektedir. İstatistiklere göre erken evlilik ve başlık parası pratiği benzer bölgelerde yaygınlık göstermekte, başlık parası pratiği erken evliliklerde olduğu gibi en fazla eğitimsiz ve düşük sosyoekonomik statü grubunda görülmektedir.

TNSA 2008 verilerine göre birinci dereceden akraba ile yapılan evliliklerin %46'sı 18 yaşından önce yapılmıştır (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Akraba evliliklerinin en önemli amaçlarından biri benzer aile yapılarına sahip olan ve ortak değerleri paylaşan ailelerin birlikteliklerini korumak istemesidir, bu isteğin özellikle aile kararı ile gerçekleştirilen erken evliliklerde baskın olduğu bilinmektedir. TAYA 2011 sonuçlarına göre akraba evliliklerine erken evliliklerin de yaygın olduğu Güneydoğu

Anadolu ve Ortadoğu Anadolu’da daha çok rastlanmaktadır. Ayrıca eğitim düzeyi artıkça akraba evliliği yapma oranı azalmaktadır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

TNSA 2008 verilerine göre aile kararı ile ve kadının onayı alınmadan yapılan evliliklerin %55’i, aile kararı ile ve kadının onayı alınarak yapılan evliliklerin %31’i 18 yaşından önce yapılmıştır (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Erken evlilikler çoğunlukla ailenin kararı ile gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte kadın ailenin kararına rıza gösterse veya kendi isteği ile evlense dahi bilinçli bir karardan söz edilemez.

TNSA 2008 verilerine göre sadece dini nikah ile gerçekleşen evliliklerin %45’i 18 yaşından önce gerçekleştirilmiştir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Dini nikah özellikle Medeni Kanunda belirlenen asgari evlilik yaşından küçük olan kadınlar için evliliği toplumsal zeminde meşrulaştıran bir araç olarak kullanılmaktadır. Sadece dini nikah ile kurulan evliliklerde kadın resmi nikahla kazanacağı haklardan mahrum kalmaktadır.

TNSA 2013 verilerine göre kadınların eşleriyle aralarındaki yaş farkının en fazla olduğu grup 15-19’dur. Bu grupta ortalama yaş farkı 7 olarak tespit edilmiştir. 15-19 yaş grubunda erkek %54 ile 5-9 yaş arası büyük ve %22 ile 10 ve üstü yaş büyüktür (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA). Çocuk yaşta gerçekleştirilen evliliklerin neredeyse tamamında erkeğin yaşı daha büyüktür. Ataerkil toplumlarda erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün kadın küçük yaşta iken sağlanması gerektiği düşüncesi hakimdir. Ayrıca erkeğin kadından yaşça büyük olması kadın üzerinde tahakküm kurmasını kolaylaştıran bir pratiktir (Calp, 2014, s. 17).

TNSA 2008 verilerine göre evde başkaları ile birlikte yaşayan 10 çiftten yaklaşık 4’ü erken yaşta evlilik yapmıştır (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Türkiye’de yaşanan modernleşme sürecine bağlı olarak geniş aileden çekirdek aileye geçilmiştir. Geniş aileler daha çok geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal alanlara özgü bir pratik olarak varlığını sürdürmektedir. Bununla birlikte özellikle yoksulluğa bağlı

olarak kentlerde de görülmektedir. Erken evliliklerin geleneksel değerlerin hakim olduğu ve sosyoekonomik seviyesi düşük olan kesimde daha fazla görüldüğü hatırlandığında erken evlenen kadının çoğunlukla geniş aile içerisinde yaşamakta olduğu gerçeği anlam kazanmaktadır (Calp, 2014, s. 17-18).

Kadınların çocuk yaşta evlendirilmelerinde ailenin ve kadının sosyoekonomik durumu ile ilgili bazı değişkenler önemli farklılıklar ortaya koymaktadır:

TAYA 2011 verilerine göre en alt sosyoekonomik statü grubunda %25’lik bir oranın ilk evlenme yaşı 18’in altında iken, en üst sosyoekonomik statü grubunda bu oran %2’dir; sosyoekonomik statü yükseldikçe erken evlilik yapma oranı düzenli bir şekilde azalmaktadır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). TNSA 2008 verilerine göre eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların % 49’u 18 yaşından önce evlenmiştir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 142); erken evlilikler sıklıkla eğitim düzeyi düşük kadınlar arasında görülmektedir.

Ailenin sosyoekonomik statüsünün düşük olması kadınların çocuk yaşta evlendirilme sebeplerinden biridir. Ekonomik anlamda birçok sorunla mücadele eden bu kesim aynı zamanda fazla çocuk yapmayı da tercih etmektedir. Bu ortamda genç kadınlar zamanı geldiğinde evlenecek, kocasının yanına gidecek kişi olarak görülmektedir. Bu algı kadının kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak eğitim, istihdam gibi fırsatlardan yararlanması için herhangi bir çaba sarf edilmemesini beraberinde getirir. Kadın gün geldiğinde evden bir boğaz eksiltme adına ve hatta başlık parası ile maddi gelir sağlama uğruna evlendirilir (Calp, 2014, s. 18-19).

TNSA 2013 sonuçlarına göre 15-19 yaş grubundaki kadınların %3’ü ev kadınlığı sebebi ile, %0,5’i ise hamile/yeni doğum yaptı sebebi ile çalışmamaktadır (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA). Yine TNSA 2013 verilerine göre 15-19 yaş grubundaki kadınların %14,1’i evlilik, %1,7’si gebe kalma/çocuk bakımı nedeniyle işlerinden ayrılmıştır (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA). Erken evlenen kadınların çalışmama ve işten ayrılma nedenleri ile ilgili veriler evliliğin ve çocuk sahibi olmanın kadın istihdamını engelleyen bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Çalışma hayatında yer almayan, üretemeyen, kendini

geliştirmeyen ve sosyal güvenceden yoksun olan kadın da ekonomik olarak erkeğe bağımlı kalmaktadır. Bu güçsüz konum kadının hane kararları ve hane geliri üzerinde söz sahibi olmasını engeller ve şiddete uğrama riskini artırır.

Kadınların erken evlilik deneyimi sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir:

Ataerkil toplumlarda kadınların cinsel hayatı erkek denetimine tabi tutularak kontrol altına alınmakta ve evlilik kadının cinsel ihtiyaçlarını karşılamasında tek seçenek olarak sunulmaktadır. Özellikle çocuk yaşta gerçekleşen evliliklerde kadın evlilik içinde de cinsel yaşamda söz sahibi olamamakta ve kendisine dayatılan cinselliği yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 sonuçlarına göre 18 yaş öncesi evlenen kadınların %19’u, 18 yaş sonrası evlenen kadınların ise %10’u cinsel şiddete maruz kalmıştır (HÜNEE, 2014, s. 14).

TNSA 2013 verilerine göre adölesan dönemde olan kadınların %3’ü doğum yapmışken, %1’i araştırma tarihinde gebedir; kadınların yaklaşık %5’i gebe veya annedir. 2008-2013 yılları arasında çocuk sahibi olmaya başlayan adölesan oranında %1 civarında düşüş gerçekleşmiştir (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA).

Kırsal alanda yaşayan adölesan kadınlarda çocuk sahibi olma oranı %6 iken, kentte yaşayan kadınlarda %4’tür. Yine batı bölgelerde %3 olan adölesan dönemde çocuk sahibi olma güney, orta ve doğu bölgelerde en az %6’dır. Bununla birlikte eğitim düzeyi ve refah düzeyi ile erken yaşta çocuk sahibi olma arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınlar ayrıca orta, düşük ve en düşük refah seviyesine sahip hanelerde yaşayan kadınlar arasında adölesan dönemde çocuk doğurma daha fazla görülmektedir (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA).

Adölesan doğurganlık kadınların hem fiziksel hem de cinsel sağlıklarını tehdit etmektedir. 15-19 yaş arası kadınlarda gebeliğe bağlı ölümler bu yaş grubunda en sık rastlanan ölüm nedenlerinden biridir (WHO, 2006). Adölesan annelerin, daha ileri yaşlarda anne olan kadınlara göre, düşük veya ölü doğum yapma riskleri ve bebeğin ilk bir yılda ölme riski daha yüksektir (UNFPA, 2013a). Erken yaşta evlenen kadınlar daha

uzun süre gebelik riski altına girmekte, bu da yaşam boyunca daha fazla sayıda doğuma yol açmaktadır (WHO, 2006).

Kadınların yüzde 99'u ve halen evli kadınların yüzde 100'ü gebeliği önleyici en az bir yöntemi duymuşlardır. Halen evli kadınların yüzde 92'si, tüm kadınların ise yüzde 67'si daha önce en az bir kez bir gebeliği önleyici yöntem kullanmıştır. Halen evli kadınlardan 15-19 yaş grubunda olanların %67'si gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmıştır. Bunlar sırasıyla geri çekilme ve erkek kondomudur. Herhangi bir gebeliği önleyici yöntem kullanan 15-49 yaşlarındaki evli kadınların oranı 1993 yılında %63 iken, bu oran 2013 yılında %73,5'tir. Gebeliği önleyici yöntem kullanmayan ve gelecekte de kullanmak istemeyen 15-49 yaşlarındaki evli kadınların %13'ünün eşinin karşı olması veya dini nedenlerle karşı olduğu için kullanmadığı tespit edilmiştir (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA). Görüldüğü üzere Türkiye'de gebeliği önleyici yöntem kullanma oranı artmaktadır. Bununla birlikte halen evli 100 kadından 8'inin ve halen evli ve 15-19 yaş grubundaki 100 kadından 33'ünün gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmamış olması bu artışı açıklamada yetersiz kalmaktadır. Yine kadınlar tarafından daha çok geleneksel yöntemler tercih edilmektedir.

2.2.4.1.3.2. Dünyada Erken Evlilikler

Erken evlilikler tüm dünya ülkeleri için toplumsal bir soruna işaret etmektedir. BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) hayatta olan 700 milyondan fazla kadının 18 yaşından önce evlendiğine işaret etmektedir; bu kadınların üçte birinden fazlası ise 15 yaşından önce evlendirilmiştir (UNICEF, 2013). 15-19 yaş grubu evli kadınların oranı Afrika'da %40, Amerika'da %15, Okyanusya'da %14, Sovyet Cumhuriyetlerinde %9, Avrupa'da %7 civarındadır (Başer, 2000, s. 50). Bu eğilimin sürmesi halinde 2050 yılında çocuk yaşta evlendirilen kadın sayısının 1,2 milyar olacağı tahmin edilmektedir (Girls Not Brides, 2017).

Küresel bir sorun olan erken evlilikler ülkelerin refah düzeyi ile yakından ilişkilidir; Güney Afrika (%45), Güney Asya (%45) ve Sahra-Altı Afrika (%39) ülkeleri düşük refah düzeylerinin de etkisiyle erken evlilik oranının yüksek olduğu bölgelerdir

(UNICEF, 2016). UNICEF verilerine göre ilk evliliğini 18 yaş altında gerçekleştiren ve 20-24 yaş aralığında bulunan kadınların yüzdesinin en yüksek olduğu ilk 10 ülke şöyledir: Nijer %76, Orta Afrika Cumhuriyeti %68, Çad %68, Mali %55, Bangladeş %52, Güney Sudan %52, Bukina Faso %52, Gine %52, Mozambik %48, Hindistan %47 (Girls Not Brides, 2017a). Nijer’de her 4 kadından 3’ü erken yaşta evlenirken, Güney Sudan’da 2 kadından 1’i erken yaşta evlenmektedir.

Bahsi geçen ülkelerde erken evliliklerin nedenlerini incelediğimizde yoksulluk, eğitimsizlik, toplumsal cinsiyet rolleri, gelenek ve namus kaygısı gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Örneğin Ford Vakfının, Batı Afrika'daki erken evlilikler üzerine 2013 yılında yayımladığı raporunda, bu uygulamanın devam etmesiyle ilgili kültürel gelenek, çatışma, siyasi kırılganlık, başarısız eğitim sistemi ve “stiffed” ekonomi ile yüz yüze gelen çok sayıdaki çocuğun geleceği ile ilgili ailelerin ve toplumların genel akıl karışıklığı gibi nedenler üzerinde durmuştur. Bangladeş’te kültür ve geleneğin yanı sıra, erken evliliği etkileyen faktörler arasında kadınların namusunu ve ekonomik değerini koruma ihtiyacının hissedilmesi bulunmaktadır. Hindistan’da erken evliliklerin sürmesindeki en önemli faktörler, ekonomik hususlar, toplumsal cinsiyet normları ve beklentiler, kadınların güvenliği, aile şerefi ve kadınlar için eğitim olanaklarının eksikliği hakkındaki endişelerdir. Nepal’de kast sistemi erken evlilikler üzerinde rol oynamaktadır. Alt sınıftaki kadınlar okula devam ederken evlenmeleri için üst sınıftaki kadınlara göre genellikle daha büyük bir baskı altındadır. Erken evlilik, birçok Etiyopya topluluğunda, yoksulluk, eğitim ve ekonomik fırsatların eksikliği ve kadın haklarını sınırlayan sosyal gelenekler tarafından sürdürülen köklü bir gelenektir. Malavi’de erken evliliklerin ortadan kaldırılmasında karşılaşılan en önemli zorluk bu uygulamayı kabul eden kemikleşmiş tutumlardır (Girls Not Brides, 2017a).

Gelişmekte olan ülkelerde her yıl 7,3 milyon genç kadının 18 yaşın altında hamile kaldığı bilinmektedir (UNFPA, 2013). Başer (2000) adölesan doğumların dünya çapındaki yaygınlığına dikkat çekmiştir:

Nitekim 15-19 yaşları arasındaki yaklaşık 16 milyon gelişim çağındaki kadın dünya çapındaki tüm doğumların yaklaşık %11’i kadar her yıl doğum yapmaktadır. Bu doğumların yaklaşık %95’i gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmektedir. Kanıtlar bazı ülkelerde 10-14 yaş aralığındaki kadınların önemli bir miktarının

doğum yapmakta olduğunu göstermektedir. 1990'ların ortalarından 2000'lerin başlarına kadar yapılan 51 çalışma, kadınların yaklaşık %10'a kadarlık bir kısmının 16 yaşından önce anne olduğunu ve en yüksek oranların Sahra Afrika ve Merkezi Güney ve Güneydoğu Asya'da olduğunu göstermektedir. Erken doğum oranı gelişmiş ülkelerde yüzde 17'nin üzerindedir ve Orta Afrika'da yüzde 24 civarındadır (Aktaran Calp, 2014, s. 21).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) anne ölümünü, gebeliğin herhangi bir döneminde ve doğumdan veya gebeliğin bitiminden sonraki 42 gün içerisinde gebeliğe bağlı nedenlerle meydana gelen ölümler olarak tanımlamıştır (WHO, 2006). WHO'nun verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde yüzde 14 olan anne ölüm oranının yüzde 11'ini 15-19 yaş arasındaki genç kadınlar oluşturmaktadır (Aktaran UNICEF, 2012). Gebeliğe ve doğuma bağlı komplikasyonlar bu yaş grubunda ölüm sebeplerinin başında gelmektedir (WHO, 2006). Bununla birlikte adölesan dönemde gebe kalan ve yaşam boyu daha fazla gebelik riski altına giren kadınların anne ölümleri ile karşılaşma riski daha yüksektir (WHO, 2006).

Erken yaşta evlilikler, anne sağlığının yanında bebek sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Adölesan annelerin bebeklerinde ölü doğum ve yeni doğan ölümü vakası görülme riski, 20-29 yaş arasındaki annelerin bebeklerine göre yüzde 50 daha fazladır (UNFPA, 2013a).

2.2.4.2. Üst Politika Metinleri, Strateji Belgesi ve Eylem Planları ile Araştırma/Çalıştay Raporlarında Erken Evlilikler

BM'ye üye ülkeler tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde erken yaşta evliliklerle mücadeleyle ilişkin olarak, kadınlara yönelik ayrımcılığın, kadın ticareti, cinsel istismar ve şiddetin ayrıca erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi ile ilgili stratejilere yer verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2017).

Onuncu Kalkınma Planında erken yaşta evliliklerin çocuklar ve gençler için önemli bir risk faktörü olmaya devam ettiği tespiti yapılmış ve çocukların iyi eğitim ve sağlık hizmeti almalarının sağlanacağı, temel becerilerinin geliştirileceği, risk grubundaki çocukların yaşam kalitesinin yükseltilerek toplumla bütünleşmelerinin sağlanacağı,

çocuk koruma ve adalet sistemlerinin yeni bir yapıya kavuşturulacağı ve hizmetlerin kalitesinin arttırılacağı, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin niteliğinin arttırılacağına yönelik politika tedbirlerine yer verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

65. Hükümet Programında erken yaşta evliliklerle mücadele amacıyla aileye yönelik eğitim hizmetlerinin yaygınlığının ve etkinliğinin artırılacağına, aile içi şiddet, ihmal ve istismarın önlenmesine ve kötü alışkanlıkların ve bağımlılıkların azaltılmasına yönelik hizmetlerin geliştirileceğine ve çocuk hizmetlerinde çocuğa karşı ihmal, şiddet ve istismarın olmadığı bir ortam oluşturulacağına yer verilmiştir (Başbakanlık, 65. Hükümet Programı).

Sosyal Demokrasi Vakfı tarafından 2008’de başlatılan Evlilik Değil Evcilik Kampanyası ile çocuk yaşta ve zorla evlilikler hakkında kamuoyu oluşturmak ve bilinç yükseltmek amaçlanmıştır. Kampanya kapsamında yürütülen faaliyetler sonucunda 2009 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde oluşturulan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) altında erken yaşta evlilikler konusunu araştırmak üzere bir alt komisyon kurulmuştur. Alt Komisyon 2010 yılında Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporu yayımlamıştır. Raporda erken yaşta evliliklerle ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat, erken yaşta evliliklerin sebepleri, alt komisyon tarafından Kırıkkale, İzmir, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde yapılan incelemeler sırasında düzenlenen toplantı kararları ve erken yaşta evliliğe dair çözüm önerileri ele alınmıştır (TBMM KEFEK, 2010).

Raporda erken yaşta evliliğin sebepleri arasında öncelikle sosyoekonomik gerekçelere yer verilmiş ve genç kadınların ekonomik bir yük olarak görülmesi, başlık parası, geçim sıkıntısı, nüfus fazlalığı, genç kadının maddi sıkıntı ve iş yükünden kurtulduğu daha rahat bir hayat hayali olarak ifade edilmiştir. Genç kadınların erken yaşta evlendirilme sıklığı ile ailenin yoksulluğu arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Gelenekler ile ilgili gerekçeler kapsamında erkeğin evinin genç kadının asıl evi olduğu ve genç kadınların gözü açılmadan evlendirilmesinin gerektiği düşüncesi, kocaya

itaatin ve yeni aileye uyumun daha kolay sağlanacağı inancı, genç kadınların evlilik yoluyla cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği düşüncesi, genç kadınların evlilik dışı ilişkiye girmelerine engel olunacağı kanaati, evliliğin çoğu zaman genç kadınlar için tek seçenek olması, çevrede ve ailede erken evlenen modellerin olması, ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Eğitimsizlik ile ilgili gerekçeler kapsamında düşük sosyokültürel seviyedeki ailelerin çocuklarında erken yaşta evliliklerin daha sık yaşandığının gözlemlendiği belirtilmiştir. Genç kadınların eğitimlerini tamamlamalarının gerekli görülmediği ve özellikle fiziksel anlamda dikkat çekmeye başlayan genç kadınların eğitimlerinin aileleri tarafından engellendiği ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Şiddet ile ilgili gerekçeler kapsamında aile içi ataerkil şiddetin, baskının, sevgisizliğin, küçük yaşlarda yaşanan anne ve/veya baba kaybının ve üvey anne veya babaya sahip olmanın genç kadınları erken evlenmeye teşvik ettiği ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Toplum baskısı ve kullanılan dil ile ilgili gerekçeler kapsamında “evde kalırsın”, “yaşın geçerse seni kimse almaz”, “bir an önce evlen ve çocuk yap” ve benzeri baskıların ayrıca erken yaşta evlilikleri onaylayan birçok atasözü ve deyimlerin erken evliliklere neden olduğu ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Evlilik çeşitleri ve mülkiyet unsuru ile ilgili gerekçeler kapsamında ise Türkiye’de var olan evlilik çeşitlerine -berdel, başlık parası evliliği, kan bedeli evliliği, kuma evliliği, akraba evliliği vb.- değinilerek bahsi geçen evliliklerin erken evliliklere yol açtığı belirtilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Bununla birlikte tacize veya tecavüze uğrayan genç kadınların tecavüzcüsüyle ya da başka biriyle evlendirilmesi, kaçma, kaçırılma ve zorunlu göç de erken yaşta evlilikleri artıran gerekçeler olarak ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Raporda erken evlilik ve eğitim ilişkisine yer verilmiş ve ailelerin ve çocukların eğitim düzeyi düştükçe erken evliliklerin oranının arttığı vurgulanmıştır. Rapor kapsamında eğitim, erken yaşta evliliklerin hem sebebi hem de sonucu olarak değerlendirilmiştir. Raporda ailelerin genç kadınların eğitimin almalarını önemsemedikleri ifade edilmiştir. Erken evlilik ve nişanlanma sebebiyle devamsızlık gösteren toplam 693 öğrenciden 675'inin genç kadın, 18'inin ise erkek olduğu verisine yer verilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Erken evlilik ve sağlık ilişkisi kapsamında erken yaşta gebeliğin ve yapılan doğumların anne ve bebek için tehlike oluşturduğu ifade edilmiştir. Rapora göre genç kadınlar aile planlaması hakkında bilinçli değildir ve çok çocuk sahibidir. Bununla birlikte genç kadınların doğum öncesi bakım almasının zor olduğu, 15-19 yaş arasındaki genç kadınların doğum sırasında hayatlarını kaybetme riskinin yirmili yaşlardaki kadınlara oranla iki ile beş kat daha fazla olduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca adölesan gebelikte risk durumları ifade edilmiş ve sosyoekonomik durum, doktor kontrolü, doğum öncesi bakım ve beslenmenin önemine işaret edilmiştir. Hamileliğin bir adölesan için ciddi psikolojik etkilere yol açabileceği, genç kadında doğacak çocuğa bakabilecek ve bu yükü kaldırabilecek bilgi birikimi ve sorumluluk bilincinin gelişmediği, adölesan annelerde sosyal problemlerin daha sık yaşandığı ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Erken evlilik ve toplumsal yaşam ilişkisi kapsamında genç kadınların evlilik sonrasında arkadaşlarından koptuğu ve toplumsal faaliyetlere katılımdan uzaklaştığı belirtilmiştir. Ayrıca ruhsal ve bedensel gelişimin tamamlanmamış olmasının genç kadınlarda çeşitli hastalıklara ve psikolojik rahatsızlıklara yol açtığına ve genç kadınların çocuk sahibi olmasının sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmesini engellediğine vurgu yapılmıştır. Genç kadınların eşleri tarafından şiddetin farklı türlerine maruz kaldıkları belirtilmiştir. Geleneksel ev içi rolleri pekiştiren erken yaşta evliliklerin türlü sorumlulukların altına giren genç kadınlarda fiziksel ve ruhsal açıdan çöküntü oluşturduğu ve kadının ev içine hapsolmasına neden olduğu ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Raporda erken evliliğe yönelik çözüm önerileri kapsamında kanunlar arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi gerektiğine, uluslararası sözleşmelere uygun olacak şekilde kanunlardaki çocuk tarifini belirleyecek bir düzenlemenin yapılması gerektiğine ve Türk Ceza Kanununda konuyla ilgili cezaların caydırıcılığının artırılması gerektiğine yer verilmiştir. Ayrıca eğitim seviyesi arttıkça erken evliliklerin sayısının düşmekte olduğuna dikkat çekilmiş, ailelerin erken yaşta evliliklerin sakıncaları konusunda bilgilendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Devletin erken evlilikler ile ilgili veri tabanı oluşturacak bilimsel bir çalışma yaparak 18 yaş altı tüm evliliklerin ortaya çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir (TBMM KEFEK, 2010).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) tarafından 2018-2023 dönemini kapsayacak Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlanmaktadır. Söz konusu Strateji Belgesi ve Eylem Planı ile 2023 yılına kadar genç kadınların yaptığı resmi evlilik oranının yüzde 1'in altına düşürülmesi, genç kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesi, kamu görevlileri ve ailelerde erken yaşta ve zorla evliliklere ilişkin farkındalık yaratılması, erken yaşta ve zorla evliliklere ilişkin kurumsal hizmetlerin iyileştirilmesi hedeflenmektedir (ASPB, 2017). Bununla birlikte ASPB erken evlilik oranlarının yüksek olduğu illere saha ziyaretinde bulunmuş ve İzmir, Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Antalya, Kars, Ağrı, Iğdır illerine yönelik Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planları hazırlanmıştır.

ASPB tarafından hazırlanan Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planında yer alan erken yaşta evliliklerin önlenmesine ilişkin hedefin altında erken yaşta evliliklerle ilgili bilimsel araştırmalar yapılacağı, adölesanların tespitinin sağlanacağı ve bu konudaki yargılamaların öncelikli ve hızlı olmasının sağlanacağı, muhtar, kanaat önderi, mülkü amir vb. kişilere yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılacağı, eğitim programlarında erken evliliği özendirici unsurlara yer verilmemesinin sağlanacağı, medyada erken evliliği özendiren programlarla ilgili gerekli tedbirlerin alınacağı ile ilgili stratejilere yer verilmiştir (ÇHGM, 2013).

Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) tarafından 2011'de Erken Evlilik Kadına Şiddetin Başka Bir Yüzü Araştırma Raporu

yayınlanmış ve konu TÜİK tarafından açıklanan 2009 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi verileri kapsamında değerlendirilmiştir. Raporda erken yaşta evliliğin eğitimle yakından ilişkili olduğuna -15–19 yaş aralığında evli olan kadınların yüzde 90’ı en fazla ilköğretim mezunudur- işaret edilmektedir. Ayrıca 15–19 yaş aralığında evli her 100 kadından ortalama 13’ü işgücü piyasasındadır ve büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Genç kadınların yarısından fazlası eşlerinin aileleriyle aynı evde yaşamaktadır (BETAM, 2011).

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi (USAKSAM) tarafından 2011’de Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler Araştırma Raporu yayımlanmış; erken evliliğin nedenleri, sonuçları, erken evliliklerin mevzuattaki yeri ve konu ile ilgili önerilere yer verilmiştir. Raporda erken yaşta evliliklerin gerçekleşmesinde sosyokültürel nedenlerin, eğitimsizliğin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve felaketlerin etkili olduğuna işaret edilmiş; erken yaşta evliliklerin anne-çocuk kayıplarına, üreme sağlığına yönelik sorunlara, eğitimsizliğe, şiddet ve istismara ve toplumsal izolasyona neden olduğunun altı çizilmiştir. Türkiye’de 18 yaş altı evlilik yapan erkeklerin oranının yüzde 6,9 iken, bu sayının kadınlarda yüzde 31,7 olduğu ifade edilirken erken evliliklerin yaklaşık yarısının okur-yazar olmayan, yüzde 31,7’sinin ise okur-yazar olan fakat hiç okula gitmeyen çocuklar tarafından yapıldığı vurgulanmıştır. Erken evliliklerin dünyanın her yerinde görülen küresel bir sorun olduğuna değinilmiştir (USAKSAM, 2011).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi (DİKASUM) 2012 yılında Çocuk Gelinler araştırmasını gerçekleştirilmiştir. Araştırmada erken yaşta evlendirilen 300 kadınla görüşülmüş ve anket uygulanmıştır. Anket formunda; kadınların demografik bilgileri, evlilik kararı, şiddet, beklenti ve kaygıları, çocuk yaşta evlenen kadınlara ilişkin tutumları vb. sorular yer almıştır. Araştırma raporunda kadınların yüzde 73,3’ünün okur-yazar olmadığı yer almaktadır. İmam nikahıyla evliliğini sürdürenlerin oranı yüzde 12,3’tür. Araştırmaya katılan kadınlardan Yeşil Kartlı olanların oranlarının yüzde 68 olduğu görülmektedir. Erken evlenen kadınların yüzde 91’inin kardeş sayısı 9 ve üstüdür. Kadınlar evlendirilme sebeplerini “Evden bir boğaz daha eksilir” şeklinde ifade etmişlerdir. Aileler genç

kadınları belirli bir başlık karşılığında erken yaşlarda evlendirmektedir; kadınların yüzde 45,7'si başlık parası karşılığı evlendirilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların yarısından fazlası 15 yaşını tamamlamadan evlendirilmiştir. Genç kadınların yüzde 72'sinin rızası olmadan evlendirildiği, yüze 30'undan fazlasının da eşini daha önce hiç görmeden evlendirildiği görülmektedir. Kadınların yüzde 75'i, evde alınan kararlarda söz haklarının olmadığını belirtmektedir. Yine 300 kadından 234'ünün hiçbir cinsel bilgisi olmaksızın evlendirildiği saptanmıştır. Kadınların yüzde 62'si ilk gece sorun yaşadıklarını belirtirken, yüzde 64'ünün ilk doğumunu evde yaptığı belirtilmiştir. Evlenmeden önce şiddet gördüğünü ifade eden kadınların oranı %25 iken evlendikten sonra bu oranın yaklaşık %50'ye çıktığı görülmektedir. Araştırma kapsamında yaklaşık her üç kadından biri intiharı düşünmüş ya da gerçekleştirmek için girişimde bulunmuştur (DİKASUM, 2012).

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) başkanlığında 23.01.2014 tarihinde Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele konulu bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştayda çeşitli konu başlıkları etrafında yuvarlak masa tartışmaları yapılmıştır. Sonuçlar KADEM tarafından Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporu haline getirilmiştir. Çalıştay raporunda erken yaşta evliliğin farklı gerekçeleri ve neticeleri olduğuna yer verilmiştir. Çalıştay Raporuna göre erken yaşta yapılan evlilikler eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Aşiret sistemi ve töre gibi unsurlar neticesinde genç kadınlar zorla evlendirilmektedir. Cinsiyet rolleri çerçevesinde erken yaşta yapılan evliliklerden daha çok kadınlar etkilenmektedir. Aile içinde şiddete maruz kalan genç kadın evliliği bir kurtuluş olarak görmekte ve erken yaşta evliliği istemektedir. Erken yaşta yapılan evliliklerin önemli nedenlerinden biri de ekonomik faktörlerdir; erken evliliklerde başlık adı altında maddi bir koşul öne sunulmakta ve genç kadınlar maddi durumu iyi olan kişilerle zorla evlendirilmektedir. Bununla birlikte bazı evlilik türleri çocuk yaşta evliliklere zemin oluşturmaktadır. Tacize veya tecavüze uğrayan genç kadınlar da kendi istekleri dışında zorla evlendirilmektedir. Erken evliliklerde genç kadının fiziksel olgunluğu dikkate alınmakta, evliliğe ne derece müsait olduğu önemsenmemektedir (KADEM, 2014).

Çalıştay Raporunda erken yaşta yapılan evliliklerle mücadelede en temel koşulun kurumlar arası koordinasyonun sağlanması olduğu belirtilmiştir. Kanunlardaki belirsizlikler ve çelişkiler giderilmeli, var olan cezaların uygulamaları denetlenmelidir. Farkındalıkla ilgili kampanyalar düzenlenmeli, toplumda doğru ve ortak bir bilinç oluşturulmalıdır. Bununla birlikte erken yaşta evliliklerle mücadelede eğitim, takibi yapılması gereken bir alandır (KADEM, 2014).

Yukarıda özetlenen çalışmaların dışında özellikle 2000’li yıllarla birlikte konu ile ilgili yayımlanan çok sayıda makale bulunmaktadır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMA BÖLGESİNE VE ARAŞTIRMA ÖZNELERİNE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER

Bu araştırmada İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesinde erken evlenen kadınların deneyimlerinden yola çıkılmıştır. Araştırma kapsamında erken evlenen kadınların sosyodemografik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Erken Evlenen Kadınların Sosyodemografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

	Yaş	Doğduğu/Yaşadığı Yer	Eğitim Durumu	Meslek/Çalışma Durumu	Sosyal Güvence	Mülkiyet Durumu
Yasemin	40	Erzincan, 16 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	İlkokul	Yok	Eşi üzerinden SSK	Yok
Cemile	60	Muş, 14 yaşında evlenerek Erzurum'a göç etti, son iki yıldır İzmir'de yaşıyor	Hiç gitmedi, okuma yazması yok	Eşi terk ettikten sonra temizlik işçisi olarak 9 yıl çalıştı	Malûlen babadan	Yok
Aysel	41	Erzincan, 8 yaşında İstanbul'a göç etti, 17 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	İlkokul	Evlenmeden önce tekstilde ve deniz ağı temizlemede 3 yıl çalıştı	Eşi üzerinden SSK	Yok
Gül	52	Erzurum, 17 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	İlkokul	Evlenmeden önce ücretsiz tarım işçisi, evlendikten sonra mevsimlik tarım işlerinde çalıştı	Eşi üzerinden SSK	Yok
Melike	63	Erzurum, 15 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	İlkokul 4 terk	Yok	Eşi üzerinden SSK	Yok
Tülay	42	Erzincan, 15 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	İlkokul	Yok	Eşi üzerinden SSK	Yok
Nesrin	59	Bayburt,	Hiç gitmedi,	Yok	Eşi	Yok

		17 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	okuma yazması yok		üzerinden SSK	
Zuhal	80	Erzurum, 20'den sonra İzmir'e göç etti	Hiç gitmedi, okuma yazması yok	Yok	Eşi üzerinden SSK	Yok
Sevgi	75	Erzurum, 50'den sonra İzmir'e göç etti	Hiç gitmedi, okuma yazması yok	Evlenmeden önce ücretsiz tarım işçisi olarak çalıştı	Eşi üzerinden SSK	Yok
Güliden	53	Erzincan, 26 yaşında İzmir'e göç etti	İlkokul	Yok	Eşi üzerinden SSK	Yok
Zerrin	42	Tokat, 17 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	Acıköğretim Fakültesi öğrencisi	Milli piyango satıcısı olarak çalışıyor	SSK	Yok
Esmâ	60	Erzurum, 30 yaşında İzmir'e göç etti	İlkokul	Yok	Eşi üzerinden SSK	Yok
Dilek	39	Çorum, 15 yaşında evlenerek İzmir'e göç etti	İlkokul	Ücretli ev işçisi olarak çalışıyor	Eşi üzerinden SSK	Yok

Araştırmanın gerçekleştiği İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesi bir göç bölgesidir. Kadınlar İzmir'e sıklıkla Erzurum ve Erzincan bölgesinden göç etmişler ve erken evliliklerini göçten önce bu illerin kırsal bölgelerinde gerçekleştirmişlerdir. Kadınların 4'ü Erzincan, 5'i Erzurum, 1'i Muş, 1'i Bayburt, 1'i Tokat ve 1'i Çorum doğumludur ve evlenene kadar çoğunlukla doğdukları illerde yaşamışlardır. Araştırma İzmir ilinde gerçekleştirilmiş olmasına rağmen kadınların erken evlilik deneyiminin daha çok göç ettikleri bölgenin kültürel ve sosyoekonomik özellikleri ekseninde şekillendiği görülmektedir.

Çamlıkule Mahallesi erken evliliklerin sıklıkla görüldüğü bir alandır. Bununla birlikte kadınların doğup büyüdüğü doğu illerinin kırsal bölgelerinde yoğun olarak gözlenen erken evliliklerin, bahsi geçen bölgede erken evliliklere zemin hazırlayan ataerkil yapının kısmen etkisinin hafiflemesi ve erken evlenen kadınların olumsuz deneyimlerinin kısmen farkındalığı sayesinde yaygınlığını kaybettiği değerlendirilmektedir. Nitekim kadınların bazıları erken evlilik geleneğinin terk edildiğine vurgu yapmışlardır. Bunun sonucunda araştırma kapsamında derinlemesine

görüşme gerçekleştirilen kadınların yaşları 39 ile 80 yaş aralığındadır, yaş ortalaması 54 gibi ileri bir yaşa tekabül etmektedir.

Görüşme gerçekleştirilen 9 kadın evlilikleri dolayısıyla başka bir şehre göç etmiştir, araştırma kapsamında evlilik kadın göçüne neden olan bir durum olarak görülmektedir. Dahası analizin ileriki bölümlerinde de değerlendirileceği üzere bazı kadınların erken evliliği kabul etmesinin nedenlerinden biri de kırdan kente göç etme isteğidir.

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen 4 kadının okuma yazması yoktur, 1 kadın ilkokuldan terk, 7 kadın ilkokul mezunu, 1 kadın ise Açık Öğretim Fakültesi öğrencisidir (ortaokul ve liseyi dışarıdan bitirmiştir). Erken evlenen kadınların eğitim seviyeleri son derece düşüktür. Bunda ataerkil yapının kadınlara dayattığı toplumsal cinsiyet rolleri, kadın üzerinden kurgulanan namus ve güvenlik kaygısı, kadınların ailelerinin sosyoekonomik seviyelerinin düşük olması, kadınların çok kardeşli ailelere sahip olması ve ev işleri ve bakım konusundaki sorumluluklarının ağırlığı gibi nedenler etkilidir.¹⁰

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen 13 kadından 7 kadının çalışma hayatı hiç olmamıştır. Evlenmeden önce ve/veya sonra çalışma hayatı olan 6 kadından 2 kadın halihazırda çalışmaktadır. Kadınların temizlik işçisi, ücretsiz tarım işçisi, ücretli ev işçisi gibi niteliksiz işlerde ve sigortasız olarak çalıştığı görülmektedir. Görüşme yapılan kadınlardan sadece Zerrin'in kendi adına sigortası vardır. Ayrıca hiçbir kadının kendi üzerinde taşınır/taşınmaz mülkü bulunmamaktadır.

3.2. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Feminist teori içerisinde aile ve evlilik kurumu eleştirisinin özel bir yeri vardır. Kuramsal çerçeve bölümünde de değinildiği üzere feministler için aile kadının ebeveynleri ve eşleri tarafından erkek baskısını en yoğun hissettiği alandır, evlilik ise cinsiyet eşitsizliği temelinde kurulmuştur.

¹⁰ Kadınların eğitim durumu “Eğitim ve Çalışma Hayatı” başlığı altında değerlendirilecektir.

Radikal feminizm toplumsal yapı içerisinde kadının durumunu ataerkil ideoloji, biyolojik farklar, şiddet, cinsellik vb. eksenlerde tartışmıştır. Bu tartışma içinde aile ve aile kurma yollarından biri olan evlilik, bahsi geçen tüm eksenleri içinde barındırdığı için özel bir öneme sahiptir. Araştırma konumuz olan erken evlilikler radikal feminizmin aile ve evlilik hakkındaki görüşleri üzerinden değerlendirilecektir. Erken evlilikler kadının aile ve evlilik kurumu içinde yaşadığı eşitsizlik ve baskıyı daha da artıran bir etkiye sahiptir; ataerkil ideoloji ile uyum halinde varlığını sürdüren ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yoğun olarak yaşandığı bir gerçekliktir.

Araştırma verilerinin analizi kapsamında araştırma soruları, kadınların anlatıları ve radikal feminizmin temel kavramları zihinde tutularak 8 tema -Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Roller; Denetleme, Baskı ve İktidar Kurma Aracı: Şiddet ve Namus; Doğurgan Beden Yapısı ve Annelik; Eğitim ve Çalışma Hayatı; Kadına Yüklenen Sorumluluklar: Ev İşi ve Bakım; Engellenen Psikososyal Gelişim; Kadın İçin Erkek: Önce İlgisi Sonra Gölgesi; Erken Evlilik; Anlamı, Etkileri, Öğrettikleri- ve her bir tema altında kategoriler belirlenmiştir.

Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Roller teması altında Geleneksel Pratikler ve Erken Evlilik, Evliliğe Hazır Hissetme, Evlilik Kararı, Toplumsal Kabul ve Onay, Evde Kalma Korkusu kategorilerine; Denetleme, Baskı ve İktidar Kurma Aracı: Şiddet ve Namus teması altında Fiziksel Şiddet, Güçsüzlük, Çaresizlik ve Korku, Cinsel Şiddet ve Evlilik Tecavüzü, Kadın Cinselliği, Namus; Bedenin ve Cinselliğin Denetimi, Kadının Namus Algısı, Bekaret kategorilerine; Doğurgan Beden Yapısı ve Annelik teması altında Plansız Gebelik ve Kürtaj, Erkeğin Çocuk Sayısı İle İlgili Tutumu, Hamilelik, Doğum ve Doğum Sonrası Yaşam, Kadının Annelik Algısı, Anneliğin Zorlukları kategorilerine; Eğitim ve Çalışma Hayatı teması altında Engellenen Eğitim, Yoksulluk, Erkeğin Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumu, Ekonomik Şiddet kategorilerine; Kadına Yüklenen Sorumluluklar: Ev İşi ve Bakım teması altında Ev İçi Emek, Çalışmanın Ev İşlerine Etkisi, Bakım kategorilerine; Engellenen Psikososyal Gelişim teması altında Ev İçi Karar, Aile İle İletişim, Sosyal Hayat kategorilerine; Kadın İçin Erkek: Önce İlgisi Sonra Gölgesi teması altında Erkeğin İlgisi, Erkeksizlik; Baskı, Güçsüzlük ve Yalnızlık kategorilerine; Erken Evlilik; Anlamı, Etkileri, Öğrettikleri teması altında Evlilik Algısı,

İyi Evlilikte Kadının Sorumlulukları, Erken Evliliğin Kadın Hayatına Etkileri, Psikolojik Durum, Çocukluk ve Kadınlık Arasındaki İnce Çizgi, Evlilik Kurtuluş mu? kategorilerine yer verilmiştir.

3.2.1. Ataerkil İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Araştırma kapsamında erken evliliklerin bazı pratikler ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Erken evliliklerde dini nikah ve başlık parası yaygın bir uygulama iken, ailelerin tanıdık veya akraba olması da sık rastlanılan bir durumdur. Kadınlar genellikle kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlenmekte ve özellikle evliliklerinin ilk yıllarında erkeğin ailesi ile birlikte yaşamaktadır.

Radikal feminizme göre erkek üstünlüğü ve kadınların ikincilliği üzerine kurulan ataerkil ideoloji toplumsal hayatın her alanına sinmiştir. Kadınların baskı altına alınmasının ve ezilmesinin temelinde ataerkil ideoloji vardır. Aile ve ataerkil ideoloji arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Ataerkil ideoloji aile yapısını etkilemektedir, aile ataerkil ideolojiye göre kurgulanır; aile de ataerkil ideolojiyi etkilemektedir, çocukları bu ideolojinin esaslarına göre yetiştirir ve ataerkil ideolojinin devamına katkı sağlar. Erken evlilik pratiği ataerkil sistem ile uyum içerisindedir, nitekim ataerkil sistemin kadın için öngördüğü ideal yaşam ile erken evliliğin kadına sunduğu yaşam benzerdir. Bu noktadan hareketle erken evliliğin kadını baskı altında tutan ve kadını ezen bir özelliği olduğu değerlendirilmektedir.

3.2.1.1. Geleneksel Pratikler ve Erken Evlilik

Araştırma verileri erken evliliklerde dini nikahın son derece yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir. Dini nikah özellikle asgari yaş sınırından dolayı erken evlilikleri toplum nezdinde meşrulaştırmak için kullanılan bir yöntemdir. Nitekim Dilek dışında tüm kadınların önce dini, sonrasında özellikle çocukların doğumuna bağlı olarak resmi nikahları yapılmıştır. Kadınlar resmi nikah ile kazanacakları tüm haklardan belirli bir süre uzak yaşamışlardır.

Erken evliliklerde bir diğer yaygın uygulama başlıktır. Başlık erkeğin evlilik karşılığında kadın için yaptığı bir ödemedir. Araştırma kapsamında verilen başlığın para yanında koyun ve altın da olabildiği görülmektedir. Bazı kadınlar başlık parasını süt hakkı olarak nitelendirmiştir. Bazıları ise düğün ve çeyiz hazırlıklarında kendi evlilikleri için harcandığını ifade etmişlerdir.

"Babam 20 milyon aldı o zaman. Şimdinin 20 milyarı diyorlar" (Yasemin), "Süt hakkı 4 altın alındı. Anne hakkıdır diye." (Aysel), "2 tane koyun getirdiler babama" (Sevgi), "Para verdiler. Babam onunla bütün eşyam şunum buyum bütün bana harcadı." (Güliden), "Alındı. Abim halı aldı, karyola aldı, bana harcadı hep." (Esmâ)

Özellikle ataerkil toplumlara uygulanan başlık parası kadına yönelik toplum algısını çok net bir şekilde özetlemektedir. Kadın karşılığında maddi bir kazanç elde edilmek üzere bir başka aileye verilmektedir. Feminizm başlık parası uygulamasının kadını metalaştıran ve değersizleştiren boyutuna dikkat çekmektedir. Günü geldiğinde evden gidecek olan ve hiçbir zaman ailenin tam üyesi olarak görülmeyen kadın aile için bir kazanca dönüşmektedir.

Erken evliliklerde ailelerin tanıdık veya akraba olması da sık rastlanılan bir durumdur; özellikle akraba evlilikleri son derece yaygındır. Araştırma verilerine göre ailenin erkekleri, genç kadınları benzer değerleri paylaştıkları ve benzer sosyoekonomik statüye sahip oldukları akrabaları ile evlendirmeyi tercih etmektedir. Bununla birlikte akraba evliliğinin bir diğer önemli sebebi de kadınların kayınvalide ile kayınpederlerinin bakımını üstlenme zorunluluklarıdır. *"Eşimin ablası abimin hanımı olur. Bize gelip giderlerdi. Küçükken görmüştüm tanıyordum." (Yasemin), "Halamın oğlu" (Aysel), "Halamın oğlu" (Melike), "Amca çocuklarıyız" (Zuhal), "Zaten eşim halamın oğlu. Babam kardeşim hasta olduğunda bakarsın dedi. O yüzden verdi." (Zerrin)*

Özellikle geleneksel kırsal toplumlarda sıkça rastlanmasına rağmen araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kadınlardan hiçbiri akraba evliliğine dair olumlu bir ifade kullanmamıştır. Aksine sırf akraba oldukları için birtakım sıkıntıların yaşandığını ifade etmişlerdir.

“Bir daha geriye dönersem akraba evliliğini asla yapmam, kimseye tavsiye etmem. Çünkü akraba evliliği belli olmaz rahatsızlıklar çocuklarda. Karşıyım çünkü yabancı daha iyi. O tarafa küfredersen o taraf senindir bu tarafa küfredersen bu taraf senindir. Arada kalıyorsun. Bir şey de söyleyemiyorsun. Sanki akrabandır diye sana bakmak zorunda, kaynana tarafından konuşuyorum. Akrabadır getirdim bana bakmak zorunda ama ben ona bakmak zorunda değilim. Çünkü onunla evlenmiyorum, oğluyla evleniyorum.” (Aysel)

Araştırma kapsamında Zerrin dışında tüm kadınlar erkeklerden küçüktür. Cemile kendisinden 24 yaş büyük bir erkekle evlenmiştir. Diğer evliliklerde erkek ve kadın arasındaki yaş farkı da çoğunlukla 5 yaştan üstündedir. Ataerkil toplumlarda nihai hedefini iyi bir eş ve anne olmak üzere içselleştiren ve kendini geliştirme imkanından mahrum bırakılan kadının, evin maddi sorumluluğunu üstlenen dolayısıyla kısmen kendini geliştirmek zorunda olan erkeğe göre daha küçük yaşta evlendirilmesi beklenen bir durumdur. Nitekim kadının erkeğe boyun eğmesi kadın küçük yaşta iken daha kolay sağlanabilmekte, erkeğin ise kadın üzerinde baskı kurması yaşça büyük olması ile daha kolay hale gelmektedir. Karşılıklı ters yönlü bir ilişki söz konusudur.

Araştırma kapsamında erken evlenen kadınların neredeyse tamamı birkaç yıl geniş aile olarak yaşadıkdan sonra ayrılıp yeni bir ev açmışlardır. Geniş aile ekonomik sorunların yanında kadının aileye ve erkeğe uyumunun daha rahat sağlanabileceği düşüncesi ile özellikle geleneksel kırsal ailelerde tercih edilmektedir. Araştırma verilerine göre kadınların birçoğu için bu süreç son derece sorunlu ve zor geçmiştir. Kadın üzerindeki baskı sadece erkek ile sınırlı kalmayıp kayınpeder, kayınvalide ve kayınlar da sürece dahil olmakta, hatta bu dönemde özellikle kayınpeder baskısı son derece yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Yine kayınvalideler ve eltiler kadınlar üzerinde son derece otoriter olabilmektedir; kayınvalideler taraf değiştirerek geçmiş dönemde kendini ezenlerle birlikte hareket etmeyi tercih etmektedir. Bununla birlikte geniş ailede kalabalığa bağlı olarak kadının iş yükü artmaktadır; kadın ücretsiz ev işçisi olarak tüm aile tarafından kullanılmaktadır. Aysel’in “evliliğin tadını bilemedik, ne olduğunu bilemedik. Hiç yaşayamadık. 4 sene beraber kaldık.” ifadesi farklı beklentiler ile evlenen kadınların geniş aile içinde yaşadıkları hayal kırıklığını göstermektedir.

3.2.1.2. Evliliğe Hazır Hissetme

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlardan Nesrin, Gülden ve Dilek'in dışında tüm kadınlar evliliğin ne olduğunu bilmeden, anlamadan ve kendini hazır hissetmeden evlendiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar bu bilinçsizliğin çocuk yaşta olmaktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. *“Bana oyun gibi geliyordu.”* (Tülay), *“Hiç hissetmedim. Anlamadım da bilmedim de. E 15 yaşında. Şimdi 15-16 yaşında kızlar sokakta oynuyorlar. Tatmadık anlayacağın bu.”* (Melike) Yine Aysel evliliğin aslında ne olduğunu bilmediği için evlendiğini ifade etmiştir. *“Evlilik bilmiyoruz nasıl olacağını bilmediğimiz için evlendik. Sevgi mi desek o anda ne olduğunu bilemezsin de. Evliliğin içine girdim. Bir şeylerden kurtulmak mı sorumluluğun altından çıkmak mı için artık... Bizim toplumumuzda belirli bir şeye gelince kız evlenir.”* (Aysel) Tülay ve Melike ise evlilik hakkında gerçekli bir bilgiye sahip olmamalarını bu konunun mahrem sayılmasına bağlanmışlardır. *“... Öyle konulara girmezlerdi. Sen daha çocuksun.”* (Tülay), *(anlatan var mıydı?) “Kız çocuklarını kimse yanına koyup oturtmuyorlardı ki. İş yap. Biz oturup da kimseden bir kelime duymazdık.”* (Melike) Kadınların evlilik ile ilgili aile ve çevresinden edindiği bilgilerin evliliğe hazır hissetmeyi sağlayıp sağlamayacağı da ayrı bir tartışma konusudur.

Nesrin, Gülden ve Dilek ise evliliği sorumluluk ekseninde -ev işi ve çocuk bakımı- algıladıklarını, evlenmeden önce tam da bu işlerle uğraştıkları için kendilerini evliliğe hazır hissettiklerini ifade etmişlerdir.

“Biz oranın örf adetini biliyorduk, görüyorduk. İşleri hep biliyorduk. Biz ev işi çok biliriz.” (Nesrin), *“Annen sürekli doğum yapıyor, gözünün önünde yaşıyorsun, görüyorsun, biliyorsun yani. Tamam ben de bir gün böyle evleneceğim, çocuğum olacak. Bakarsan bilinçliyim annem doğuruyor ben bakıyorum.”* (Gülden), *“Ev işi çocuk bakımı babamın evinde de yaptığım bildiğim şeylerdi. Kendime güvendim, hiç korkum olmadı. Başkasının evinde de beceririm diye düşündüm.”* (Dilek)

Ataerkil toplumlarda kadın özellikle annesi ve çevresindeki diğer kadınlardan kadına biçilen toplumsal rol ve sorumlulukları öğrenmekte ve bunları içselleştirmektedir. Araştırma verilerine göre kadınların evlilik ile ilgili algıları ve gözleme dayalı bilgilerinin kaynağı erken evliliklerin onaylandığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsiz bir şekilde hayata geçirildiği kültürel ortamdır. Kadınların evlilik ile ilgili hiçbir gerçekçi bilgiye sahip olmadan evlendirildikleri değerlendirilmektedir.

3.2.1.3. Evlilik Kararı

Bourdieu'nun tüm sosyal olayların birden fazla ve birbiriyle ilişkili nedenleri olduğu (Şen & Gümüş, 2014, s. 69) ifadesini doğrular şekilde araştırma kapsamında yapılan görüşmeler, karar kim tarafından alınmış olursa olsun, erken evliliğin birden fazla nedenin etkisi ile gerçekleştiğini göstermektedir. Araştırma kapsamında her bir erken evlilik kendine özgü koşulları içerisinde fakat çoğu zaman aşağıda tartışılacak olan nedenlerin etkisi altında gerçekleşmiştir. Kadınların anlatılarından yola çıkarak erken evlilik kararının alınmasında ekonomik faktörlerden daha baskın olan dinamiklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bunların başında ataerkil toplum yapısı, bu yapı içinde kadının ikincil konumu ve eşitsiz toplumsal cinsiyet rolleri gelmektedir. Elbette ki ekonomik nedenler, ailenin ve kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, çevrelerinde model aldıkları erken evlenen akranlarının olması vb. etkenleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Fakat sosyoekonomik durumu kötü olan bir aile erkek çocuğunu iş sahibi yapmaya çalışırken genç kadını eş ve annelik ile ilişkilendirir. Bununla birlikte ailelerin erkek çocuklardan farklı olarak namus kaygısı ve toplum baskısı ile genç kadınları evlendirerek cinsel kontrollerini sağlamaya çalıştığı görülmektedir, üstelik “evde kalma” endişesi çoğunlukla genç kadınlar üzerine kuruludur. Araştırma kapsamında ataerkil yapının kadına biçtiği rol ve sorumlulukların yanında, aile içi sorunlar, namus kaygısı, erken evliliğin gelenek olarak sürdürülmesi gibi faktörlerin kadınlar tarafından net bir şekilde ifade edildiğini söylemek mümkündür.

Erken evlenen kadınların en küçüğü 14, en büyüğü 17 yaşında evlenmiştir. Sevgi, evlilik yaşının daha adet görmediği yaşlar olduğunu ifade etmiştir.

Yasemin ve Tülay ailelerinin onayı olmadan kaçarak evlenmişler, Aysel, Gül, Nesrin, Gülden ve Dilek ise ailelerinin kararı ve kendi istekleri ile evlenmişlerdir. Özellikle Yasemin, Gül ve Nesrin evliliği kabul etme nedenleri olarak aşık olduklarını ifade etmişlerdir.

Kaçarak evlenme ailenin evlilik onayı olmamasına rağmen genç kadınların evlenmek için ailelerini terk etmesidir. Bir çocuğun evlilik için kendi ailesini terk etmesinin

altında yatan nedenleri analiz etmek son derece önemlidir. Nitekim araştırma verilerine göre kalabalık aileye sahip olmak, aile içi ataerkil şiddet, huzursuzluk, ebeveynlerin iletişime açık olmaması ve daha çok bir otorite simgesi olarak algılanması gibi aile içi sebepler; kente göç etme hevesi, merak, serbestlik arayışı gibi yeni bir hayat arayışı; bir başkası ile zorla evlendirilme korkusu ve aşık olunan diğer erkeği kıskandırma ve ona inat davranma isteği bu kaçışta etkili olan faktörlerdir.

“Ya çocuksun ki o an düşünemiyorsun yani. Sadece kaçayım gideyim kocaya (gülüyor). Ya ailem kalabalık aileydi 6 kız 4 erkek 10 kardeşlik. Babam da biraz sinirliydi, şiddet yanlısıydı sürekli annemi dövüyordu. Belki biraz da onun da rolü var. Ben de huzursuzdum kaçayım kurtulayım oradan. Kaçış kaçış...” (Yasemin), “Oyun gibi geldi bana biliyor musun? Bir de köydesin şehre geliyorsun. O hevesle. Zaten bir ay içinde oldu. Aynı köyliyüz ama o gözle hiç bakmadım. Bize gidip geliyorlardı. Abi diyordum ona. O başkalarına söyledi bana ilgisini onlarda gelip bana söylediler. Ben ilk kabul etmedim. Sonrada ablası yengesi ikna etti. Ben de kabul ettim.” (Tülay), “Evlendiğimde aşık değildim. Bir heves. Şehre gidiyorum hevesi. Ailemle bir iki yıl hiç konuşmadık.” (Tülay), “Eşimden önce oldum. O kişiye inat olsun diye de bu kişiyle kaçtım. Bir de eşimin akrabasıydı o. Sonradan çok pişman oldum ama.” (Tülay), “Öyle bir şey başıma geldiği için aslında o yüzden de kaçtım. Benim yengemin kardeşi vardı, beni istiyorlardı. Ama adamı istemiyorum hiçbir şey hissetmiyorum. Bizimkiler diyordu yaşı büyüsün ona vereceğiz. O korkuyla.” (Tülay)

Araştırma verilerine göre erken evlenen kadınlar eğitim ve çalışma yaşamından uzak sadece ev ile sınırlı bir yaşam alanına sahiptir. Bu durum kadınların yaşamlarına dair memnuniyetlerini çoğunlukla aile ve aile üyeleri ile olan ilişkileri ekseninde algılamasına sebep olmaktadır; aile içinde yaşanan sorunlar ve huzursuzluklar memnuniyetsizliğine neden olmaktadır. Bununla birlikte özellikle ergenlik döneminde psikososyal ihtiyaçları ailesi tarafından karşılanmayan kadın ihtiyacı olan ilgi ve sevgiyi başka birinde aramayı seçmektedir. Genç kadınlar ataerkil yapının kendileri için ön gördüğü ideal yaşam tarzının bir sonucu olarak aile içinde baskı gören, sosyal yaşamı kısıtlanan ve namus baskısını üzerinde hissedendir. Bu da mutsuzluğa ve huzursuzluğa neden olmaktadır. Ayrıca ev işleri ve bakım sorumluluğu da kadının üzerindedir. Görüldüğü üzere erken evlilik öncesinde kadınların aile içi deneyimleri aileden kurtuluş ve kaçışı gerektirmekte, kadın farklı bir yaşam tecrübesi deneyerek daha iyi koşullara ulaşmaya çalışmaktadır.

Gerek kaçarak gerekse Aysel, Gül, Nesrin, Gülden ve Dilek'te olduğu gibi anne baba onayı ve kadının isteği ile gerçekleşen evliliklerde bilinçsiz bir karardan söz edilmelidir. Nitekim çocuk "... henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek" (Yalçın & Aytaş, 2005, s. 13) olarak tanımlanmaktadır; çocuk ergenlik dönemine erişmediği için kendi kararlarını verebilecek ve davranışlarının sorumluluğunu taşıyabilecek zihinsel ve psikolojik olgunluğa da ulaşmamıştır. Kadınlar "sanki evcilik oynuyorsun", "hayal gücü", "cahillik" ifadeleriyle aldıkları kararın bilinçsizliğine gönderme yapmışlardır. Tülay yarım saat geçmeden pişman olduğunu, Aysel ise nişanlılık döneminde pişman olduğunu aktarmıştır.

"Ben o dönem kaçtığım zaman sonra çok pişman oldum. Rica ettim beni bırakın gibi. Kaçtım yarım saat geçmeden pişman oldum. Bırakayım gideyim diye. Bırakırlar mı. Bırakmadılar. Dediler gidemezsin. Yaşım küçük olduğu için abim şikayete gidiyor. Onlar da sordular bana sen öyle bir şey olduğunda bizi mi tutacaksın aileni mi? Ben de ailemi dedim. Onlar da apar topar beni İzmir'e getiriyorlar. İnsanlar araya girdiler. Ailem vazgeçti. Sonra düşünüyorsun bir daha geri dönüşün yok. Bu insanla kalıyorsun. Ben naaptım diyorsun. Vazgeçtim işte. Sanki evcilik oynuyorsun gibi. Şimdi düşünüyorum da. Bir de eşimle hiç konuşmadım. İnsanların aracılığıyla oldu." (Tülay), "Ben istedim. Nişanlıyken ayrılmaya çalıştık. Bırakmadılar. Bilgisayar yoktu, okumamız fazla ileri olmadığı için kimse uyarı da yapmadı. Evde mi kaldım kızların düşüncesi. Bir cahillik yani. Evlilik bilemiyorsun sonu nasıl olacak sorumluluğu nasıl olacak. Anlık sevmek. Ne yapacağını bilemiyorsun. O anda içine düşüyorsun evliliğin. Yani sevgi de değil de 15 yaşındaki sevgi ne kadar olur. Etkilendik diyelim yani. Nişanlı biraz kaldıkça artık gözüün açılmaya başlıyor. Sonra diyorsun ki niye evlendim. Daha erkendir, niye akraba evliliği yaptım. Vazgeçtim bırakmadılar." (Aysel)

Radikal feminizme göre ataerkil ideoloji kadın ve erkekleri birbirine zıt özelliklere sahip olarak konumlandırır. Erkekler rasyonel, güçlü ve kamusal alanın sahibi iken kadın duygusal, zayıf ve özel alanın sahibidir. Kadınlar bu tanımlamaya uygun olarak eş olma ve annelik ile özdeşleştirilerek evliliğe koşullandırılır. Araştırma verilerine göre ataerkil toplumlarda kadına sunulan tek seçenek evlilik; kadınlar küçük yaşta kapalı bir sosyal çevrede hiçbir paylaşımlarının olmadığı insanlarla evlenmektedir. Yine istemediği bir başkası ile zorla evlendirilme tehlikesi kadını tanımadığı bir başkasıyla evlenmeye zorlamaktadır. Kadınların aile kararı ile erken evliliği isteme sebeplerinden biri de evliliğin yürümemesi durumunda baba evine dönebilme şanslarını kaybetmek istememeleridir. Nitekim "gelinlikle çıkarsın kefenle girersin" sözü hatırlandığında bu dönüş pek de mümkün görünmemektedir.

“Sağlıklı bir karar değildi. Hayal gücü. Evde mi kaldım kızların düşüncesi. Bir cahillik yani. Evlilik bilemiyorsun sonu nasıl olacak sorumluluğu nasıl olacak. Anlık sevmek. Ne yapacağını bilemiyorsun. O anda içine düşünüyorsun evliliğin.” (Aysel), *“Etkilendik diyelim yani. Nişanlı biraz kaldıkça artık gözüün açılmaya başlıyor. Sonra diyorsun ki niye evlendim. Daha erkendir, niye akraba evliliği yaptım. Vazgeçtim bırakmadılar.”* (Aysel), *“Bir de tanıdığım için. Kızlar diyor ki ailem daha doğru bilir. Kötü birine düşersem ailem kabul etmez. Belki onların seçtiğiyle evlenirsem geri de gelsem kabul ederler.”* (Aysel), *“Kendim aldım. 17 yaşında evlenmezsen evde kaldın derler. Hani gelir gelmez öyle verdiler. Ben de hiçbir şey anlamadım.”* (Gülden), *“Annem babam beni dayımın oğluna verecekler. Ben de dayımın oğlunu istemiyorum. Babam da kendi kardeşinin oğlunu istiyor. Onu da istemiyorum. Bu iki istek arası kavgaya dönüştü. Ben bunu duyarken karşıma da o çıktı, tamam olsun giderim dedim. Öyle evlendikten sonra yaşadım yani birçok şeyleri.”* (Gülden), *“Bir akrabam aracılığıyla görücü geldi. Ben de uzaktan gördüm, beğendim, evlenmek istedim.”* (Dilek),

Cemile, Melike, Zuhal, Sevgi, Zerrin ve Esmâ ailelerinin kararı ve kendi istekleri dışında evlenmişlerdir. Evlilik kararı ailedeki erkek tarafından -baba ve baba olmadığı zaman amca- verilmiştir. Kadın kendi iradesi dışında toplumsal, psikolojik ve fiziksel baskı neticesinde evliliğe zorlanmaktadır. *“Özellikle annenin babanın karar verdiği kişiyle evlendirmeyi seviyorlar. Özellikle onların seçeceği olacak...”* (Aysel), *“Babam hiç söz hakkı vermeden direk ben kardeşimin oğluna veririm dedi.”* (Melike) Geleneksel ataerkil toplumlarda aile içerisinde erkek egemenliği kendini babanın statüsü ile gösterir; baba otorite figürü olarak önemli kararlarda tek söz sahibidir. Baba toplumsal cinsiyet rolleri, namus baskısı, yoksulluk vb. etkisi ile genç kadının bir an önce evlendirilmesini gerekli görmektedir.

Evlilik kararının kadının dışında alındığı ve kadına herhangi bir söz hakkı tanınmadığı durumlarda kadınlar genellikle evliliği kabullenmeyi ve herhangi bir tepki vermemeyi tercih etmektedir. Araştırma verilerine göre kadının babanın kararını kabullenmesi öncelikle eğitim ve çalışma yaşamından yoksun olarak babaya bağımlı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim bu bağımlılık evlenerek de ortadan kalkmayacak sadece bağımlı olunan kişi değişecektir; kendi ailesi içerisinde edilgen ve pasif konumda olan kadının konumu değişmeyecektir. Bununla birlikte baba kararına boyun eğmede kadının farklı bir yaşam tarzından haberdar olmayışı, ataerkil kalıplara dayanan söylemleri içselleştirmesi, bir kadın olarak böyle bir hakka sahip olmadığını veya itiraz etse dahi bir sonuç alamayacağını düşünmesi rol oynamaktadır. Nitekim *“İte*

verdiler iti alıyorduk, karşı koymuyorduk.” (Zuhal) ifadesi bu durumu iyi bir şekilde özetlemektedir.

“Ben kimim ki bana danışılıyordu.” (Esmâ), “Üzüldüm de içimden üzüldüm, kimseye belli etmedim, korkuyordun ne olacak ya.” (Esmâ), “Usulden hani bizim orda bir baba kızını verdikten sonra kime veriyse onu alır onunla ölene kadar yaşar, başını o evin eşiğine koyar çilesini çeker. Eskiden büyükler öyle diyordu.” (Sevgi), “E korkardık babamdan, itiraz etsen ne olacak, ne değişecek. Nasıl olsa babamın istediğiyle evlenecektim.” (Zerrin)

Evlilik gibi önemli bir kararı çocuğuna danışmadan onun adına veren babanın çocuğun tepkisine bağlı olarak evlilikten vazgeçmesi beklenen bir durum değildir. Karara karşı duran kadınların da itirazlarının dikkate alınmadığı, kadınların da korku ve baskı dolayısıyla ısrarcı olmadığı anlaşılmaktadır. *“Söz hakkı yok. Karşı çıksan da kar etmiyor. İstemiyorum baba verme beni dedim. Olmaz dedi.” (Melike)*

3.2.1.4. Toplumsal Kabul ve Onay

Araştırma verilerine göre erken evlilikler toplum tarafından onaylanmaktadır. Kadınlar erken evliliklerin normal karşılandığını ve gelenek haline getirildiğini ifade etmişlerdir. Nitekim *“bizim oralarda normaldi”, “gelenektir”, “hepsi 13-14 dedi mi diyorlardı evde kalmış, erkek olsun kadın olsun”* ifadeleri erken evliliklerin toplumsal bir sorun olarak değerlendirilmediğinin göstergesidir. Eşitsiz cinsiyet ilişkileri üzerine kurulu olan erken evliliklerin erkek tahakkümünü desteklediği ve ataerkil yapıyı beslediği göz önünde bulundurulduğunda toplumsal olarak yadırganmaması aksine idealize edilerek gelenekselleştirilmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Öyle ki bu kabulleniş Gülden’in ifadesinde dile getirilmiştir *“Normal tabi tabi. 15 yaşında kızını verirsin. Karşı komşu gelir demez ki yazıktır ya küçüktür verme. Öyle.”* Bourdieu’ya göre öznel olan kendisini nesnel olana göre şekillendirir. Nesnel durum özneli etkileyen kültürel koşullar üretmektedir. Ataerkil zihniyet ve ilişki kalıpları nesnellik kazanarak öznel olan erken evlilikleri desteklemektedir; erken evlilikler toplumsal kabul ve onay ile ilişkilidir (Şen & Gümü, 2014, s. 83).

3.2.1.5. Evde Kalma Korkusu

Erken evlenen kadınlar ailesinde veya çevresinde erken evlenen başka kadınların var olduğunu ifade etmektedir. Gül, Nesrin, Zuhale, Zerrin ve Dilek ait oldukları sosyal çevrede tüm evliliklerin erken gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Bu vurgu erken evliliklerin çok yaygın bir pratik olduğunu ortaya koymaktadır.

"Ablam kaçarak evlendi. Ben de örnek aldım ablamı kötü örnek (güliyor)." (Yasemin), "Kız kardeşimi 12 yaşında kaçırdılar. O da çok işkence çekti, ne yapsın. 5 kız kardeşlik. Beşimiz de 15 yaş görmedik." (Cemile), "Annem belki 10 yaşında gelindi." (Aysel) "Köyde hep öyle evleniyorlardı ki 16-17-18. 15'i geçti mi tamam evlilik kızı diyorlardı."(Gül), "Çok eskiden hep böyle. 14-15."(Tülay), "Kızlarımız hep erken evlenirdi 16-17. Biraz da kızlar böyle göze geldi mi daha erken evlenirdi. Daha alımlı durursa erken evleniyordu..." (Nesrin), "O zaman hep öyleydi."(Zuhale), "Biraz göze geldi mi evlenirsin." (Sevgi), "Daha daha da erken. 15-13 yaşında evlenen kızlar var. Benim ablam 14 yaşında evlendi. Ben kendimi geç kalmış hissettim."(Gülden), "Tüm köy" (Zerrin), "Var var vardı. Benim arkadaşımı da öyle verdiler, çoktu sadece benimle değildi ki."(Esmâ), "Köyde herkes hemen hemen bu yaşlarda evlenirdi."(Dilek)

Bu durum ise özellikle çocuk yaştaki kadınların anormal olanı normal olarak algılamasına ve bu anormalliği model almasına neden olmaktadır. Nitekim Nesrin'in *"Falanın kızı evlenirse ben de evlenirim diyordu kız kendi içinde."* ifadesi bu tespiti özetler niteliktedir. Araştırma verileri kadınların erken evliliklerinin gerçekleştiği bölgede erken evliliklerin geleneksel olarak devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu pratiğin gelenekselliği kadın ve ailesinin evlilik ile ilgili kişisel ve toplumsal baskı hissetmesine neden olmaktadır. Kadınlar akranlarının erken yaşta evliliklerine şahit olarak evde kalma endişesi taşımakta ve erken evliliğe yönelmekte, aileler ise özellikle namus baskısı dolayısıyla bir an evvel genç kadınları evlendirme yoluna gitmektedir.

Araştırma verilerine göre ataerkil toplumlarda kadının vücut olarak gelişkin olması "göze gelmesi" yetişkin olarak kabul edilmesine ve namusla ilgili kaygılardan ötürü "başının bağlanması" için hemen evlendirilmesine sebep olmaktadır. *"... Azıcık biraz göze geldiğin zaman tamam senin işin bitti. 20 yaşında sayıyorlardı. Gelişkin olduğu zaman tamam artık bunun başını bağlayın"* (Melike) Ataerkil yapının ürünü olan "evde kalma" "evinin kadını çocuklarının annesi" gibi kültürel kodlar da hem kadını erken evlenme konusunda koşullandırmakta hem de kadın ve aile üzerinde önemli bir baskı kaynağı olmaktadır. Nitekim kadınlar bu kültürel kodları içselleştirmekte ve toplumsal rollerine uygun olarak evliliği nihai amaç olarak görmektedir. *"...20 yaşına geldiğin*

zaman evde kaldın diyorlar.” (Dilek) Bununla birlikte kadınlar kendileri için uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmak zorundadır. Aksi durumda toplumsal baskı ve dışlanma ile karşılaşmaktadır. Kadın toplum tarafından normalleştirilen yaştan daha geç evlendiğinde farklı tepkilerle ve hatta Dilek’in ifade ettiği yaptırımlarla karşılaşmaktadır. “... Ya çocukluya veriyorlar ya boşanmışa ya da özürliye, evde kaldı diye.” (Dilek)

3.2.2. Denetleme, Baskı ve İktidar Kurma Aracı: Şiddet ve Namus

Araştırma kapsamında ataerkil toplumlarda erkeklerden farklı olarak kadınların maruz kaldığı fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetin ayrıca namus baskısının özelde erkekler genelde ise tüm toplum tarafından kadınlar üzerinde denetleme, baskı ve iktidar kurma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kadınlar namus bakışı dolayısıyla erken evlendirilirken, erken evlenen kadınların birçoğu da şiddete maruz kalmaktadır.

3.2.2.1. Fiziksel Şiddet

Aile içi ataerkil şiddet kavramı ev içinde yaşanan şiddetin cinsiyet temelli olduğunu ve güçlü olanın güçsüz olanı baskı altında tutmak için şiddet kullandığını ifade eder (Hooks, 2012, s. 78-79). Erken evliliklerde aile içi ataerkil şiddet kullanımı son derece yaygındır; araştırma kapsamında görüşme yapılan 13 kadından 9’u eşinden veya eşinin ailesinden fiziksel şiddet gördüklerini ifade etmişler. Fiziksel şiddete maruz kalmayan Nesrin ve Dilek ise psikolojik şiddet gördüklerine vurgu yapmışlardır. Cemile’nin aktardıkları ise şiddetin bir bütün olarak algılanması gerektiğini, fiziksel şiddete eşlik eden psikolojik şiddetin durumu bir işkenceye dönüştürebileceğini göstermektedir.

“Ben çok işkence çektim, her türlü işkenceyi yaptılar bana. Beyim ve kumam. Demir kürekle kafama vurdu, işte ondan dolayı bak gözlerim ne hale geldi. Baltayla nacakla hep fırlatıyordu bana.” (Cemile) “Sanki çok mu mutluydum, yooo. Karın kışın içinde hep dışarıda kalıyordum. Samanlıkta, herkes biliyor. Dışarı atıyordu. Karda kışta hep samanlıkta kalıyordum. İçeri almıyorlardı beni. Ahıra bile bırakmıyordu. Hayvanın içine bile bırakmıyordu. Bacadan bir sefer girdim içeri. Çünkü çok korktum. Diyordum beni içeri alın, sabah dışarı atın tamam mı? Üşüyordum. Gece saat 1’dir. Almadılar. Diyordu çık git. Benim çocuklar büyümüş. ... Ben sevmiyordum ki. Hep işkence.” (Cemile)

Araştırma verilerine göre kadınlar özellikle evliliklerinin ilk döneminde şiddetin ortaya çıkmasının sebebini erkeğin ailesi ile birlikte yaşamanın sonucu ortaya çıkan sorunlar ve gerginlikler olarak göstermektedir.

“Biz geldiğimizde iki elti bir evde oturuyorduk, kaynana kayınbaba da vardı, biz 3-4 yıl öyle oturduk. İster istemez ilk başlarda yoktu sonradan oldu eşimden. Dayak attı bana. Bir sefer oldu. Kayınvalidem bir şeyler söylemiş eşime. O da artık onun dolduruluşuna mı geldi diyeyim. Anneleri konuştuğu zaman erkeklik damarları tutuyor.” (Yasemin), *“Eşim ilk evlendiğimiz zaman, hep birlikteyken. Kayınımıldan falan. Bir kadın her zaman eziliyor.”* (Aysel), *“Eşim biraz diktatör adamdı. Kendisi de gelirdi bir ufak bir şey olsaydı, kaynanam derdi gelinler beni yedi tüketti, benim adam da sinirli, vara da döverdi, yoğa da döverdi.”* (Sevgi), *“İlk başlarda daha çoktu dayağı. Birbirimize alışınca huyumuzu suyumuzu öğreninceye kadar baya çektim. Şu an daha iyi. Ama birlikken daha zor. Herkes kışkırtıyor.”* (Zerrin)

Araştırma verilerine göre erkeğin ailesinden görülen şiddet en az erkek şiddeti kadar yoğundur. Cemile ve Aysel’in yanında Melike, Tülay ve Esmâ da erkeğin ailesinden şiddet görmüştür.

“Kayınbabam dövüyordu, 3 yıl dövdü, eşim ellemiyordu. Yaşlıydı her şeyi bahane ediyordu. Hiçbir şey demiyordu eşim. Korkutmaya çalışıyordu, hep benim dediğim olacak.” (Melike), *“Hiç olmadı eşimden. Ailesinden oldu. O da hiç destek çıkmadı. Geçirtirdi. Dayak, küfür, kaynanam hemen küfür ederdi...”* (Tülay), *“Eşim, büyük kayınım, eltim dövdü. Eşiminki hala devam ediyor. Geçen balkonda küt diye boya sopasını kafama geçirdi. Herkesin içinde.”* (Esmâ)

Şiddet gören kadınlar şiddetin nedenine dair görüşlerini kadının erkeğe tabi olması ve erkeğe ait görülmesi, erkek tarafından aşağı ve hor görülmesi ve erkeğin dayattığı yaşama tepki göstermesi olarak ifade etmişlerdir.

“Sadece bana karşı öyle. Ailesine karşı yumuşak. Nasıl olsa gitmeyecek. Bu benim tapulu malım. Dövsem de sövsem de çekecek bu. Öyle görüyor herhalde.” (Gül), *“Biraz da derler ya bazı adam biraz para gördüm mü o para, kendine hele bak cüsedine bak, beni hor görüyordu...”* (Sevgi), *“Ben karşılık verdiğim için çok dayak yiyordum. Yani kaynanam bana küfür etse neden böyle kelimeler kullanıyorsun derdim. Onda bile dayak yerdim. Neden karşılık verdin. O bile, konuşman bile karşı gelmektir. Ya diyor ki dışarı gitme, düğüne gitme, işlerini yap, yemek zamanında olmazsa yine belayı buldun. Kadın zorunluluk hissediyor. Yapacak ki korkmasın. Bir yere gitsen dayak yersin diye içinde bir korku vardı. Haberi olmasın ki evde huzursuzluk çıkmasın.”* (Esmâ), *“Dışarı çıkma dedi dışarı çıkmadım. Çeşmeye göndermezdi çeşmeye gitmezdim, düğünlere gitmezdim. İyi yapmadım. Hep kendimden ödün verdim.”* (Esmâ)

Araştırma verilerine göre kadının sorumluluklarını yerine getirmemesi de şiddete neden olmaktadır.

“Buradakiler bizim yaşta evlenseler boşanırlar. Niye hiçbir yükü kaldıramıyorlar. Sabahtan diyor ki kalk ayaklarımı yıka yıkayamazsın kaynınınkini yıkayamazsın. Ama biz o ortamda büyüdüğümüz için biz örf adetimizi bildiğimiz için onu yapıyoruz. Zaten yaptığımız için de çok güzel geçimler var. Yapmazsan anlayışsız insana düşersen mecbur. Yapmazsa dövülmez fazla, beyine derler hanımın bizi saymıyor bey tepki verir. Bazı yerlerde duyuyorum aşırı dövüyorlar.” (Nesrin)

Feminizm çerçevesinde kadına yönelik şiddet olgusunu kadınların sırf kadın oldukları için maruz kaldıkları bir eylem olarak okumak son derece önemlidir. Çünkü evli, bekar, yaşlı, genç, çalışan, çalışmayan, eğitilmiş, eğitimsiz tüm kadınlar özellikle ev içinde erkek şiddeti tehlikesi altındadır. Radikal feminist görüşte kadına yönelik şiddet ataerkil yapı ve cinsiyetçi düşünce ile ilgilidir. Ataerkil zihniyet kadına yönelik şiddeti adeta normalleştirmekte ve şiddet erkeklerin baskı ve iktidar kurma aracı olarak halihazırdaki düzenin devamına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların eğitimsiz ve çalışma yaşamından yoksun olmaları şiddet görme risklerini artırmaktadır. Özellikle erken yaşta evlenen kadınların erkeğe ve ailesine itaatinin sağlanarak pasifize edilmesi için sıklıkla şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca erken evlenen kadınlar üzerinde iktidar kurmak isteyen sadece erkekler değildir, özellikle kayınvalideler kadınlara ciddi boyutta psikolojik şiddet uygulamaktadır.

3.2.2.2. Güçsüzlük, Çaresizlik ve Korku

Araştırma verilerine göre hiçbir kadın şiddete şiddet ile karşılık vermemiştir. Kadınların ifadelerinden şiddet sonucu güçsüzlük, çaresizlik ve korku hissedildiği ve verilen tepkinin ağlamadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

“Bir karşılık vermedim ağladım işte. Sonra o yine geldi gönlümü aldı.” (Yasemin), *“Yooooo korkuyorum ne karşılığı. Nacak, demir, kürek benim kafama vuruyorlardı. Gücüm yetmiyordu.”* (Cemile), *“Sadece suçum ne diyordum.”* (Melike), *“Destekçin yoksa odana gidip ağlıyordun, karşılık da veremiyordun.”* (Tülay), *“Ağlıyordum. Bir şey yapamıyordum ki...”* (Esma)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere kadınlar şiddet karşısında kendini savunamamakta ve çaresizlik içinde şiddeti kabullenmektedir. Aynı zamanda henüz psikososyal gelişimini tamamlamamış genç bir kadın şiddet gibi ciddi bir sorunla başa çıkma becerisine sahip değildir. Kadınların ifadelerinden şiddeti kabullenişin ardında kadının yalnızlığının da rol oynadığı anlaşılmaktadır. Nitekim kadın kendi ailesinden de destek göremeyeceğinin farkındadır. Gül şiddet gördüğü bir sefer evi terk ettiğini ve kendi ailesinin yanına gittiğini ifade etmektedir.

“Evlendim zaten nasıl yanına geldim pişman oldum ama. Bir arada ilk çocuğum 4 aylıktı. Çok şiddet uyguluyor diye gittim anneme gelmedim. Anneme söyledim dedim böyle böyle yapıyorlar bana ben gitmek istemiyorum. Bir tane çocuğun var diye abimle babam gideceksin dediler. Çocuğun var. Bir daha da gitmedim. Doğuda öyle, köylerde öyle.” (Gül)

Ataerkil toplumlarda evli bir kadının sebep ne olursa olsun erkeğin evini terk etmesi normal karşılanan bir durum değildir; gelinliğiyle evden çıkan kadın ancak kefenle eve geri dönebilir. Bu durum ise kadınların haklarını savunamamalarına ve şiddetin dozunun artmasına sebep olmaktadır.

3.2.2.3. Cinsel Şiddet ve Evlilik Tecavüzü

Radikal feminizm cinsel şiddetin erkeklerin erkekliklerini kurmada bir araç olarak kullanıldığını ve görünenin altında farklı sebepler aranması gerektiğini belirtmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlara cinsel şiddetin tanımı yapılmış, *“istemediğiniz halde cinsel ilişkiye girmeye zorlama veya ilişki sırasında istemediğiniz, kendinizi kötü hissetmenize neden olacak şeyler yapmaya zorlama”* olarak ifade edilmiştir. Araştırma verilerine göre 7 kadın cinsel şiddete maruz kalmıştır. Bazı kadınlar feminizmin kadın cinselliğinin erkekleri tatmin etmek için var olduğu görüşüne uygun olarak zorlama olmasa bile erkeğin cinsellikle ilgili bir tavrı olduğunu ve bu tavır karşısında kadının baskı altında kalarak erkeğin isteğine boyun eğdiğini ifade etmişlerdir; erkekler *“benim karım isen olacak”*, *“senin isteğin önemli değil”* anlayışına sahiptir. Bununla birlikte kadınlar regl ya da loğusalık gibi özel dönemlerinde erkekler tarafından saygıyla karşılanmadıklarını ve cinsel ilişki konusunda erkeğin ısrarcı davrandığını ifade etmişlerdir. Ataerkil toplumlarda cinsel

hayatta erkek baskısı ve otoritesi kadının istemediği ya da hazır olmadığı durumlarda ilişkiye zorlama şeklinde kendini göstermektedir.

“Zorlama yok ama istemediğin gün olduysa, erkek tavrını koyuyor. O tavır belli ediyor. Surat asma. Şey yapma. En sonunda patlak veriyor. Biz bacı kardeş miyiz? Git hastanede tedavi ol. Ben istedim sen vereceksin, senin arzuna bağlı değil. Sen ne düşünürsen düşün.”(Aysel), *“(peki siz onun tepkisine ne şekilde karşılık veriyorsunuz?) Tepkimi koyamıyorum, onun istediği şekilde oluyor. Sırf suratını çekmemek için, yine alttan kadın alıyor, kadın eziliyor. Hadi erkeğin gönlü hoş olsun, kadının hiç yaşam hakkı yok yani. Yatağa gir çık öyle istemiyorum. Duygusal da olacak. Kadın belli etmez ama kendi kendine ağlamaya başlıyor, stres yapıyor. Ben başka bir şey bekliyorum.”* (Aysel), *“Ya zaten adam sana değer vermiyor ki kendi dediği olacak. Sen istesen de istemesen de kendi dediği olacak. Sen istersen isteme olacak yani. Evlendiğim bir günden beri böyle. Niye yaşıyoruz. Evlenmişiz. Adam diyor sen benim karımsın. İstemesen de olacak diyor. Boşuna mı getirdim seni. İstedğim zaman yaparım sen benim karımsın diyor.”* (Gül), *“Ben beyimi seviyordum. Zoruma gitmezdi. Ama yine de tabi kanarken falan olması hoşuma gitmezdi. (tepkiniz ne olurdu) Bir şey demezdim. Desem de ne ola ki...”* (Sevgi), *“Erkek istedi mi mecbur gibi hissediyorsun. Başta oluyordu öyle. Ama şimdi döner arkamı yatarım.”* (Zerrin), *“Kalmaz mısın? Ya sen doğum yapmışsın daha kırkılsın. O halde bile. Ya insan nefret geliyor öyle insanlardan. İstemediğimiz şeylere her zaman maruz kaldık. Ben diyorum kadınlara gülüyorlar. Biz hep tecavüze uğramışız. Dayak da yesen küs de olsan istemesen de ne yapsan da mecburen. (sizin tepkiniz ne oluyordu peki?) Ne yapacan, iteliyorsun, o yana gidiyorsun bu taraftan geliyor. Saklambaç oynar gibi. Allaha çok şükür şimdi yok. Kurtardım. Çok rahatım. Kadını kendine bir makine gibi görüyorlar. Nasıl arabaya binip gidiyorsa kadını da aynı sürüyorlardı.”*(Esma), *“Üstünü çekiyor çıkarmaya. Bir zulüm. Akşam gelmesini hiç istemiyordum. Eskişehir'e çalışmaya gitti. Dedim ya orada kalır ya da ölür gelmez. İstemiyordum ya. Halen daha öyle bir şeyim var yani. Küçükken korktum ya. Ben bir gün kadın olarak yaşamadım ya. Çocuklarda işte öyle aralarda sıralarda doğdular.”* (Esma), *“Böyle abartı bir şeyimiz olmadı. Ama bazen yorgun oluyor insan ev işine gidiyorum ya, canı istemiyor, öyle zamanlarda zorla sokulunca bir gıcık oluyor insan. O zaman biraz zorla oluyor aslında. Belli etmiyorum pek. Şimdi belli olsa suratı düşer.”* (Dilek)

Radikal feminizm cinsel şiddetin yaygın bir eylem olduğunu fakat ya evlilik birliği içinde sorun olarak kabul edilmediğini, ya da görmezden gelindiğini belirtir. Araştırma verileri de erken evlenen kadınların uğradığı cinsel şiddetin son derece yaygın olduğunu göstermektedir. Nitekim cinsel şiddete maruz kalmadığını belirten kadınlar diğer kadınların olumsuz deneyimlerinden haberdar olduklarını vurgulamışlardır.

“Yok. İstemediğim zaman olmaz. O konuda eşim çok iyi. Bazı erkekler çok duyuyoruz ben istemediğim zaman eşim zorla şey yapıyor, küstüyor...” (Tülay), *“Asla asla. Bazen birileri diyor ilişkiye girmedim mi beyi dövermiş. Biz de asla öyle bir şey yok. Ne kadar terbiyesizlik. Hiç öyle bir şey olur mu? Öyle bir şeyleri aşırı yaşayanların psikolojisi bozuluyor...”* (Nesrin), *“... Birçok insan var ama.*

Cinsel ilişkide birçok şey yaşayan var. Konuşmuyorlar. Öldükten sonra duyuyoruz. Keşke hep böyle konuşulsa. Var var çok çok var...” (Güliden)

3.2.2.4. Kadın Cinselliği

Feministler kadınların çoğunun cinselliği kendi istekleri ve arzuları dışında yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların ifadelerinden cinsel birlikteliği zorlamaya dayalı olarak deneyimlemenin kadını cinsellikten soğutan ve arzuyu bitiren bir durum olduğu anlaşılmaktadır. “... Ben o yüzden küçük yaşta şey yaptım ya hiç öyle bir şeyim yok. İsteğim falan. Gençliğimden beri istemem yaşıyayım. Hep zorla. İstek de yok Allaha çok şükür. Sadece ben değil.” (Esmâ) Zorlamaya maruz kalan kadının psikolojisi alt üst olmaktadır; kadın yoğun bir değersizlik ve güvensizlik duygusu yaşamaktadır. Kadınlar zorlamaya dayalı cinsel hayatın bitişinin ardından “...Allaha çok şükür şimdi yok. Kurtardım. Çok rahatım...” (Esmâ), “... Oh be ne güzel emekliye ayrıldım. Yatıyorum kız gibi, kalkıyorum buz gibi ohhhh tertemiz. Pis.” (Melike) ifadelerini kullanmaktadır.

Feminizm cinsellik ile ilgili deneyimlerin erkeklerin alanında tanımlandığını, kadınların cinselliği başlatmasının ve ifade etmesinin normal kabul edilmediğini savunmaktadır. Araştırma verilerine göre cinselliği başlatan taraf genellikle erkektir. Kadınlar cinselliği başlatan taraf olmayı tercih etmemektedir. Cinselliği başlatmak utanç duyulan bir meseledir, kadın cinsel isteğini açıklamayı gurur meselesi haline getirmektedir, cinselliği istemenin kadını erkeğin gözünde değersizleştirdiğini düşünmektedir.

“... Utanç duyuyordun. Gururun mu kırılır. Ben kocamdan bu işi beklersem istersem acaba ne der. Ben yapacağıma o yapsın. Her eşin içinden gelir yani. Ama açıklayamazsın yani diyemezsin. Demem de. Öyle düşünceler.” (Güliden), “... Başlatan olamam gurur meselesi o isterse...” (Zerrin)

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni ve cinselliği erkek denetimi altındadır. Kadın küçüklüğünden itibaren cinselliğini baskılamayı öğrenir. Bu içselleştirme sonucunda cinselliği özgürce yaşayabileceği evlilik içerisinde bile kendini baskı altında hisseder. Cinsellik kadınların hissedebileceği bir duygu ve arzu olarak görülmez, makbul olan

erkeğin cinsel aktifliği ve arzusudur; cinsellik eşler arasında kadının edilgen pozisyonuna uygun olarak yaşanmaktadır.

3.2.2.5. Namus; Bedenin ve Cinselliğin Denetimi

Radikal feminizm ataerkil toplumlarda kadın bedeni ve cinselliğinin denetlenmesi zorunluluğunun namus kavramını beraberinde getirdiği öne sürer. Araştırma verilerine göre namus erken evlenen kadınların hayatında çok önemli bir etkiye sahiptir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların neredeyse tamamı evlenmeden önce cinsel deneyim yaşanmayacağı ile ilgili anne babalarından ve yakın çevrelerinden telkin almıştır. Kadınlar bu konu ile ilgili telkinin baskı boyutunda yaşandığına, köyde erkeklerle konuşmanın dahi yasak olduğuna değinmişlerdir. Erkeklerle iletişim kurulmayacağı, zorunlu durumlarda kurulduğunda ise sınırlı ve belirli bir çerçevede kalınması gerektiği konusunda aileleri tarafından korkutulduklarını ifade etmişlerdir. Aileler tarafından erkeklerin kadınlara zarar verebilecekleri ve onları kandırabilecekleri dile getirilmektedir. Aileler kadınları erkeklere karşı dikkatli davranmaları konusunda uyarmaktadır. Ailelerin bu tutumunun sebebi kadının namusunun ailenin namusu sayılması ve buna gelebilecek bir lekenin aileyi çok derinden etkileyecek olmasıdır. Aksi bir durumla karşılaşıldığında kadınlar zorla evlendirilme, fiziksel ve sözel şiddete maruz kalma gibi yaptırımlarla karşılaşmaktadır.

“Evet, duyuyorduk. Bir kıza ne kadar karışırsan o kadar şey yapar. Kız çocuklarına çok baskı var.” (Aysel), “İzin vermiyordular. Köyde ayıplıyordular, çok ayıplıyordular. Kiminle konuşursan onunla evlenecektin.” (Gül), “Aynen aynen. Kimseyle konuşamazdın. Biriyle gördükleri zaman ya dayak yiyorlardı, ya küfür yiyorlardı. Ben biriyle konuşmuştum o zaman. Duymuşlardı dayak yedim.” (Tülay), “Tabi tabi. Aynen söylenirdi. Başka erkeğe bakarsan seni kandırırlar, sana herhangi bir şey derler. Köyde de aynı şeyler olduğu yaşandığı için sen onu mümkün değil yaşayamazsın. Erkeklerle diyalogumuz hiç yoktu.” (Güliden), “Köydeki kavgalı ailelerin erkekleri sana zarar verir derdi annem. Onları görseniz yolunuzu değiştirin. Biz de korkardık. Karşılaştım mı kalbim küt küt. Kötü bir şey mi yapacak bana... Kız babanın yüzünün karasıdır.” (Zerrin)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlardan bazıları namus baskısı ve güvenlik nedeniyle aileleri tarafından dışarı çıkarılmadıklarını ifade etmişlerdir. İfadelerden de

anlaşıldığı üzere namus kaygısı kadının sosyal yaşamdan tamamen kopuk bir hayat sürmesine neden olmaktadır.

“(erkeklerle konuşmayın falan der miydi?) Yok yok yok bizde öyle yok, bahçemiz vardı Erzurum’da bahçeden dışarı çıkmazdık. Bahçeden dışarı çıkmayın. Sizi öldürürüm. İyi yapıyordu kötü mü yapıyordu. Namusunu koruyordu.” (Cemile), “Tabi tabi. Büyüklerimiz diyordu ki falanın oğluyla görüşme konuşma. Zaten bizim zamanımızda yasak vardı, dışarı çıkamıyordun. Teyzemlerle çıkardım sadece. Eskiden insanlar daha çok geri kafalıydılar. Görmeseydiler de iftira ederlerdi.” (Melike), “Evet. Dışarı çıkartmıyorlardı. Yalnız bir yere göndermezlerdi köy yerinde. Korurlardı bizi. Hep evde yaşıyordum. Annem söylerdi namuslu olun diye, şu anda ben de böyle düşünüyorum, kızına söylüyorum.” (Dilek)

Ataerkil toplumlarda türlü zorlama, baskı ve uygulamalara maruz kalan kadına karşı namus suçu işlenmektedir; erken yaşta evlenen kadına karşı da namus suçu işlenmektedir (Durudoğan, 2011, s. 872-873). Araştırma verilerine göre kadınların erken evlendirilmesinde ailenin genç kadının namusunu koruma kaygısı ve toplumun namus baskısının etkili olduğu görülmektedir. Nitekim “gözü açılmadan, başa bir dert getirmeden” kadının evlendirilmesi gerekmektedir.

“Mesela komşularımız kızları için evlensin gitsin yarın öbür gün başımıza o... olur diyorlardı. Gözü açılmadan, başımıza bir dert getirmeden.” (Yasemin), “He he işte. O düşünceyle işte. Söz gelimi gönlü düşmüş, bunu verelim, başkası kaçırır başkası götürür. Soysuz mu olur, ipsiz mi olur. Aslı nesli belli adamlara veriyorlardı. Namusuna söz gelmesin, yerini bilsin.” (Zuhal), “Çok öyle çok olan var. 16-17 dedi mi evlendir boş ver, biri kaçırır, biri başına bir iş getirir derler.” (Gülden), “Hah işte aynen öyle. Körü körüne hemen veriyorlardı.” (Gül), “Var o da var, başımıza iş açılmasın. Baş göz edelim bunlar da temiz insan tanıyoruz ediyoruz.” (Esma)

Burada dikkate değer bir nokta ailelerin genç kadınların kaçırılmasından endişelenmeleridir; özellikle bir başka aile ile sorunu olan aileler genç kadınların zarar görmesinden endişelenmektedir. Bir diğer önemli nokta da ailelerin tanıdık, bildik ailelerin erkekleriyle genç kadınları evlendirmek için yaşlarını düşünmeden hareket etmeleridir.

Ataerkil toplumlarda namus kadın cinselliği üzerinden kurgulanmaktadır. Kadının namusu tüm ailenin hatta tüm çevrenin namusudur. Böyle bir yapıda kadının namusuna gelebilecek en ufak bir lekelenme ailenin de önemli ölçüde itibar kaybetmesine neden

olmaktadır. Aileler bu tehlikeye karşı bazı önlemler almaktadır; erken evlilikler de bunlardan biridir. Araştırma verileri de bu durumu doğrulamaktadır. Aileler namuslarına bir leke gelmeden genç kadınları evlendirerek hem çocuklarının hem de kendilerinin sosyal konumunu ve saygınlığını korumayı amaçlamakta, erken evlendirilen kadının cinsel kontrolü sağlanmakta, kadın dışarıdan gelebilecek cinsel istismar ve şiddetten de korunmaktadır. Ataerkil toplumlarda genç kadınların toplumda olumsuz olarak anılmasının karar alıcıların namuslarının ya da onurlarının zedelenmesi ile ilgili olduğu değerlendirilmektedir (Yiğit, 2015, s. 96).

Kadının evlenmeden önce maruz kaldığı namus baskısı ve toplum kontrolü evlendikten sonra da devam etmektedir. Kadın her durumda toplumun uygun gördüğü cinsel rol ve davranışlara uygun davranmak zorundadır. Nitekim namusuna söz gelmeden alelacele evlendirilen böylece bedeni ve cinselliği üzerinde toplumsal denetim sağlanan kadının namusu evlendikten sonra da erkeğin ailesinin üzerinde hak ve söz sahibi olduğu bir konudur; kadın, erkeğin ailesinin “namusu”dur. Kadının bu doğrultuda yerine getirmesi gereken zorunluluklar vardır; kimlerle konuştuğu, nereye gittiği, nasıl giyindiği bu gereklilikler üzerine kuruludur.

3.2.2.6. Kadının Namus Algısı

Araştırma verilerine göre kadınlar namusu daha çok cinsellik özellikle de kadın cinselliği ile sınırlamaktadır. Bu algı içinde bulundukları ataerkil değer yargıları ile uyum içindedir. Nitekim kültürel kodlar aleyhte dahi olsa kadınlar tarafından içselleştirilmektedir. Radikal feminizm de bu tespite uygun olarak kadınların ataerkil değerleri toplumsallaşma sürecinde aileden başlayarak öğrendiğini ve erkek egemenliğine hizmet eden rol ve kimlikleri benimsediğini savunur. Böylece kadınlar erkek üstünlüğünü normal ve olması gereken olarak algılar.

“Namuslu kadın kocasına yar olur. Kötülük düşünmez. Kocasından başka kimseye hain gözle bakmaz.” (Zuhal), “Kızıma söylüyorum mesela. Gittiğin yere dikkat et, konuştuğun yere dikkat et, başımızı öne eğdirme. (peki oğlunuza söylüyor musunuz?) (gülüyor) yok ona söylemedim.” (Dilek), “Namuslu bayan nasıl cinsel olarak, erkelerle yakınlık olarak. Sen anlarsın. O insandan da uzak durursun.” (Nesrin), “Beyin seni içer içer onun bunun kadını için döverse o evlilik de

yürümez. Mesela beyim çok kötü, kadınla kızla geziyor tozuyor. Hiç karışmam. Ben kendi arımla namusumla evde oturursam o nerede gezerse gezsin. Bir gün dönüp dolaşıp geleceği yer bu ev. Ha gelmezse onun sorunu. Ben sorun etmem. Rezil de olur o, vezir de olur o. Ben onunla kavga çıkartırsam, mahkemelik olursam benim sonum kötü. (kadın aldatırsa ne olur?) Aaa o farklı o bayan. Şimdi bazı bayanlar diyor ki o erkekse ben de bayanım. Benim de yapmam lazım. Ama ben onu kabul etmiyorum. Bayanla erkek farklı. Benim başıma bir olay gelse herkesin gözünde küçük düşerim. Erkek düşmüyor, adı erkek. Affedersin erkek her yere gitse adı erkek. Ama sen bayansın. Hafif kaydın mı ayy hiç utanmamış çoluğundan çocuğundan da utanmamış. Beyim o kadınla evleniyor boşanıyor diyelim ben de evlenecem. E sen şimdi bununla boşansan öbür adama gitsen o da hiç çıkmıyor. En iyisi mi evimde oturayım. Erkeğin iyisini bulamazsın kolay kolay. Başına ne gelirse gelsin evin var mı çocukların var mı yuvanda oturacaksın. Yuvar varsa oturacaksın. (eşiniz ölse yeniden evlenir misiniz?) Ayyy Allah korusun yarabbi. Ne suratla verdin o suratla beni al mekanına.” (Nesrin), “Namuslu kadın evinin kadını olur. Dışarıda işi olmaz. İşyle gücüyle meşgul olur. Çocuklarına doğru anne olur. (erkek nasıl olmalı peki?) bilmem kızım (gülüyor) bizim adam ne halt yedi.” (Sevgi), “Namussuz insan dışarıya meyilli olur kadın için. Erkeklere kimse sormaz ki niye yaptın diye. Kadına soruluyor.” (Gül)

Yukarıdaki ifadeler ataerkil toplumlarda namus algısının cinsellik üzerine kurulu olduğunu ve bahsi geçen cinselliğin kadın cinselliği olduğunu ayrıca kadınlık algısının da namus üzerinden benimsendiğini ve onaylandığını göstermektedir. Bazı kadınlar bu durumu eleştirmişlerdir. Namusun insanın karakteri ile ilgili olduğuna ve hem erkek hem de kadın için geçerli olan bir özellik olması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

“Bence namus iki bacak arasında değil. Namus bence (kafasını göstererek) burada bitiyor. Namus erkek için de kadın için de aynı şeydir bence. (nedir peki?) Günümüzde cinsellikle ilgilidir, bence yanlış yani. Malını çalarsın, birine kötülük yaparsın bence en büyük namussuzluk odur.” (Yasemin), “Aslında insanların kişiliği önemlidir. Hep cinselliğe dayanıyor. Namuslu olmak karakterin düzgün olması. Hem kadın hem erkek.” (Aysel), “Namus vicdandır. İnsanlara zarar vermez, arkadaşı arkadaş gibi bilirsin. Eğer hani bütün insanları insan gibi görmek, en güzel namus bu.” (Gülden), “Namuslu olmak için dürüst olmak lazım, yalansız olmamak lazım.” (Esma)

3.2.2.7. Bekaret

Radikal feminizm bekaret kavramının kadın değerini belirleyen bir faktör olmasını eleştirmektedir. Erkekler evlenmeden önce özgürce cinsellik yaşarken kadının evliliğe kadar bekaretini koruması beklenmektedir. Kadının cinsel deneyimi belirli sınırlar içinde yaşaması ataerkil toplumların en önemli özelliklerinden biridir. Araştırma verilerine göre kadının evlenmeden önce cinsel deneyim yaşamış olmasının erkek, aile

ve toplum için çok önemli olduğu görülmektedir. “...Eşim için değil hepimiz için önemli.” (Tülay) Aksi durumda ölüm kadın için kaçınılmaz bir son gibi görünmektedir. “Bir başkasıyla... ayyy tövbe tövbetövbe. Ölürdüm. Beni öldürürdüler. Herkes sıraya girerdi.” (Melike) Ölümle sonuçlanmazsa bile herkes tarafından namussuz olarak tanınma ve aforoz edilme durumu söz konusudur. “Başka biriyle? Ben mi? Oooooooo (gülüyor) kapının önüne konursun. Allah ırak etsin. Hiç memleketimizde öyle bir şey yaşamadık. Ne eş tarafı ister, ne kayın tarafı, ne baba tarafı. Sen onların gözünde ölüsün. O insanı öldürmezsen o kendini öldürür. Kırsal kesimde herkes seni tanır sen yaşayamazsın.” (Nesrin) Bu gerçeklik ilk gece çarşaf sınavını zorunlu kılmaktadır. “Kabul etmezdi. Onu (çarşafı) görmeseydi ne oldu ne yaptın diye sorardı. Onu çok iyi koruman lazım. Olduysa ne yapardı ya öldürüleceksin ya da zehir içip ölüm.” (Güliden) Kadınların konuyla ilgili ilk tepkileri ve şaşkınlık ifadeleri de kadın için evlilik öncesi cinsel deneyim yaşama ihtimalinin son derece güç hatta “gülünç” olduğunu göstermektedir.

Araştırma verilerine göre kadın için namussuzluk olarak nitelendirilen evlilik öncesi cinsel deneyim söz konusu erkekler olduğunda bir problem teşkil etmemektedir. Hatta bazı kadınlar erkeklerin deneyimlerini hiç merak etmediklerini ifade etmektedir. “Eşime kimse sormuyor ki. Hiç aklıma gelmedi.” (Gül), “Adam da hastaydı benim, ben sormadım ama yapmamıştır, hali de yoktu.” (Zuhal), “Hayır hiç sorgulamadım. Hiç sormadım. Şimdi aklıma geldi (gülüyor). Biz hiçbir şey bilmiyorduk....” (Melike)

Kadınlar erkeklerin cinsel deneyim yaşamış olmasının toplumda normal karşılandığını, erkeklerin bu konuda özgür olduklarını ifade etmektedir. Araştırma verilerine göre evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda çifte standart uygulanmaktadır. Bir cinsiyetin ölümüne sebep olabilecek bir durum bir başka cinsiyet için hiçbir önem taşımamaktadır.

“Evlendikten sonra sordum kendisine yok dedi hiçbir yere gitmemişim. Sen nasıl bakireysen ben de öyleyim, inanmadım tabi. Her istediğini yapıyorlar her haltı yiyorlar mesela. Ama gidip genç kızı da alıyorlar. Doğu erkekleri hepsi aynı.” (Yasemin), “Eşiminkini sorguladım, mutlaka hepsi gidiyor, evet dedi gittim. Sorun etmedim, normal karşıladım.” (Aysel), “Eşim sordum yok dedi. Ya ne bileyim söyledi ben de inandım. Erkekler yapar ama kadın yapamaz, ne saçma bir şey. Bizim toplumumuzda öyle.” (Tülay), “Sorguladım. Erkeğim ne olacak dedi. Erkek neyse kadın da odur. Ben eşime bunu defalarca söyledim. Benden önce arkadaşın

olmuştur normaldir. E benimki olsaydı ne olurdu. O zaman ben seni almazdım der. Bu büyük bir tartışmaya yol açıyor dimi. Sen insansın ben de insanım. Sen yaşamak istiyorsun ben de yaşamak istiyorum. Sen onu diyemezsin diyor. Ailene söylerim. Söyler de yani.” (Güliden), “... Onlar sorgular onlar erkektir ya. Öyle bir şey geçmez bayanın aklından. Erkek kendine hak olarak görüyor da biz hiç düşünmüyoruz.” (Melike)

3.2.3. Doğurgan Beden Yapısı ve Annelik

Araştırma kapsamında doğurgan beden yapısının ve bu yapıya yüklenen sosyokültürel anlamın kadın yaşamına çok derin etkileri olduğu görülmektedir. Plansız gebelikler yaşayan, kürtaj hakkına erişemeyen kadınlar olduğu gibi, hamilelikle başlayan ve loğusalık ile devam eden biyolojik süreç ve yaşam boyu süren çocuk bakımı ve sorumluluğu kadın üzerinde fiziksel, hormonal ve psikososyal etkilere yol açmaktadır. Bu süreç özellikle erken yaşta anne olan kadınları daha da olumsuz etkilemektedir.

3.2.3.1. Plansız Gebelik ve Kürtaj

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların çocuk sayıları 1 ile 12 arasında değişmektedir. Yasemin 2, Cemile 9 (6’sı hayatta), Aysel 2, Gül 3, Melike 3, Tülay 1, Nesrin 5, Zuhal 10, Sevgi 12 (8’i hayatta), Güliden 3 (2’si hayatta), Zerrin 2, Esma 5 (4’ü hayatta) ve Dilek 2 çocuk sahibidir. Kadınlar arasında yaşça daha büyük olanların nispeten daha fazla çocuğu vardır; modernleşme süreci ile birlikte doğum oranındaki azalma eğilimi erken evlenen kadınlar için de geçerli görünmektedir. Nitekim yaşları daha genç olan Yasemin, Aysel, Tülay, Zerrin ve Dilek en fazla iki çocuk sahibidir. Ayrıca yaşça daha büyük olanların doğum kontrol yöntemlerine ve kürtaja erişim şanslarının daha az olmasının çocuk sayısındaki farklılaşmaya yol açtığı düşünülmektedir. Bununla birlikte erken evlenen kadınlar genellikle çok çocuklu ailelerden gelmektedir, bu durum kadınların az çocuk yaparak kendilerini erken evlenmeye zorlayan sebeplerden birine karşı koymak istediklerine işaret etmektedir.

Kuramsal çerçeve bölümünde de tartışıldığı üzere radikal feminizm kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıkları kabul etmekle birlikte bu farklılıklara yüklenen sosyokültürel anlamı eleştirmektedir. Çünkü sosyokültürel anlam belirleme ve denetimi

beraberinde getirmektedir. Kadın ve erkek biyolojisini farklı kılan en önemli özellik kadınların doğurgan beden yapısıdır. Bu noktada radikal feminizmin eleştirdiği konu doğurganlık değil, kadınların ne zaman doğuracağına, kaç çocuk sahibi olacağına vb. toplum tarafından karar verilmesidir.

Araştırma verilerine göre kadınların gebelikleri çoğunlukla plansız gerçekleşmektedir. Öyle ki kadınlar içerisinde nasıl hamile kalındığına dair bilgi sahibi olmayanlar bulunmaktadır; Esmâ hamile olduğunu eltilisinden öğrenmiştir. “... *Hamile olduğumu bile adet olmayınca, eltim dedi sen hamilesin. Ne hamilesi dedim. Ben çocuk istemiyorum dedim. Günün geçerse hamile kalırdın onu bile bilmiyordum ki.*” (Esmâ) Bununla birlikte hamileliğin geç hissedildiği sonraki süreçte ise yine bir farkındalık gelişmeden bilinçsiz bir hamilelik sürecinin geçirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Cemile’nin de ifade ettiği gibi çocuk yaşta olan bir kadının hamileliği planlaması pek de mümkün görünmemektedir.

“72’de gittim 75’te anne oldum (17 yaşında) Ben oynuyordum bilmiyordum. Küçüktüm ben, hep oynuyordum. Ben bebek oynuyordum, kayınvalidem geliyordu. Kızım oyna oyna bugün yarın çocuğun oldu mu daha oynayamazsın. Oturuyordum ağaçtan bebek yapıp oynuyordum.” (Cemile), *“Nasıl hamile kaldığımı bile bilmiyordum.”* (Gül), *“18’de ilk anne oldum. (planlı mıydı?) Yok ne planı bir baktım hamileyim.”* (Melike), *“İlk anneliğimde 18 vardım. Onu da bir iki ay sonra hissediyordun. Ondan sonra doğuyorlardı.”* (Nesrin), *“... İşin gücün içinde nerede biliyorduk. Bir bakıyorduk hamileyiz, bir de bakıyorduk doğurduk.”* (Zuhal), *“... Bir baktım hamileyim, 9 ay sonra kendiliğinden doğuyordu.”* (Sevgi), *“... İlk 19 yaşında anne oldum. Hamile olduğumu bilmedim.”* (Gülden)

Radikal feminizmin kamusal alanda tartışmaya açtığı kürtaj hakkı ataerkil toplumlarda kadının varlık nedeninin çocuk doğurmak ve annelik olduğuna ilişkin geleneksel düşünce kalıbına karşı bir tepkidir (Hooks, 2012, s. 42). Kadının kürtaj yaptırıp yaptıramayacağına kimin karar verdiği ve erkeğin kürtaja karşı tutumu araştırmamız açısından önem taşımaktadır. Nitekim kendi bedeni üzerinde söz sahibi olamayan kadın diğer konularda da söz sahibi olamamaktadır. Araştırma verilerine göre görüşme yapılan kadınların eşleri kürtaj hakkındaki kararı daha çok kadınlara bırakmakta ve kadınların kürtaj olma isteklerini olumlu karşılamaktadır. Modern dünyada değişen anlayış çocukların niceliğinden çok niteliğini ön plana çıkartmaktadır. Özellikle kırdan kente göç ile geleneksel değerlerin etkisini yitirdiği yerlerde yaşayan erkekler de bu

anlayış ile hareket etmekte ve ekonomik olarak bakabilecekleri kadar çocuk istemektedir. Bununla birlikte Tülay dışında tüm kadınların çok çocuklu olduklarını göz önüne aldığımızda erkeğin kürtaja karşı tavrı hakkında net bir değerlendirme yapmanın mümkün olmadığını belirtmek gerekmektedir, nitekim önemli olan hiç çocuk sahibi olmayan bir erkeğin kürtaj hakkındaki tutumudur.

“2 tane kürtaj oldum. Bakamam dedim büyütemem o da istemedi. Aldırdık. Birlikte karar verdik.” (Gül), “En son 4. ’yü aldirdım. Bakamadığım için kararı ben verdim. Eşim de beni destekledi.” (Melike), “Eşim istemedi 2’den fazla çocuk. Kendisi kalabalık bir aileydi zaten. İki tane çocuğun oldu mu bir daha istemicem dedi. Aynısı da oldu. 2 kürtajım var. Ben kendim de istemedim.” (Güliden), “Bir kez kürtaj oldum. Kararı eşimle beraber aldık. 3. çocuğa bakılamayacağımızı düşündük, ekonomik sebepler.” (Dilek), “2 çocuğum var, 2 tane de kürtaj oldum. O zaman ekonomik durumumuz kötüydü, eşim de istemedi.” (Zerrin), “3 tane kürtaj oldum. 5 taneden sonra ara ara aldirdım. Eşim güzel karşıladı. Sonra spiral takıldı.” (Nesrin), “3. için kürtaj oldum. Bizde adam korunuyor, o da 2 yeter diyor artık.” (Aysel)

Kürtaj olmak istedikleri halde yaptıramayan Cemile ve Zuhal bu duruma sağlık hizmetlerine ulaşamama ve bilgisizliğin sebep olduğunu ifade etmektedir.

“Yokaaa olur mu? Dedim doktora götür çocuk istemiyorum. Götürmedi kimse. Yoksa ben spiral takardım çareme bakardım. ... (gebelikten korunma yöntemi?) Götürmüyorlardı ki kullanayım, bilmiyordum ben.” (Cemile), “2 defa kürtaj oldum. Spiral taktım. Kordonlarımı bağlattım. Biz istemedik 10 tane çok. Ama işte oldu. O zaman doktor yok, iğne yok, ilaç yok. Bir tarafa çıkartmıyorlar bizi. Görmemişiz. Şimdiki aklım olaydı iki tane doğururdum doğurmazdım. Bazen de zor işlere giriyordum, düşün düşmüyordu. Hamile kalınca tayları arkalıyordum ki, ağır kaldırıyordum, hopluyordum, düşse, düşmüyordu. 2 tane yeter.” (Zuhal)

İfadelerde dikkate değer bir nokta Zuhal’in istemediği gebelikten isteyerek düşük yaparak kurtulmaya çalışmasıdır. Kürtaja veya doğum kontrol yöntemlerine ulaşamayan kadınlar için isteyerek düşük yapmanın anne ölümlerine neden olan bir durum olduğu bilinmektedir. Radikal feminizm de doğum kontrol yöntemlerine ve kürtaja erişimin sınırlı olduğu dönemlerde kadının doğurgan beden yapısının tutsağı olduğunu ifade etmektedir (Firestone, 1993, s. 19-20).

3.2.3.2. Erkeğin Çocuk Sayısı İle İlgili Tutumu

Radikal feminizm erkeklerin evlilik içinde çocuk düşüncesini kadının aklına koyması hatta kadını bu konuda zorlaması ile kendi gücünü devam ettirme çabası içinde olduklarını belirtir. Araştırma verilerine göre çocuk sahibi olma konusunda ısrarcı olmayan erkeklerin çocuğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle istemediği, çocuk bakımı ile ilgili herhangi bir endişeleri olmadığı anlaşılmaktadır.

"O da iki tane yeter diyor." (Yasemin), "Ben çocuk istedim. Ama o istemedi. Benim o durumumu gördü ya. 4,5 aylıktı. İstemiyorum dedi. 1 tane yeterli." (Tülay), "İkinciye ve üçüncüyü istemedim, eşim de karışmadı, ekonomimizi düşündük." (Dilek), "O da istemedi. Kendisi de bakamadığı için ekonomik olarak." (Melike), "O da az istiyordu. Ciğer olduktan sonra atılmıyordu. Çok olsa 3 tane yeter diyordu." (Zuhal), "Yok yok, ikimiz karar verdik." (Güliden)

Geleneksel cinsiyetçi iş bölümü çocukların yetiştirilmesi konusunda kadına bakım, erkeğe ise ekonomik destek sorumluluğu vermiştir. Erkek çocuk sahibi olma konusunda verilen sorumluluğa uygun olarak maddi eksende bir değerlendirme yapmaktadır. Bununla birlikte erkeklerin sahip olmak istediği çocuk sayısı ile ilgili tutumunun modernleşme sürecinden etkilendiği görülmektedir.

İkinci çocuklarından sonra erkeğin üçüncü çocuk istediği Aysel ve Zerrin çocuk yapmama konusunda direnç gösterirken Gül eşi istediği için üçüncü çocuğu doğurmuştur. Ataerkil toplumlarda erkek çocuğuna verilen önem nedeniyle kadının erkek çocuk olana kadar doğum yaptığı aileler olduğu bilinmektedir. Bu durum erkeğin toplumsal değerini, kadının ise değersizliğini gösteren net bir örnektir.

"O fazla ister. Kız çocuklarını çok seviyor. Ama o da artık bıraktı." (Aysel), "Şimdi eşim 3. çocuğu istiyor ama ben istemiyorum." (Zerrin), "Oğlanı babası istedi. Oğlum olsun. Kızlar büyüdü. El ayaktan çekildiler. Çocuk yok rahatım da illa bir tane daha olsun dedi. Şansıma oğlan doğdu. Erkek olmasaydı bozulurdu. Bir tane daha olsun derdi o zaman. Oğlandan sonra eşim de istemedi. Oğlum yokken kaynanam diyordu bir tane de oğlan doğur, doğurmazsan oğlum evlensin üstüne. Oğlan yok ya kuma gelip oğlan doğuracak. (olur muydu öyle bir şey?) bilmiyorum valla, yapardı." (Gül)

3.2.3.3. Hamilelik, Doğum ve Doğum Sonrası Yaşam

Araştırma verilerine göre araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların çoğu doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmeti almadıklarını ifade etmişlerdir. Gebelikleri de çoğunlukla plansız gerçekleşen kadınlar sonrasında herhangi bir kontrolden geçmedikleri gibi doğumlarını da evde gerçekleştirmişlerdir. “... *Evde normal doğum yaptım. Çamaşır yıkarken ağrım tutardı. Doğum yapardım.*” (Nesrin), “... *Kaynanam doğurttu zaten ebem de o.*” (Güliden)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlar içerisinde 7 kadının düşük hikayesi vardır. Yasemin ve Tülay 16-20 yaş arasında, Güliden ve Esmâ ise 17 yaşında bebek kaybı yaşamıştır. Bilindiği üzere 10-19 yaş arasındaki kadınlar adölesan dönemdedir. Bu yaş aralığındaki bir kadının hamile kalması ile adölesan gebelikler oluşmaktadır. Adölesan gebelikler fiziksel ve biyolojik gelişimini tamamlamamış genç kadınlar ve bebekleri için ciddi bir sağlık riski oluşturmaktadır, düşük de bu risklerden biridir. Adölesan gebeliklerin oluşumuna zemin hazırlayan en önemli etkenlerden biri de erken evliliklerdir. Araştırma verilerine göre adölesan dönemde düşük yapan kadınların düşük yapma sebepleri çocuk yaşta vücutlarının gebeliği kaldırmaması ve gebe iken yapmak zorunda kaldıkları ev işlerinin ağırlığıdır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere adölesan gebeliğe bilgisizlik ve bilinçsizlik de eklendiğinde anne ve bebeğin hayatını tehlikeye atan düşük hikayeleri yaşanmaktadır.

“3 tane düşük. 16-20 yaş arasında, oğlandan önce. Çünkü çocuksun daha 16 yaşında. Bir de peş peşe kaldım. Ne oluyor vücut da kaldırmıyor.” (Yasemin), *“Benim haberim yoktu. Ağır kaldırdım. 4 aylık çocuk, karnımda ölmüş haberim yok. Yine götürmedi. Hep kazana su taşıyordum. Bacanın karını atıyordum. Benim kumam bırakmıyordu bir şey olmaz düşer. Babam geldi beni doktora götürdü. Doktor dedi 5 dakika sonra getirseydin senin kızın yaşamazdı.”* (Cemile), *“İlk çocuğumdan sonra bir oğlan öldü. 17’diydim. Şimdi bu zaman olsa yaşardı. Köyde tekneler vardı, çamaşır yıkadım onu böyle kaldırıncâ sancılandım, çocuk doğdu resmen ağıladı çocuk öldü. Sonra bir düşüğüm oldu. Ondan sonra ikinci doğdu.”* (Esmâ)

Araştırma verileri kadınların ve bebeklerin doğuma bağlı olarak bazı sağlık problemleri yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Kadınlar hamilelik döneminde yetersiz beslendiklerini ve bebeklerinin zayıf doğduğunu belirtmişlerdir. Bunun sebebi olarak ise aile içi sorunlar, bilinçsizlik ve “kadın” olmak gösterilmiştir.

“İlk bebeğim çok zayıf doğdu. O zaman sorunlar vardı ev içinde tartışmalar vardı. Ben hiç beslenemedim. Arka dişlerim hiç yok, hepsi döküldü.” (Tülay), “... Ben kendim çok zayıftım. Kilo alamadım. Yiyemedim de aslında. Ne buluyorduk ki ne yiyelim. Sorumsuz insanlar yanındaydık.” (Melike), “Hasan çok zayıftı. Dediler ki çocuğu yaşamaz. Ağlıyordu ağlıyordu, doktor dedi çok sinirli bu çocuk. Ondan sonra doğan çocuklar iyiydi. Beslenemedik çocuksun. Bilmiyordun ki hamile kaldığın sıra süt içeceksin bunları yiyeceksin. Zaten bir arada kaldığın sıra bir şey yiyemezsin ki. Ne bulacan da ne yiyeceksin. Süt kazanlarla dolu geçip bir bardak süt alamıyorsun kaynanandan. Ben (...)gile geldim. Tuhaflığı nedir. Erkekler yiyecekti eğer yemek kalırsa eltimle ben çocuklar kızlar yedik. Kalmazsa yoğurt ekmek yedik. Onlarda öyle bir düzen vardı. Erkek. Hele büyük kayınım. Bir de onların yanında da yiyemezsin. Onlar odada yer sen gidersin soğukta damda yersin.” (Esmâ)

Cemile ve Sevgi ise hamilelik sırasında yaşadıkları olumsuzlukların bebeklerinin sağlığını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Kadının özen gerektiren hamilelik döneminde olması geleneksel geniş aile içerisinde hiçbir etki yaratmamaktadır. Kadın yine ev işlerinin tümünü üstlenmekte ve şiddet görmektedir. Beslenememesinin sebebi ise ekonomik sıkıntılardan çok ataerkil yapı ve kadının değeri ile ilgili görünmektedir.

“... Sonra 7-8 aylık hamileydim iş yaparken düştüm bacadan aşağı gece karanlık. Şimdi oğlum biraz az konuşuyor.” (Cemile), “Bir kız acından öldü, benim adam tarlaya giderken vurdu, sütliydüm sütüm çekildi. Nasıl vurduysa korktum daha da mememe süt girmede. Kız öyle 3 ay yaşadı ama o çocuğumun vebalı kocamın boynuna.” (Sevgi)

Bazı kadınlar ise hamile kalma ile başlayan ve loğusalık ile sona eren dönemde yaşadıkları biyolojik sıkıntılara dikkat çekmişlerdir. Dilek hamile kalmak için çektiği sıkıntıyı ifade ederken *“Önce çocuğum olmadı. Ayağımdan tavana astılar. Şöyle sağa sola salladılar. Benim belim çıktı, hamileyken hep sandalyede oturdum. O çok zordu.”*, Esmâ ve Zuhal doğum esnasında çok zorluk çektiklerini belirtmişlerdir.

“Doğumlarda çok çile çekiyordum. Kız olurken az kaldı ölüyordum. Leğen dolmuş kan, getiriyorlardı ağzına saçını koyuyorlardı. Miden bulansın ki eş düşsün. Çocuksan ya, ne doğumu ne şeyi...” (Esmâ), “Ahırda mı, tandır başında mı, tarlanın yolunda mı doğuruyorduk. Kendi kendimize. Öyle oldu ki 2 çocuğumun göbeğini kendim kestim. Kimse yok.” (Zuhal),

Sevgi ise loğusalık dönemindeki sıkıntılarını *“Birinde loğusalık üstüme döndü. Üzüldüm. Yüzüm gözüm şişti. Memelerim çekildi. 8 tane dişim bir ayakta çekildi. Bomboş kaldı ağzım. Başım böyle çırılçıplak kaldı. Başımda saç kalmadı acıdan.”* ifade

etmiştir. Radikal feminizm kadının doğurgan beden yapısı nedeniyle hamilelik dönemi ile başlayan bedensel, hormonal ve ruhsal değişimlere, sancılı doğumlara ve doğum sonrası yaşanan loğusalık sendromuna maruz kaldığını, emzirme döneminin de kadın için adaptasyonu zor bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte bir çocuğun yetiştirilmesi ve bağımsızlaşması uzun bir süre almaktadır ve kadın bu süre boyunca bir erkeğe bağımlı hale gelmektedir.

3.2.3.4. Kadının Annelik Algısı

Ataerkil toplumlarda özellikle insani ilişkilerde kadının duygu yönelimli olması, erkeğin ise akıl yönelimli olması beklenmektedir. Araştırma verileri bu beklentinin görüşme yapılan kadınlar tarafından da içselleştirildiğini göstermektedir. Nitekim iyi bir annenin sahip olması gereken en önemli özellikler sevgi dolu, ilgili, merhametli, ılımlı olmak ve çocuklarıyla arkadaş olmaktır. Çocuklarının ekonomik anlamda temel gereksinimlerini karşılamak hiçbir kadın tarafından dile getirilmemiştir.

“Ben nasıl bir anneyim mesela. Çocuklarımı seviyorum. Onlarla ilgileniyorum.” (Yasemin), *“... Daha hoş, yüzü güler, ılımlı, sakin olmalı.”* (Gülden), *“Önce bir çocukla arkadaş olacaksın. O çocuk sana güvenip her şeyini paylaşacak. Onu itmeyeceksin hataya, kızmayacaksın....”* (Esmâ), *“... Sonra çocuğuyla arkadaş gibi olacak, her derdini dinleyecek, çaresini bulacak.”* (Zerrin)

Araştırma verilerine göre iyi anneliğin bir diğer ölçütü olarak değerlendirilen fedakarlık çocukları korumak, onlara sahip çıkmak ve bakımlarını sağlamak ekseninde tanımlanmıştır.

“.... Biz çocuklarımıza bir rüzgar bile değmesin diyoruz. Anne korumacı olmalı, fedakar olmalı.” (Melike), *“Anne önce fedakar olacak. ...”* (Zerrin), *“Çocuğuyla arkadaş gibi olmak ve fedakar olmaktır iyi annelik. Ben öyle yapıyorum.”* (Dilek), *“Hiç yatmazdım zaten sabaha kadar. Onun birini emzir, biri bacağına üstünde. Sabah kalkardım banyo yaptırırdım. Beşiğine kordum, kahvaltı yapanlar, okullara gidenler oluyordu. Hepsini elimden geldiğince yapmışım. Kendi kendime iyi anneyim diyorum.”* (Nesrin), *“... Doğurmak değil de bakmak önemlidir, fedakarlık önemlidir. Sahip çıkmak lazım.”* (Aysel)

Bununla birlikte Cemile, Gül ve Esmâ evliliklerinde yaşanan olumsuzluklara çocukları için katlandıklarını söyleyerek “fedakar anne” vurgusu yapmışlardır. Ataerkil

toplumlarda kutsallaştırılan annelik kadın hayatının çocuk ekseninde tanımlanmasına, bu tanımlama ise çocuklarının huzur ve mutluluğu için kadının her türlü olumsuzluğa katlanmasına neden olmaktadır. Zaten kadından beklenen ve normalleştirilen de bu tavidir. Kadın fedakarlığı ile başta çocukları olmak üzere ailesindeki tüm bireylerin hayatlarını daha yaşanılır bir hale getirmelidir.

“Kim kuma derdini 15-16 yıl çekiyor. Ben yine bacadan içeri giriyordum. Çocuklarımı göreyim yeter. Çocuklarım için işkence çektim.” (Cemile), “İyi bir anne olduğumu düşünüyorum. Çünkü her şeyi çocuklarım için çektim.” (Gül), “... Kocanla yaşadığın şeyleri çocuğuna yansıtmayacaksın. Beni dövseydi de kafam da kırılseydi çocuklar geldiği sıra hiçbir şey olmamış gibi gülerdim, konuşurdum.” (Esmâ), “Zaten Hasan doğdu ben dedim zehir de olsa içeceğim bu evliliği götüreceğim. Çünkü biz yetim kaldık ya benim çocuklarım kimsenin altında kalmasın, babasız kalmasınlar. Çok kötü bir şeydir.” (Esmâ)

Ataerkil pazarlıklar kavramı ataerkil ağ her ne kadar erkeği değerli kılsa da tüm unsurların bu sistemi etkilediğine ve bu sistem içinde kadınların da bazı önemli işlevleri yerine getirdiğine işaret eder (Kandiyoti, 1997, s. 114). Nitekim annelik de bu işlevlerden en önemlisidir. Kadınların ifadeleri anneliğin kadın hayatında çok önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

3.2.3.5. Anneliğin Zorlukları

Araştırma verilerine göre erken yaşta çocuk sahibi olmak, çok çocuk sahibi olmak ve çocuk bakımını genellikle tek başına üstlenmek kadınlar için bir hayli zor ve problemli bir süreçtir. Kadınların ev işi ve çocuk bakımını aynı anda yürütmesi iş yükü açısından kaldıramayacakları bir sorumluluk altına girmelerine sebep olmaktadır.

“27 yaşında 6 çocuk annesiydim. O zaman zorlanıyordum yedir, giydir.” (Nesrin), “Hem bacanın karını atıyordum hem camdan çocuklara bakıyordum. Ağlıyordular. Ama napayım, mecburdum bırakmıyorlar iş bitireceksin. Eve geldiğim zaman hem çocuğumu alırdım kucağıma hem sobayı yakardım, onlara ekmek götürürdüm tarlaya. Hizmetçi yine iyi.” (Cemile), “Zorlandık. Aç da kaldık, çıplak da kaldık, yerde de yattık. Öyle büyüttük. Şimdiki varlık gibi büyütmedik. Biz çileyle büyüttük. Zor çok zor. O zaman akşam doğuruyorduk sabahtan tarlaya. Çocukları sırtımıza atardık, yatakta da yatmıyorduk. Çilem çoktu.” (Zuhal)

Kadınlardan bazıları bedenene çok yorulduklarını ve bu yorgunluğun kendini özellikle bebeğin ilk bakım döneminde uykuda kalmak olarak gösterdiğini belirtmişlerdir.

“E uykudan kalkamıyorsun, çocuğu emziremiyorsun. Sürekli uyuyorsun. Artık vücut mu desem o yorgunluk mu desem.” (Yasemin), *“Uykudan kalkamıyorduk. Gündüzleri çocuklara birisi baksa da bir saat kafamı bir yere koysam diyordum. Bunları çok istiyordum. Çünkü çok yoruluyordu bedenim. Çok zordu.”* (Melike), *“Çocuk oldu bakamıyorum. Ben de onunla birlikte yatıyorum. Gece uyanamıyordum. Çocuk ağlıyor. Ağzı hep köpük oluyor. Hastaneye zor kavuşuyoruz. Kaynanam dedi ki uyanmıyor, gelip saçımı çekip uyandırıyor. Doktor dedi ki o çocuk dedi ona kim baksın.”* (Esma)

Araştırma verilerine göre loğusalık sendromunun da etkisiyle, sancılı geçen doğum sonrası bedenene iyileşme ve emzirme döneminde kadın kendi ruhuna ve bedenine dönmek istemektedir. Bebeğin en fazla bakıma ihtiyacı olduğu bu dönemde annenin bebek ile kendisi arasında kalması süreci daha da zorlaştırmakta ve kadın psikolojisi derinden etkilenmektedir.

“Zor doğum yapmışsın, sancılı yırtılmalar, o kadar acı çekmişsin, doğum sendromundasın daha, o kadar çok sıkıntılar içindesin, çocuğuna katlanamıyorsun. Çocuğunu istemiyorsun kucığına almak. Bir yerim acır bir şey olur.” (Gül), *“İlk başlarda göğüs uçlarım ağrıdı, yara oldu. Emzirmek istemiyorsun sonra da acıyorsun. Göğüs uçların acıyor ya. Hayır dediler emzirmek zorundasın. Ondan sonra alıştım yani.”* (Yasemin)

Araştırma verilerine göre kadınlar çocuk yaşta çocuk sahibi oldukları için bakım konusunda hiçbir bilgiye sahip değildir, dahası bilgiye ulaşabilecek imkanları da yoktur. Bu durum çocuğun sağlığını tehlikeye atmasının yanında bebek kayıpları yaşanmasına da neden olmuştur.

“Cahildim ne bileyim. Tuttum sıcak toprak çocuğun altına koymuşum. Sancısı dursun diye. Eltime söyledim benim çocuk hep ağlıyor. Toprak sıcakmış. Bilmiyordum cahildim.” (Cemile), *“Cahildim bir şey bilmiyorum. 17 yaşında evlenmişim, hatalarımız oldu belki de. Çok zor. Çocuk büyütmeyi bilmiyordum. Nasıl olacak nasıl banyo yaptırcam nasıl giydircem, nasıl bakacağım bu çocuğa. Uykuda kaldığım oluyordu.”* (Gül) *“8 aylık kızım vefat etti. İzmir’e geldik. Bronşit oldu. Kurtaramadık.”* (Nesrin)

3.2.4. Eğitim ve Çalışma Hayatı

Araştırma kapsamında özellikle ataerkil değerlerin hüküm sürdüğü geleneksel toplumlarda kadının eğitim görmesinin engellendiği ve dolayısıyla çalışma yaşamına katılım şansının da verilmediği görülmektedir. Erken evliliklere eğitimsiz kadınlar arasında daha sık rastlanıldığı, yine erken evlenen kadınların hem kendi ailelerinde hem de evlendikten sonra yoksulluk içerisinde yaşadıkları bilinmektedir.

3.2.4.1. Engellenen Eğitim

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Araştırma verilerine göre kadınlar erken evlilik yapmadan önce eğitim hayatlarını yarıda bırakmışlardır; erken evliliğin eğitimi yarıda bırakmaya doğrudan etkisi bulunmamaktadır. Nitekim bazı kadınlar hiç okula gönderilmemiş, bazı kadınlar ilkokuldan terk etmiştir. Evlilik yaşları da göz önünde bulundurulduğunda okulu bırakma ve evlenme arasında geçen uzunca bir sürenin olduğu anlaşılmaktadır. Bu tespit erken evliliğin kadınların eğitimini engellediğine dair yaygın görüşün karşısında yer almaktadır.

Araştırma verilerine göre genç kadınların eğitim görmemesinin altında yatan birkaç önemli etken vardır. Ataerkil zihniyet ve bu zihniyetin genç kadınlar için uygun gördüğü yaşam şekline bağlı olarak belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri kadını evlilik ve annelik ile özdeşleştirmiştir. Bu özdeşim kadınların eğitim almasını önemsiz hale getirir. Aileler genç kadınların günü geldiğinde evleneceğini dolayısıyla eğitim görmesine gerek olmadığını düşünmektedir. Neticede kadın özel alandan sorumlu olandır ve bu alandaki roller eğitimi gerektirmemektedir. Bu inanış ailelerin “*kız kısmı okumaz*” söyleminin temel dayanağıdır. Eğitimin engellenme sebeplerinden biri de ailenin güvenlik ve namus kaysıdır. Namusu kadın cinselliği üzerinden kurgulayan ataerkil zihniyet genç kadınların tecrübesiz ve bilgisiz olduğunu dolayısıyla korunup kollanması gerektiğini kabul eder. Bu kabul doğrultusunda aileler okul ortamını genç kadınların güvenliği ve namusu için bir tehlike olarak algılanmaktadır. “*Köyde okul yoktu ki. Köyde kızları okutmuyorlardı, gözü açılır. Anneme diyorlarmış kızlarını okula gönderiyor ki erkeklere mektup yazsınlar.*” (Gül)

Ayrıca ailelerin sosyoekonomik seviyesinin düşük olması ve kalabalık olmaları evde anneye bir yardımcı gerektirmekte bu da büyük olan genç kadın olmaktadır. Araştırma kapsamında kadınların genellikle kalabalık ve çok çocuklu ailelerde ev işlerinin yoğunluğu ve çocuk ve hasta bakımı nedeniyle eğitimlerine devam edemedikleri görülmektedir. Bununla birlikte ailenin eğitimsiz oluşu ve anne ve/veya baba yokluğunun kadın hayatına etkileri de eğitimin yarıda bırakılmasının nedenlerindendir.

“... Ya zaten babam da okutmazdı. Çünkü biz hayvanları otlatıyorduk.” (Yasemin), “Okuma sen yengene iş yap boş ver dedi amcam...” (Aysel), “Babaannem vardı hasta, kardeşlerim de vardı. Beni 4’ten aldılar. Babaanneme bakıyordum, bezleniyordu.” (Melike), “Kardeşlerim vardı. En büyükleri bendim. Annem de yalnızdı. Anneye yardım etmek için mecbur kaldım.” (Nesrin), “Nasıl yapacağız, kalabalık bir aile, çocuk çok, 8 kardeşiz biz, iş çok, ilkokulu okuduk mu tamam kızlar için bitmiştir. O çocuklara annemle beraber bakmam lazım. Anne baba ne derse o olacak.” (Güliden), “Okumaya vermediler. Kız kısmı okuya. Tarlaya gidecek, çayıra gidecek, iş görecektir.” (Zuhal), “O zaman okutmadılar. Evde iş çoktu. Sonra ben İzmir’de kendim dışardan bitirdim. Şimdi Açık öğretimdeyim.” (Zerrin)

Kadınlar içinde sadece Tülay’ın ailesi eğitim görmesini istemiştir. Tülay ise evlendikten sonra aldığı sorumluluklar dolayısıyla isteksiz olduğunu vurgulamış fakat çok pişman olduğunu da belirtmiştir; *“Köyde olduğumuz için ortaokul yoktu. Sonradan yapıldı. Abim çok yalvardı okula git diye. Ben kendime güvenmedim gitmek istemedim. Çok pişmanım. O kadar pişmanım ki. Evlenince zaten heves meves hiçbir şey kalmıyor. Bir sürü sorumluluklar ahyorsun...”* Erken evlenen kadınların yaşadıkları en önemli pişmanlık sebebi olarak dile getirilen eğitim kadınların erkeğe bağımlı, pasif ve edilgen olmalarının en önemli nedenlerindendir; eğitimsiz kadınlar evlilikte yaşadıkları baskıya boyun eğmektedir. Evlilikleri süresince çalışma deneyimi olan kadınlar da eğitim eksikliği nedeniyle niteliksiz, güvencesiz ve düşük statülü işlerde çalışmakta dolayısıyla hayat kalitelerini bir adım öteye taşıyamamaktadır.

3.2.4.2. Yoksulluk

Ataerkil toplumlarda kadın yoksulluğu erkek yoksulluğuna göre daha belirgindir. Nitekim toplumsal cinsiyet rolleri gereğince erkeğe az ya da çok para kazanma ve kendi ayakları üzerinde durma imkanı tanınırken kadın ekonomik bağımsızlığını kazandıracak

hiçbir kazanıma dahil edilmez. Neticede kadını yoksullaştıran toplumun erkek egemen yapısıdır. Erken evlilikler de kadın yoksulluğunu artırmaktadır.

Erken evlenen kadınların tamamı kırsal bölgelerin düşük sosyoekonomik seviyeli ailelerine sahiptir. Kadınlar genellikle geniş aile şeklinde yaşamaktadır ve çok kardeşlidir. Erken evlilik çalışmalarında ailenin ve/veya kadının erken evlilik kararındaki en önemli etkenlerden birinin yoksulluktan kurtulmak ve ekonomik olarak daha rahat koşullarda yaşamak olduğu belirtilmektedir. Ancak araştırma verilerine göre yoksulluğun kadınların erken evliliğinde doğrudan bir etki oluşturmadığı görülmektedir. Nitekim hiçbir kadın ifadesinde ekonomik faktörlere değinmemiştir, kadın için erken evlilik ekonomik problemlerden bir kurtuluş yolu olarak görülmemektedir. Bu analiz yoksulluğun kadınların erken evliliğine etkisini yeniden ele almayı gerektirmektedir. İstatistiki veriler erken evliliklere yoksul ailelerde daha fazla rastlanıldığını göstermektedir. Ailelerin evden bir boğaz eksilsin düşüncesinin genç kadınların erken evlenmesinde etkisi olduğu aşikardır. Bununla birlikte yoksulluktan kurtulma isteği ile erken evlilikler arasında bir ilişki kurmak çok da anlamlı görünmemektedir.

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen 7 kadının eşi inşaat işçisi, 4 kadının eşi maden işçisi (emekli), 1 kadının eşi şoför, 1 kadının eşi ise fabrika işçisi olarak çalışmaktadır. Ailelerin maddi gelirleri ortalama 1000 ile 3000 lira arasında değişmektedir. Bununla birlikte 7 kadının çalışma hayatı hiç olmamıştır, evlendikten sonra çalışan 4 kadın da temizlik işçisi, tarım işçisi gibi niteliksiz işlerde ve sigortasız olarak çalışmışlardır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların ya hiç çalışma hayatı olmadığı ya da niteliksiz ve güvencesiz işlerde çalıştığı için aile bütçesine desteği son derece sınırlıdır, erkek ise günümüz koşullarında çok çocuklu bir ailenin geçimini sağlayacak parayı kazanmamaktadır. Görüldüğü üzere evlenmeden önce yoksulluk içinde olan kadınlar evlendikten sonra da benzer bir yoksulluk döngüsü içindedir.

3.2.4.3. Erkeğin Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumu

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kadınlara çalışma imkanları olsa idi eşlerinin bu duruma nasıl tepki vereceği sorulmuştur. İfadelerden de anlaşıldığı üzere

kadınların büyük bir kısmı çalışmayı istemiş fakat eşleri çalışmalarını istememiştir. Araştırma verilerine göre erkeğin olumsuz tavrının nedenleri kadının erkeğe olan ihtiyacının ortadan kalkacak olmasının endişe yaratması, karısını çalıştırmış olmanın yaratacağı toplum baskısı ve erkeğin kadını rakip görmesidir. Bununla birlikte erkeğin kıskançlığı ve kadının bakım sorumluluğu da olumsuz tavrın nedenlerindendir. Bilindiği üzere çocuk bakımı kadını çalışma hayatından uzaklaştıran en önemli sebeplerden biridir. Bununla birlikte radikal feminizm ataerkil toplumlarda anneliğin kadına imtiyaz ve statü sağlayan bir tarafının olduğunu dolayısıyla kadınların bu imtiyazdan vazgeçemediklerini ve erkeklerin kadınlar kadar iyi ebeveyn olamayacağı konusundaki cinsiyetçi düşünceye bağlı kaldıklarını düşünmektedir (Hooks, 2012, s. 103-104). Kadınların ifadeleri de bu düşünceyi kısmen doğrulamaktadır; kadınlar için çocuk sahibi olmak çalışmamak için geçerli bir sebep olarak görülmektedir.

“Çalışmak isteseydim ona da göndermiyordu. Çocuklar vardı. Ne veriyor ne de izin veriyor çalışmaya. Bencillik. Nankörlük. Hayat müşterek. Sen dışarda ben içerde çalışıyorum. Ben çocuk da sana büyütüyorum. Söylüyorsun ama anlamıyor taş kafası. Kadının ekonomik anlamda güçlü olmasını istemezler, rakip görüyorlar. Ekonomik güçlü olunca onlar daha rahat çile çektirebiliyor fazlasıyla. Nasıl olsa parası da yok bir yere de gidemez bana mahkum bu eve mahkum.” (Melike), *“Çalışmamı istemedi. Kıskanıyordu. O şimdi ne demiştir. Köy kızıdır, annedir, çocuklarına baksın. Ben de kazanıp getiriyorum yeter gibi. Bir kez tarlaya gitmeye özendim. Olmaz dedi. Bırakmadı.”* (Gül), *“Ben istedim olsun. Bırakmadı. Derdi ki sen çalışırsan İzmir’e gelmişler, (...) karısını çalıştırmış derler, bir de çocukları toplayan yetiştiren benim ya o yüzden izin vermediler. Rahatsız ederdi, kıskançtı, niye geç kaldın, neredeydin, niye gidiyorsun. Para kazanmam da rahatsız ederdi. Tek kendisi kazansın isterdi...”* (Esmâ), *“Gidiyordum mevsimlik işlere ama çocuklarım küçüktü. İlk başlarda istemedi kadın çalışmazmış evde oturmuş, kadın ortamı, erkek yok diye bir şey demedi sonra.”* (Gül), *“...Kendi parasını kazanıyor artık bana ihtiyacı yok istediğini yaptırır derdi rahatsız olurdu belki. Çalışma deseydi çalışmazdım.”* (Gül), *“... Çünkü çocuk olduğu için ben çocuğu kimseye bırakamam. Kız çocuğu bir de. İlk zamanlar birliktik. O zaman kayınpederim izin vermezdi. Kayınpederim karışır, eşim de onların suyuna giderdi. Kayınpederim oğlanlar çalışıyor gerek yok kadın kısmısının çalışmasına derdi. Sonra da çocuğum oldu, çalışmayı hiç düşünmedim.”* (Yasemin), *“O yüzden çalıştırmadılar ya beni. Ben çok istedim. Çocuk da yok ya. Ben karımı çalıştırmam. Vay millet desin ki filan kişinin karısı nasıl çalışır. O bakamıyor da karısının parasını yiyor. Şimdi de çok pişmanım. Bazen el işi falan öriyordum param oluyordu. Eşim şimdiden sen böyle yaparsan senin önüne geçilmez derdi. İyi ki diyor senin paran yok. Olsa biz yandık.”* (Tülay)

Ataerkil yapı erkek egemenliği ve baskısına dayanmaktadır. Bu egemenlik ve baskıyı sürdürebilmenin en önemli araçlarından biri kadını eğitim ve çalışma yaşamının dışında

tutarak madden erkeğe bağımlı kılmaktır. Ataerkil ideoloji sistematik bir şekilde bu düzenin devamını sağlar. Toplumsal cinsiyet rolleri kadının gelecek ile ilgili beklentilerini evlilik ve annelik doğrultusunda şekillendirirken toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü ise kadını özel alan ile ilişkilendirir. Bu yönlendirme kadının eğitim ve çalışmaya dair istek ve azmini olumsuz etkilemektedir. Araştırma verileri erken evlenen kadınların da çalışma yaşamından ve üretkenlikten uzak tutularak özel alan ile sınırlandırılmış bir hayat sürdürdüklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kadının çalışma hayatına atılması ve aktif bir şekilde kamusal alanda var olması ataerkil değerlerle uyuşmadığı için erkek üzerinde bir baskı yaratır, bu baskının bir ayağı da erkeğin namusunun zarar görebileceği düşüncesidir. Namus baskısının yoğun olarak yaşandığı ataerkil toplumlarda kadının sosyal ilişkilerinin sadece birincil çevre içerisinde gerçekleşmesinin sağlanması bir önlem olarak uygulanmaktadır.

Araştırma verilerine göre eşlerinin çalışmalarına olumlu bakacağını düşünen kadınların erkeğin bu tavrının daha çok ekonomik sebeplerle ilgili olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

“Eşim çalışmana devam edersin dedi, kandırıp da getirdi çalıştırmadı. Şimdi hayat şartları zorlaştıkça o da istiyor çalışmamı. Eğer para kazansaydım benim de sözüm geçerdi. Dilenci gibi olmazdım ona boyun eğmezdim yani. Kendi paramı kazanmak güzel bir şeydir.” (Aysel), “Eşim çalışmama bir iki kızardı kayınlarım da kızardı. O zaman bizi fazla kapıya koymazlardı. Bir zaman rahatsız ederdi. Paranın ucu tatlı kızm. Bir zaman sonra bakardı ki ben de ona yardımcı oluyorum. Kayınlarım da derdi niye yolladın hanımını işe. Ama çocuklar çoktu bakan yoktu kime bırakıp gideceksin.” (Nesrin), “Bir şey demedi, ondan daha fazla da kazanıyorum ya sesi çıkmıyor.” (Zerrin), “Eşim çalışmamdan memnun oldu çünkü yetmiyordu. Yetseydi çalıştırmazdı. Çocukların başında olmamı istiyor. Çalışalı değıştin diyor, daha fazla konuşuyorum. Bir de hep bende olsun diyor her şey. Erkeklik yapıyor kendi ailesine karşı. Karısının üzerine bir şey yapmak gururunu sarsar. Böyle söylemiyor ama belli ediyor.” (Dilek)

3.2.4.4. Ekonomik Şiddet

Araştırma verilerine göre kadınların bir kısmının para kazanan olmadıkları için aile içinde maddi kararlar üzerinde söz sahibi olmadıkları görülmektedir. Bir kısmı ise parayı biriktirendir fakat paranın nereye harcanacağı konusundaki kararda erkekler baskındır. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasında ekonomik şiddet “

kadının çalışmasına engel olma ya da işten ayrılmasına neden olma, ev harcamaları için para vermeme ile kadının gelirini elinden alma” olarak tanımlanmıştır (HÜNEE, 2014, s. 11). Erken evlenen kadınların maruz kaldığı bir diğer şiddet türü de ekonomik şiddettir. Nitekim “Erkeğin Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumu” başlığı altında tartışıldığı üzere erkeğin kadının çalışmasına olan yaklaşımı genel olarak olumsuzdur ve kadının çalışması türlü nedenlerle engellenmektedir. Bununla birlikte aşağıda yer alan ifadelerde erkeklerin sadece ekmek alma, hastaneye gitme, yol parası gibi ihtiyaçlarla kadınlara para verdiği görülmektedir; Aysel bu durumu “dilencilik” olarak nitelendirmektedir.

“Para bilmezdim ben.”(Cemile), “Eşim karar verir. Ben harçlık alıyorum, ekmek parası bırakıyor. Verdiği zaman konuşur ben de konuşmayı kaldıramadığım için. Fazla konuşmasın diye kendisi idare etsin.... Eğer para kazansaydım benim de sözüm geçerdi. Dilenci gibi olmazdım ona boyun eğmezdim yani. Kendi paranı kazanmak güzel bir şeydir.” (Aysel), “Eşim verirdi. Ben bilmezdim. Ne kadar kazandığını da bilmezdim. Söylediğimiz zaman git kazan da getir diyorlar. Sen benim paramla benle savaş yapamazsın.” (Melike), “Her şeye o karar verir. Derim ben hastaya gideceğim o zaman çıkartır verir. İşte öyle.” (Sevgi), “Çoğunlukla eşim verir. Çünkü maaşı o alıyor...” (Gülden) “Ben parayı veririm. Sadece yol parası alırım. İhtiyaç halinde söylerim, para verir.” (Dilek)

3.2.5. Kadına Yüklenen Sorumluluklar: Ev İşi ve Bakım

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların iş yükü çekirdek aileye geçiş ile evdeki nüfusun azalmasına bağlı ev işlerinin de azalması, ev işlerinde yardımcı makine kullanımının artması, çocukların büyümesi ve evden ayrılması neticesinde nispeten azalmıştır. Bununla birlikte kadınlar özellikle geniş aile olarak yaşadıkları dönemde ve çocukları küçükken tüm gün boyunca iş yaptıklarına vurgu yapmışlardır. Ataerkil toplumlarda aile içi yaşam geleneksel cinsiyetçi iş bölümünü net bir şekilde gözler önüne serer; ev işi ve çocuk bakımı kadının birincil sorumluluklarıdır ve erkek tamamen bu sorumlulukların dışında tanımlanmıştır. Özellikle erken evlenen kadınlar için cinsiyetçi iş bölümü çok daha ağır şartlarda yaşanmaktadır.

3.2.5.1. Ev İçi Emek

Radikal feminizm ev içi emeğin ataerkil aile yapısının ekonomik temelini oluşturduğunu, ailenin kadın sömürüsü üzerine kurulduğunu, kadının tüm gün ev içinde ayrıca kırsal alanda hayvancılık, tarım gibi işlerde çalıştığını ve dışarıda ücretli bir işte çalışmasının bu iş yükünü azaltmadığını belirtmektedir. Araştırma verileri de bu düşünceleri doğrulamaktadır; kadınların ev içi sorumlulukları ile ilgili ifadeleri evdeki işlerin neredeyse tamamının kadın tarafından yapıldığına işaret etmektedir. Özellikle kırsal kesimde ev işlerine ek olarak bahçe, tarla, hayvancılık vb. işler de kadın tarafından yapılmaktadır. Cemile'nin ifadeleri erken evlenen kadınların bir işçi gibi çalıştırıldığı gerçeğini bir adım öteye taşımaktadır; Cemile erkeğin ailesine hizmet etmesi için eve getirilmiş ve dini nikah ile evin erkeğinin Cemile ile cinsel ilişki kurmasının toplum nezdinde kabulü sağlanmıştır.

“Kumam bir su getirmezdi eve. Hem dışarı işi hem içeri işi bana yaptırıyordu.”, “Ailesi ile anlaşmış. Demiş sana köle getirecem. Sen oturacaksın. O senin hizmetini yapacak.”, “Kayınvalidem çıkıyordu kapıya kimse yoksa beni alıyordu götürüyordu ahıra. Kimse senin yüzünü görmesin. Sana bakmasın. Ben yaş olarak küçüğüm ya. Kendi torun yaşında kendi oğluna gelin getirdin demesinler. Göstermediler. Gece su taşıyordum çeşmeden, karı atıyordum, hep gece yaptırıyorlardı bana saat 1'e 2'ye kadar. Hep kazana su taşıyordum. Bacanın karını atıyordum...”

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kadınların ifadeleri kadın üzerindeki iş yükünü açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Araştırma verileri kadının tüm bu işleri yerine getirirken çok sınırlı yardım aldığını, aldığı yardımın da yine bir kadından geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte kadınlar dinlenmesi gereken zamanlarda da türlü sıkıntılara göğüs gererek ev içi sorumluluklarını yerine getirmektedir.

“En büyük benim. Her yükü benim boynumda yani evin. Hamuru, tandırı, inek sağ, çökelek topla...” “Kendim küçüktüm ama işim büyüktü, her bir işin erbabıydım. Annem (üvey) kendi iş bilmezdi ama beni her bir işe koyardı. Beni yapsın öğreysin onlar bana küfredene kadar ben onlara küfredeyim derdi. Bana eder kendisine alışır derdi.” (Sevgi), “Ben. Hiç de yardım etmezdi. Evin her şeyi benimle dönüyordu. Kızlarım yardım ederdi. Oğlum etmezdi. Baba nasılsa oğlan da aynı.” (Melike), “Kendim. Büyük kızım yardım ederdi.” (Nesrin), “Ev işleri ben yapıyordum, elim vardı, bekar görümlerim vardı. Kocalar ancak dışarı işine.” (Zuhal), “Bugün doğum yapıyorsun, yarın kalkıyorsun. Tek başına evdesin. Ekmek seni bekliyor, inek seni bekliyor, peynir seni bekliyor.” (Esma), “Yooo kimse etmez. Her şey bana ait. Yok o sadece dışarıda çalışır. Yapmaz yapmıyor, hastayım yapmaz. Vicdanlı merhametli olan adam yapar.” (Gül)

Geleneksel geniş ailede evlilik yoluyla eve son katılan kadın kaynanasının ve büyük eltilerinin güdümü altında kalabalık bir nüfusun tüm işlerinin sorumluluğunu almaktadır. Kadınların evliliğe alışma dönemlerinde ne fiziksel ne de ruhsal açıdan kaldıramayacakları böylesi bir sorumluluk altına girmeleri ise hayal kırıklığına uğramalarına sebep olmakta ve kadınlar pişmanlık duygusu ile tanışmaktadır. Gülden'in ifadeleri geniş ailede erkeğin ailesinin kadından beklediği işlere bir tepkidir; 17 yaşında bir çocuk olmasına rağmen girdiği ev içi sorumluluk erkeğin ailesi ile sorun yaşanmasına neden olmuştur.

“Ben çocuk bakıcısı mıyım dedim. Eşimle birlikte başka eve taşındık. Eşim çıkmak istemedi. Çocuklara kim bakacak dedi. Ben de çocuklar için gelmedim dedim. Çamaşır yıka. Hamur yap. Ekmek pişir. İnek sağ. İllaki yapacaksın diyordu. Yapmadım. Yapamadım yani. 17 yaşında bir çocuk ne yapabilir” “Sen oğlumu almışsın yapacaksın, hizmet de yapacaksın, kayınbabanın elini ayağını da yıkayacaksın, bunlar söylenince çıldırıyordum. Olmaz istemiyorum diyordum. Ben bir kişiyle evlendim. Zamanımı vaktimi geçirirsem onunla geçiririm. Ben zaten kalabalık bir aileden gelmişim. Bir de neymiş gelinmişim. Böyle deyince kabullenemiyordum.”

Araştırma verilerine göre erkeklerin çoğunluğu ev işlerine yardım etmemekle birlikte ev işlerine yardım eden erkeklerin yaptıkları işler halı çırpma, sofra kurup kaldırma, soba yakma gibi daha az beceri ve emek gerektiren ayrıca daha seyrek yapılan işlerdir. Ayrıca ataerkil toplumlarda erkeğin ev işlerinde kadına yardımcı olması bir sorumluluk değildir; erkek eğer isterse yardımda bulunur, istemediğinde yapmama lüksü vardır.

“... Eşim de halı çırpır benle, sofrayı kaldırıyoruz beraber, yemek bilmez hayatta iki yumurtayı kıramaz. Hiç benden fırsat olmadı.” (Yasemin), “... Eşim de yapıyor. Kahvaltıda yardım eder, sofra da toplar, sonradan oldu ama birliken yoktu. Ayrıldıktan sonra. Birlikten erkekler hiçbir şey yapmaz. Gelinler yapar. Kadının işi evde. Onlara göre biz öyleyiz. Akşama kadar oturuyoruz. Ama erkekler dışarıda çalışıyor onlar yoruluyor. O dönem ailesinden dolayı, düşküncü ailesine ya çekiniyor. Bir iş yapsak annemiz ne der çevre ne der hep öyle.” (Tülay)

3.2.5.2. Çalışmanın Ev İşlerine Etkisi

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlara çalışıyor olsalar idi ev işlerinin azalıp azalmayacağı sorulmuştur. Araştırma verilerine göre kadınların çoğunluğu çalışıyor olmalarının evdeki sorumluluklarını azaltmayacağı görüşündedir. Halihazırda çalışan

Zerrin bu durumu “*Hiçbir değişiklik yaratmadı, bana daha çok iş çıkarttı (gülüyor).*”, “*Tüm işler bana bakar. İşten 9 gibi gelirim eve. Gece 1’e kadar ev işlerini yaparım, bir gün sonrasının yemeğini yaparım*” ifadeleri ile özetlemektedir.

Bazı kadınlar böyle bir paylaşım talebi durumunda erkeğin eğer kadın sorumluluğunu yerine getiremiyorsa çalışmaması gerektiğini düşüneceğini, bazı kadınlar ise erkeğin hiçbir iş bilmediğini dolayısıyla böyle bir paylaşımın imkansız olduğunu ifade etmişlerdir.

“Gitme derdi çalışma. Tabi ben köle.” (Melike), “Ben derdim o çık çalışma derdi. Ev işi yapamıyorsan kendine güvenmiyorsan çık.” (Tülay), “O zaman bilmezdi ki evin işini. Erkekler hiç bilmiyor. Dışarı işi biliyor. Köyün erkeği bulaşık mulaşık ne anlar, onlar bilemez.” (Nesrin), “Bizim adam iş mi yapacak karnını doyuramaz o.” (Esmâ), “Çalışsaydım yardım etmezdi. Adam öyle görmüş ailesinden öyle yetiştirmişler. Kayınvalidem öyleydi. Kaç tane kayın var hepsi öyle.” (Gül)

Kadın lehine etki yaratacağını düşünen Yasemin, Aysel ve Dilek asli sorumlunun yine kadın olduğunu, erkeği dürtmek, hatırlatmak ve istemek gerektiğini belirtmişlerdir; erkek adına herhangi bir mecburiyet söz konusu değildir. Neticede ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadın çalışıyor olsa dahi ev işleri ile ilgili adil bir paylaşım yaşanmayacağı değerlendirilmektedir. *“Yarisını o yapardı. Beklerdim herhalde. Yapardı yapardı (gülüyor).” (Yasemin), “Ben söyledim. O zaman yapardı.” (Aysel), “Oldu. Eşim ve kızım yardım ediyor. Ama yine de onlar yaparsa yapar yapmazsa yok. Ben mecbur yapacağım.” (Dilek)*

Ataerkil toplumlarda keskin ayrımları gerektiren geleneksel iş bölümü erkeği eve para getiren kadını ise evdeki tüm işlerden sorumlu olan olarak kurgulamıştır. Araştırma verilerine göre kadının çalışıyor olması, hasta olması gibi durumların iş yükünü azaltmada önemli bir etkisi bulunmamaktadır. Kadınlar çalışma hayatına atılarak evin geçimi üzerinde sorumluluk almaya istekli iken erkekler ev işi yapma konusunda isteksiz görünmektedirler. Dışarı işleri önemli görülürken ev işlerinin hiçbir önemi yoktur, çünkü ev işleri ne maddi bir kazanç sağlar ne de kişisel gelişime ve doyuma herhangi bir etkisi vardır. Üstelik erkeğin kadın işi olarak görülen bir alana dahil olması erkekliğini sarsan ve toplumda itibar kaybetmesine neden olan bir durumdur.

3.2.5.3. Bakım

Araştırma verilerine göre çocukların bakım sorumluluğu tamamen kadınlara aittir. Ev işleri kadar vakit almakla birlikte çok daha fazla emek ve özen gerektiren, bilgi ve tecrübenin de önemli olduğu ve psikolojik olarak yıpratıcı bir süreç olan çocuk bakımı ve yetiştirilmesi sorumluluğu doğurgan beden yapısının ve geleneksel iş bölümünün etkisiyle kadının alanında tanımlanmıştır.

"Tamamen bana ait. Yok ya her şey bana ait (güliyor)." (Yasemin), "Hiçbirine bir el sürmemiştir. Kumam da sürmezdi. Zaten çocuklara bakan da yoktu. Ben de hep ev işindeydim. Çocuklar ağlardı. Öyle bakardım uzaktan" (Cemile), "Bana. Eşim sadece para getirir. Ben çalışıyorum para getiriyorum. Sen de ev işlerine bakacaksın. Evi idare edeceksin" "... Erkek bakmayı bilmez ki yani bakar da işine gelmez. Sen annesin bak diyor." (Aysel), "... Baba da biliyor ki gün boyunca çocuklarıyla evde olan annedir. Biz nasıl gün boyunca çalışıp para getiriyorsak. Onun rahatlığıyla..." (Aysel), "3 tane çocuk tek başıyaydım. Adam yardımcı olmuyor. Çocukların her şeyi benden soruluyordu. Sadece çalışıp parayı getiriyordu. Sen pişircen, sen temizlicen, sen çocuklara bakacan, sen okula göndercen. Hala öyle..." (Gül), "Onu sadece ben üstlendim." (Tülay), "Bir elim ev işinde, bir elim çocukta. Hepsine ben baktım. O dışarda çalışır." (Sevgi), "Çocukların elinden tutar biraz gezdirirdi. Ama hiç evde durmuyordu ki. Hep bende." (Nesrin), "Yok ona da yardımı olmuyordu. Hiç. 10 tane çocuk büyüttüm. Hiçbirinin beşiğine el vurmam. Ben bakmam diyordu." (Zuhal), "Bana. Hiç yardımcı olmadı" (Esma), "Hep ben bakarım ilgilenirim." (Dilek)

Ataerkil ideolojide erkeklik kadına dair olarak bilinen tüm davranışların reddine dayalı bir şekilde kurgulanır. Araştırma kapsamında erkeğin çocuk bakımını üstlenmemesinin kültürel bir tarafının olduğunu vurgulayan kadınlarda vardır. *".... Asla yardım etmezdi. Doğunun erkekleri eve kayıtsız bir insan." (Melike), "...Bizde erkek atın sıpası olmaz." (Zerrin)*

Radikal feminizme göre cinsiyetçiliğin kendini en iyi şekilde ifade ettiği yer yeniden üretimde kadın ve erkeğin üstlendiği sorumluluktur. Bu süreçte kadının aldığı sorumluluğun ağırlığı nettir. Çocuğun bakım ve yetiştirilmesi sorumluluğu aile içindeki eşitsiz ilişkiyi belirginleştirir. Ayrıca doğurgan yapısının evde olmayı zorunlu tuttuğu kadın tüm ev işlerinin sorumluluğunu da üstlenmektedir.

Erken evlilikler çocukların emeklerinin sömürülmesine ve aile içinde çocuk işçiliğinin hayata geçirilmesine neden olmaktadır; ev işi ve çocuk bakımı her gün yapılması

gereken ve emek isteyen işlerdir. Özellikle geleneksel kırsal ailelerde yaşlı ve hasta bakımı da kadın üzerinden gerçekleştirilmektedir. Kadınlar için tüm günü alan bu işleri yapmak sürekli dört duvar içinde olmayı gerektirdiği için psikolojik sıkıntılar yaratmakta, kadının kişisel gelişimi ve sosyalleşmesi engellenmektedir.

3.2.6. Engellenen Psikososyal Gelişim

Araştırma kapsamında erken evlenen kadınların ev içi kararlar üzerinde belirli konularda ve kısmen etkili olabildikleri görülmüştür. Bununla birlikte aileleri ile görüşmeleri izne tabi olan kadınlar bulunmakla birlikte kadınların kişisel ve psikososyal gelişimini destekleyici hiçbir sosyal aktiviteleri ve akraba ve komşuları dışında arkadaşları yoktur. Özellikle erken evliliklerde çocuk yaşıta olan kadının psikososyal gelişiminin desteklenmemesi kadının ikincil konumunu pekiştirmektedir.

3.2.6.1. Ev İçi Karar

Ataerkil toplumlarda özel alana ait görülen kadın ironik bir şekilde ait olduğu alanda söz sahibi değildir. Erkekler ataerkil zihniyetin öngördüğü aile içi hiyerarşik yapılanma soncunda alınan kararlarda daha etkindir. Kadınların ev içi statüleri ise pasifliğe ve edilgenliğe dayanmaktadır. Araştırma verilerine göre “*her şey onun emrinde*” ifadesinin özetlediği ve tüm kararların erkek tarafından verildiği evliliklerin olduğu görülmektedir.

“Bütün kararları o verir. Ben desem de mesela ev çok kirli badana yapalım yapmaz yani. Kendi isterse yaptırır. Hiçbir sözüm geçmez.”(Gül), *“Her karar eşimindi. Ben karar veremezdim. Kızları dinlerdi. Beni dinlemezdi. Kızları çok seviyordu, onları kıramıyordu, beni kırıyordu. Ben söylesem yapmaz, kızlar siz söyleyin diyordum.”* (Melike)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere erkek tek otorite ve karar alıcıdır. Bir diğer önemli nokta kadının fikirlerinin erkek tarafından bilinçli olarak dikkate alınmadığına yapılan vurgudur. Nitekim aynı fikir bir başkası tarafından dile getirildiğinde erkek farklı bir tavır takınmaktadır. Ataerkil toplumlarda otorite sahibi erkeğin bu otoritesini tesis ettiği

alanlardan biri de karar alma sürecidir. Erkek kadına söz hakkı tanımayarak kimin efendi olduğunu göstermek ve kadının tabiiyetini bir kez daha hatırlatmak istemektedir.

“Erkekler kadınlara yüz vermiyorlar. Yüz veririm tepemize çıkar. O amaçla düşünüyorlar. Kadının arkasında dursam biraz destek versem karım şımaracak, aileme bana saygısızlık yapar, ben seni getirdim, mahkumdur yani onun dediğini yapmaya. Erkekler hepsi de öyle. Zaman zaman zaman. Gördükçe, ortam biraz daha düzeliyor. Eskiden saygı vardı ama ezilme de vardı.” (Aysel)

Araştırma verilerine göre geleneksel geniş ailede kararlar erkeğin ailesi tarafından alınmaktadır. Kadın ve erkek aile tarafından dayatılan hayatı yaşamaktadır.

“Birlikten kayınbaba, kaynana, onlar alıyor. Eşimle mesela dışarı çıkmak istiyoruz. Gidip annesine soruyordu. Şimdi birlikte alırız.” (Tülay), “Kaynanamın yanında bize laf maf yok. Hiç söz düşmezdi. Oğullar da onun ağzına bakardı. O ne derse oğullar da öyle yapardı. Kaynanamın yanında ne var ki biz çocuğumuzu sevek, kayınımızın yanında çocuğumuzu sevek. Adını söyleyemiyorduk. Çok görüyorlardı. Şimdi güzel güzel. Çocuğunu da seviyorlar. Sesleniyorlar kocalarına. Şimdi iyi. Biz evliliğimizden bir şey anlamadık ki. Oturamadık konuşamadık. Büyüklerin yanında imkan mı var. Fırsat bulamıyorduk ki baş başa. Bir sürü kalabalık.” (Zuhal)

Kandiyoti'nin ataerkil pazarlıklar kavramına uygun olarak kadının karar alıcı olduğu veya verilen kararları etkileme gücüne sahip olduğu alanlar da söz konusudur. Ev içi kararlarda söz hakkı olduğunu ifade eden kadınlar çoğunlukla çocuklarla ilgili konularda etkili olduklarını ifade etmişlerdir. Bu kararın kadına verilmesinin sebebi toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile annenin çocuğun yaşantısından tümüyle sorumlu tutulmasıdır. Nitekim ev içinde olan kadın olduğuna göre çocuğa yakın olan ve onu daha yakından tanıyan da kadındır.

“...Baba para veriyor çünkü. Çocuklarla ilgili kararları ben veriyorum. Maddi kararları eşim.” (Aysel), “Çocuklar üzerinde en çok benim lafım geçer. Diğerlerinde kocamın.” (Güliden), “Çocuklarla ilgili kararları ben verirdim. Ben diyordum yani onu yapmıyordu, arsa alalım şey yapalım yapmıyordu.” (Esma)

Araştırma kapsamında kadınlar tarafından erkeğin karar aşamasında “tatlı dil” ile ikna edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Son sözün erkekte olduğu bu ilişkide erkek ikna edilirse kadının düşüncesinin ve kararının bir karşılığı olmaktadır.

“Kadın kadınlık özelliklerini kullanarak erkeği her konuda çekip çevirir. (kadınlık özellikleri nedir?) Süsüne püsüne dikkat edeceksin, bakımını yapacaksın, tatlı dille böyle yavaş yavaş ikna edeceksin.” (Zerrin), “Eşime sormadan hiçbir karar vermem. Önce olmayacak diyor sonra oluyor. İkna edilirse tamam diyor.” (Dilek), “... Eşim bazen bu böyle olacak diyor. Ben diyorum böyle olsun. Diyor ona da karıştın. Aklına yatmazsa onu kabul etmiyor. Ben ikna ediyorum. Son sözü beyim söyler. Tatlı dille yola getireceksin başka yolu yok. Ama mesela bir toplum olursa erkeğin sözü geçecek. Yanlış da olsa bir bayan orda beyine söylemeyecek sen yanlış yaptın diye. Toplum içinde erkeğini küçük düşürürsün. Yanlış doğruyu evinde çözersin.” (Nesrin)

Ataerkil toplumlarda süslenmek, bakımlı olmak, iletişim esnasında kişinin duygularına hitap etmek kadın işidir. Zerrin’in ifadesinde yer alan “kadınlık özellikleri” de erkeğin otoritesine karşı güçsüz ve etkisiz kalan kadının herhangi bir konuda söz sahibi olabilmesi için kadına özel görülen işve ve cilve kullanmasıdır.

Ataerkil pazarlıklar kavramı kadın ve erkek arasında geçen, her ikisinin de rıza gösterdiği ama bunun yanında zaman içerisinde karşı koyulabilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki ağına gönderme yapar (Demren, 2001, s. 1). Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlardan bazılarının ataerkil cinsiyet rejimine karşı bir duruş geliştirmek yerine bu duruma uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Nitekim Nesrin kadının toplum içerisinde erkeğin sözünün üstüne söz söylenmemesi gerektiğini aksi takdirde erkeğin küçük düşeceğini belirtmiştir; erkek aile reisi olarak kabul edildiği için alınan kararlarda da başrolü oynamaktadır, aksi durumda “erkeklik” gururu ve onuru zedelenmektedir.

3.2.6.2. Aile İle İletişim

Araştırma verilerine göre kadınlar evlilik yaptıktan sonra çoğunlukla aileleri ile görüşmeye devam etmişlerdir. Cemile ailesi ile görüşmesinin kocası tarafından yasaklandığını ifade ederken Melike ve Zuhal ise geniş aile olarak yaşadıkları dönemde aileleri ile görüşmelerinin kayınpeder ve kayınvalidenin iznine bağlı olduğunu vurgulamışlardır. Ataerkil toplumlarda kadın evlenme yoluyla erkeğin ailesine katılmaktadır. Bu algının altında kadının hiçbir zaman kendi ailesinin tam bir üyesi olarak görülmemesi ve günü geldiğinde evlenerek gerçek ailesine katılacağı düşüncesi yatmaktadır. Gerçek ailesine katılan kadının tam uyumu ve tabiiyeti de kendi ailesi ile

mümkün olduğunca az görüşmesi ve onlarla olan bağı koparması ile daha kolay sağlanmaktadır.

"Yok. 4 yıl benim annemi bırakmadılar. Gelmesin dediler. Anne baba yüzünü görmedim. İstemiyordular. Babam şikayet etti. Karakola gitti. Ben babamı kabul etmedim. Benim 4 tane kız kardeşim var. Benim yüzümden kız kardeşlerim kalırdı evde. Derler gitti, geri geldi." (Cemile), "Evet. Ama kayınbabam varken problemdi. İstemiyorlar, gidip gelmeyecek anne babaya. Onlar kendine köle istiyorlar. Fırsat verir mi sen gidesin. Kendine besleme almış eve. Tamamen onlara bağlan. Anne baba aklına getirme. Çıktın ya o evden tamam o kadar." (Melike), "Kaynanam izin verirse giderdim. Hırsı çıktı mı izin vermezdi, sinirlendimmi diyordu gitmeyin." (Zuhal)

3.2.6.3. Sosyal Hayat

Araştırma verilerine göre kadınların özellikle geniş aile olarak yaşadıkları dönemde ev işi ve çocuk bakımı dolayısıyla boş zaman etkinliği neredeyse hiç yoktur. Halihazırda devam eden boş zaman etkinlikleri ise daha çok birincil çevre dediğimiz akraba ve komşu çevresi ile yine evine yakın bir mekanda sohbet etme şeklindedir. Araştırma verileri kadının bireysel gelişimini destekleyen hiçbir boş zaman etkinliği olmadığını ve kadınlar arasında komşu ve akraba dışında farklı yolla arkadaş edinen hiçbir kadının olmadığını göstermektedir.

"Çocuklar varken boş vakit hiç yoktu. Arkadaş eltilerimdi. İş arasında yine bazen birbirimizde oturuyorduk. Kapı komşularıyla tanıdıklarla." (Nesrin) "Komşu gezmelerine giderim." (Yasemin), "Yok kapıya bile bırakmıyorlardı." (Cemile), "Mahallede oturarak, televizyonun önünde." (Aysel), "Şimdilerde çocuklar büyüyüp evlenince komşularla otururuz kapının önünde." (Gül), "Sadece 3 tane çocuğun, eşin, evin. Arkadaşımız yoktu ki zaten. Bizim sosyal hayatımız buydu. Şimdi de torunlarla uğraşıyoruz. Ben şimdi yaşıyorum iki kızım." (Melike), "Boş vakit yaşlandıktan sonra oldu kızım. Şimdi de olsa ne. Bacağım tutmuyor zaten nasıl merdiven inip çıkarım." (Zuhal), "Boş vaktim hiç yok. Çalışıyorum ya. Ancak apartmandaki komşuların yüzünü görürüm ara sıra." (Zerrin), "Çocuklarımla gezerim. Komşular var. Birbirimizde otururuz. Çevreyi dolanırız..." (Dilek)

Ataerkil toplumlarda hem geleneksel iş bölümünün kadına yüklediği sorumluluk hem de kadının kamusal alandan dışlanması kadını son derece sınırlı bir sosyal çevreye mahkum etmektedir. Eğitim ve çalışma yaşamından dışlanan kadın aynı zamanda sağlıklı bir şekilde sosyalleşememekte bu da hayatının kısır bir döngüde devam etmesine yol açmaktadır. Erken evlilikler ise bu etkileri daha da derinleştirmektedir.

3.2.7. Kadın İçin Erkek: Önce İlgisi Sonra Gölgesi

Araştırma kapsamında eşlerine karşı duygusal yakınlık hissettiğini belirten kadınların ifadeleri bu yakınlığa çocukluk döneminde ailelerinin göstermediği ilgiyi bir erkekten görmelerinin sebep olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte duygusal bir paylaşım yaşanıp yaşanmadığından bağımsız olarak erkeklerin varlığı çoğu kadında güven duygusu yaratmakta, kadınlar evliliklerindeki problemlere rağmen özellikle toplumsal baskı ve yalnızlık korkusu ile evli kalmayı tercih etmektedir.

3.2.7.1. Erkeğin İlgisi

Radikal feminizm ataerkil yapının etkisiyle sosyalleşme sürecinde bağımlı bir kişilik yapısı oluşturan kadınların kendilerini gerçekleştirebilmeleri için bir erkeğin sevgisine ve ilgisine ihtiyaç duyduklarını ifade eder. Erkekler tarafından beğenilmek ve ilgi çekici olmak kadınlar için çok önemlidir (Atan, 2015, s. 15). Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlardan eşlerine karşı duygusal yakınlık hissedenenlerin bazıları hislerinin çocukluk dönemine özgü olduğunu belirtmekle birlikte eşlerinde etkilendikleri özelliğin erkeğin gösterdiği ilgi olduğunu ifade etmişlerdir.

“Babam sert bir adamdı ona benzemediği için daha candan daha yakın olduğu için olabilir.” (Yasemin), “... Mesela babamgile geliyordu, su isterdi mesela getiriyordum elimi sıkıyordu. İşte köy yeri. Sürekli beni takip ederdi. Öyle herhalde etkiledi bilmiyorum. İlgi görmem mutlu etti.” (Yasemin), “...komşular gelip söylüyordu işte falan oğlan seni istiyor, seni çok beğenmiş. İlk başta ben istemiyordum dedim. Mektup yazıyordu, konuşmak istiyordu benle. İlgisi hoşuma gitti herhalde. Kapıldım öyle gitti.” (Gül), “Hoşlanmak ya. Sanki sevgisi bana karşı biraz daha gerçekti. İlgisi hoşuma gitti.” (Aysel), “Yok öyle bir şey olmadı. Sadece aracı olan kişi gelip söyledikten sonra ben zaten bir gün önce de o kişiyi görmüştüm. İnsan zaten hissediyor biliyor musun. İlgisini hissettim. Mutlu oldum. Bir gün sonra da birini gönderince heyecan yaptım.” (Tülay)

Bilindiği üzere özellikle ergenlik döneminde kişilerin psikososyal ihtiyaçları son derece yoğundur. Tek yaşam alanı ev olan kadının da bu ihtiyacını karşılayabileceği tek alan ailedir. Kadının gereken ilgi, sevgi ve şefkati aile bireylerinden görmemesi bu ihtiyacını karşılayabileceğini düşündüğü bir başka kişiye bilinçsizce yönelmesine sebep olmaktadır.

Araştırma verilerine göre kadının anne ve/veya babadan yoksun olması kadını erken evliliğe götüren nedenlerden biri olmakla birlikte kadının bu yoksunluğun psikolojik etkilerinden kendini bir erkeğe adanmak ve ona sevgisini vermek yoluyla kurtulmaya çalıştığı da görülmektedir. Radikal feminizm kadınların aşkı psikolojik bir mekanizma olarak kullandığını ve öz yetersizliklerini gidermek üzere aşka başvurduklarını belirtir (Donovan, 2014, s. 286). Araştırma kapsamında Sevgi'nin ifadeleri bu düşüncüyü doğrulamaktadır.

“Ama kocamı sevdim. Gittikten sonra meyilimi verdim ona. Sevgimi verdim. Evlendikten sonra aşık oldum. Halen de sevgim çok. Dayağını da yedim. Çok çilesini gördüm.” (neyini sevdiniz) Çocukluk vardı bir. Öksüzlük vardı iki. Üvey annem derdi. Bu da gidip karı olacak hele bizim başımıza neler getirecek. Ha sen öyle mi diyordun. Ben de gidip öyle bir yere sığınmışım ki eğer ben de karı olmazsam, gittiğim yere gelinlikle girerim kefenle çıkarım. Üvey anneme inat. Ben de öyleyse Allah'ın verdiğiğine çok şükür...”, “Sen ne görürsen gör ben de çok seviyorum. Döverdi vururdu dışarı çıkardı, bir seslendi mi sanki o dayağı silindi gitti. Buyur beyefendi derdim. Öyle işte sevdim.”

Eşine karşı evlenmeden önce ve evlendikten sonra duygusal yakınlık hissetmeyen kadınların bazıları sevgiyi ve aşkı hiç bilmediklerine vurgu yaparken, bazıları da aralarındaki ilişkinin zamanla bir alışkanlığa dönüştüğünü ifade etmişlerdir.

“Valla hiç hissetmedim. Komşumuz seviyor musun diye sordu, valla yenge dedim ben bilmiyorum seyme ne dedim, nasıl seveyim dedim elin oğlunu. Dedi ki kız dedi insan bir çocuğu nasıl içten sever dedi, onu da öyle sevebilirsin, sevgi bu dedi. Valla ben bilmiyorum yenge dedim. Sonradan insan ısınıyor alışkanlık gibi bir şey.” (Melike), “Ben hiç yapmadım. Çocuklarımın babasıdır tamam ama ben hiç şey etmedim. Ben bir gün yatakta böyle severekten kolumu üzerine atmadım.” (Esma), “Ne duygusalı, hiçbir zaman da bilmedim sevgiyi.” (Cemile), “Yok. Hiç o gözle bakmadım. Hala da çocuğum gibi. Bir süre sonra alışıyorsun.” (Zerrin)

3.2.7.2. Erkeksizlik; Baskı, Güçsüzlük ve Yalnızlık

Araştırma verilerine göre erkeğin varlığı çoğu kadında güven duygusu yaratmaktadır. Bu duygunun altında kadınların toplumsal baskıya maruz kalma ve yalnız kalma korkusu ile kendini güçsüz hissetme ve erkeklere özgü görülen işleri becerememe endişesinin yattığı görülmektedir. Kadınların çoğunluğu “erkeksiz bir kadının” toplumda yaşayabileceği baskıdan ve yalnız kalmanın zorluklarından bahsetmiştir.

“Her sabah kalkıyorsun, o gidiyor, Allah’ım diyorum onu benim başımdan eksik etme. Allah insanı beyinden etmeye. Onun gölgesi sana yeter. Her nereye gidersen git biliyorsun benim evde bir beyim var... (ne eksilecek peki?) her şey, insan beyiyle her yere yaklaşıyor, her topluma giriyor, her kapıyı açabiliyorsun.” (Nesrin), *“Eşim sağ olaydı hiçbir şeyim olmayaydı. Eşimleyken rahatım da iyiydi. Sözüm de geçerliydi. Yine eski durum gibi aç olaydım. Eşin olmadı mı doğru sözün yalan. Kimse seni dinlemiyor. Eşim çoluğa çocuğa bana laf dedirtmezdi. Bana değer de verirdi, kıymetimi de bilirdi.”* (Zuhal), *“Oooooo... Allah Hüsnüm benim acımı görsün ben onun acısını görmeyeyim. Allah kimseyi çoluk çocuk eline düşürmesin. Derler ya dul oldun mu pul oldun. Dul oldun mu herkes sana laf söyler, her şeyi yakıştırırlar. Bir harman kadar yerin olana kadar bir horoz kadar erin olsun derler. Koca insana destek.”* (Sevgi), *“Yaratıyor. Olmasa dul kalacaksın bir, evlenmek istesen onu da yapamazsın, çocuklarından. Evde yalnız kalmaktan da korkuyorsun. Alışmışsın da, evde olsun. İnsan kendini güvende hissediyor. Topluma da girsen rahatsın. Şimdi çevre olarak normal karşılamaz.”* (Esmâ), *“Yokluğunda arıyorum. Ne kadar da ben çekip çevirsem yokluğunu arıyorum. Burada olsun hiçbir şey yapmasın. Kadın olarak tek başına yaşamak zor. Her şeye sen koşturmak zorunda kalıyorsun. Yalnız oluyorsun. Onun da etkisi var. Yalnızlık kötü bir şey. Evime hırsız girdi. Çok tedirginim. Tek başına yaşayan yalnız kadın düşünemem valla çok kötü bir şey. Çevreden de tepki olabilir, her şeye açıktır gibi. Ama şu an şimdi oğlum var yanımda. 20 yaşında.”* (Yasemin), *“Erkek güvencedir kadının arkasında, kadının başında olmalı. Pek bir şey yapmasa da varlığı yetiyor işte, adı erkek.”* (Zerrin)

Kadınların ifadeleri erkeklerin yokluğunda yaşayacakları namus bakışı üzerinde odaklanmaktadır. Ataerkil bir toplumda bir kadın olarak tek başına yaşamak toplumun gözünde kadının güvenilirliği ile ilgili şüphe yaratmaktadır, kadın özellikle cinsellik yaşamaya açık olarak algılanmaktadır. Kadının güvenli bir hayat sürmesi ve çevresinde saygı görmesi için bir erkeğin himayesi altında yaşaması şarttır.

Araştırma verilerine göre kadınların sadece özel alandan ibaret olan ve erkeğe bağımlı yaşamları erkeğin yokluğunda kendilerini güçsüz hissetmelerine neden olmaktadır. Nitekim ataerkil zihniyetin istediği de tam budur; kadının bağımlılık ilişkisi içinde erkeğe tabiiyetinin sağlanması. *“Yalnız kalırım, ne olursa olsun Allah başımdan eksik etmesin diyorum. Yalnız yapamam. İşte bazı şeyleri tek başına yürütemem ben çünkü her şeyi o yürüttüğü için her şey onda bitiyor ondan geçiyor. Ben tek başıma yapamam.”* (Gül)

Yine araştırma verilerine göre kadınlar erkeğe özgü görülen bazı işleri beceremeyeceklerini düşündükleri için bir erkeğin varlığına ihtiyaç duymaktadırlar. Ataerkil toplumlarda geleneksel iş bölümü erkeği tamirat, tadilat vb. işlerden sorumlu

tutmuştur. Bu işler kadınların işlerine göre daha seyrek yapılan ve daha az emek isteyen işler olmasına rağmen kadınların çocukluktan itibaren bu işlerden uzak tutulması ve yapamayacaklarına dair algının içselleştirilmesi neticesinde gündelik yaşamları bazı noktalarda aksamaktadır.

“Ne olursa olsun hep başımızda olsun. Yurtdışına falan gidiyor ya çok eksiklik. Erkeksiz ev çok kötü bir şey. Erkek olmayınca boşluk oluyor. Erkeğin yapacağı işi ben kendim yapıyordum. Bir işin olur erkeğin yapabileceği bir işin olur yapamam yok, kendim yaptığım için. Odun alıyorum kömür alıyorum, 4. kata para verip başkasına çıkarttırıyordum. Musluk bozulur, masa kırılır, erkeğin yapabileceği işler.” (Tülay)

3.2.8. Erken Evlilik; Anlamı, Etkileri, Öğrettikleri

Araştırma kapsamında kadınların duygusallıktan, paylaşımdan ve eşitlikten uzak, çocuklara endeksli bir evlilik ilişkisi içinde oldukları görülmektedir. Bu ilişki kadınlar için türlü sıkıntıları beraberinde getirmiş, bu sıkıntılar da farklı psikolojik sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Kadınların çoğunluğu mutsuzluk ve umutsuzluk içindedir. Yine diğerlerine göre erken evliliği “şanslı” deneyimleyen Nesrin dışında kadınlar erken evliliği tercih etmemekte ve çocuklarının da erken evlilik yapmasını istememektedir.

3.2.8.1. Evlilik Algısı

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlar için evliliğin ne anlam ifade ettiği analiz edildiğinde öncelikle bazı kadınlar için evliliğin hiçbir şey ifade etmediği görülmektedir; evlilik bekledikleri yaşantıyı sunmamıştır ve olumsuz deneyimlerle doludur. Evlilik kadınlar için ağırlıklı olarak çocuk, aile, yuva gibi kavramları çağrıştırmaktadır. “...Artık her şey bana sıradan geliyor. Aynı evin içindeyiz. Çocuğun için bir şeyler yapıyoruz artık.” (Tülay), “Aile demek, çocuk sahibi olmak demek işte bu yani.” (Yasemin), “Bir yuva, çocuklar, birlikte yaşamak.” (Zerrin), “Bir ev, beyin olur, çocukların olur, anlaşırsan birbirini kırmazsan güzel geçer.” (Zuhal) İfadelerde evliliğin sıradanlığına yapılan bir vurgu söz konusudur, kadınların duygusal paylaşımdan ve tatminden uzak bir evlilik geçirdikleri anlaşılmaktadır.

Araştırma verilerine göre evliliği sorumluluk ve fedakarlık ekseninde tanımlayan kadınlar da bulunmaktadır. Bu tanımlama kadınların evliliğe dair pratiklerinin sorumluluk ve fedakarlık ekseninde deneyimlendiğine işaret etmektedir. Örneğin evlilik bazı kadınlar için sadece çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri için annenin yaptığı fedakarlıkla ilgilidir.

“Yine her şey çocuklar için. Benim hayatımı çocuklarım yaşamasın. Sevsin. Sevin kim olursa olsun. Yani başınızı yastığa koyarken rahat uyuyun. İncinmek, hayatta kırılmak, insan yerine konmamak çok kötü bir şeydir. Köle gibi yaşamak. Öyle işte ne olacak ya. Bir filmdeki köle işte senin hayatın. İstemediğin dışında her şeye uğradın.” (Esmâ), *“Evlilik çok önemli bir şey, hele bir de çocuğun oldu mu çok önemli oluyor, sen temelli bağlanıyorsun. Çocuğun olduğu zaman işin bitiyor temelli, bağlanıyorsun eve, erkeğe. O zamanlar çocuğa tek başına bakılmazdı. Şimdi daha kolay.”* (Melike)

Aysel’in ifadeleri ise kadınların çocukları için kendi hayatlarını hiçe saymalarına bir tepkidir. Ataerkil toplumda kutsallaştırılan annelik kadınların sorumluluk ve fedakarlığı farklı anlamlandırmasına ve kadının sadece çocuğa adanmış bir hayat yaşamasına neden olmaktadır. *“Bazı kadınların evliliği sadece çocuğa dayanıyor. Ama çocuk için de yaşanmaz ki. Ben onu düşünüyorum diyorum ki hep çocuk hep çocuk. Benim hayatım ne olacak. Ben hiç yaşamadım. Hiç bunları görmedim. Bunları yapmadım. Çocuğa bağlı olarak bütün hayatımı ömrümü çürütmüşüm ya...”* (Aysel) Bazı kadınlar ise evliliğin devamında kadının fedakarlığına vurgu yapmışlardır. *“Eğer yürütürsen çok güzel bir şey. Her konuda kadın çaba gösterecek. Bir bayan güzel yürütürse. Yuvanı biliyorsun. Çocuklarını biliyorsun.”* (Nesrin), *“Evlilik bir adama ömrünü adamak, kendini vereceksin, meylini vermektir. Çocuklarına ana olmaktır. Her işini vaktinde yapacaksın. Bir numaralı olmaktır.”* (Sevgi) Görüldüğü üzere aile içinde ilişkilerin sorunsuz yürütülmesi de kadının sorumluluğundadır ve bu konuda fedakarlık yapmak da kadına düşmektedir.

3.2.8.2. İyi Evlilikte Kadının Sorumlulukları

Araştırma verilerine göre iyi bir evliliğin devam ettirilebilmesi için hem erkek hem de kadın da bulunması gereken ortak özellikler saygı, sevgi ve ilgidir. Bununla birlikte erkekler için çoğunlukla maddi durumunun iyi olması, iş sahibi olması, çalışkan olması

ve evine bağılı olması vurgulanmıştır. Ataerkil toplumlarda erkek kamusal alandan sorumludur ve üretimin merkezidir. İyi bir evlilik için erkeğin sahip olması gereken özellikler de bu kabule uygun olarak ekonomik güç ve iş sahibi olmaktır. Kadınların ise ev işlerini yapma, çocukların fiziksel bakımını sağlama ve psikososyal ihtiyaçlarını giderme, aile üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini ayrıca ailenin diğer toplumsal gruplarla olan ilişkilerini düzenleme gibi sorumlulukları vardır ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi iyi bir evliliğin sürdürülmesi için önem arz etmektedir.

“... Bir erkek her zaman kadını ezer. Bu bir gerçektir. Çocuk hastalanınca sen ne yaptın, ne ettin, çocuğa bakmadın mı? Adam beden olarak yoruluyor ama kadının da beyni gidiyor. Çoluk çocuk sorunu evinin sorunu eşinin sorunu sana bir harçlık veriyor onunla idare etmen lazım. Bilmediği için sana bu kadar para verdim. Baskı da geliyor ne yaptın. Bilmiyor evin sorununu. Bir iki üç gün kalsın. Çocukları evi idare etmek nasıldır.” (Aysel)

Araştırma kapsamında iyi bir evlilik için kadının sahip olması gereken özellikler “*hep kendimden ödün verdim*” ifadesi ile özetlenebilecek fedakarlık, iyi annelik ve ev işlerinde yetkinlik olarak belirtilmiştir.

“Kendime dönersem erkek her zaman dışarı işindedir. Bayan içeridedir. Bir erkek içkisi yoksa kumarı yoksa, kadın kızı da bilemem günahı da onun boynuna, erkek ne yapar, o onun sorunu ben karışmam erkeğe, kadın evde işini bilirse, eğer işe gitmiyorsa bir bayan işe giderse evde sorumluluğu çok olmaz dimi, bebeğinin sorumluluğunu bilecek, erkeğinin yemeğini yapacak, sinisini kuracak, beyi geldiği zaman kapıda güzel karşılayacak...” (Nesrin), “Bayan çalışkan olacak bir kere, evinin her işini yapacak, erkeğine hizmetini böyle tam yapacak, çocuklarına tertemiz bakacak.” (Sevgi)

Ataerkil toplumlarda “içeri” işlerinden sorumlu tutulan kadının ev işi ve çocuk bakımında yetkin olması evliliğin niteliğini artırmaktadır. Aynı zamanda fedakarlık ve aile üyelerinin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak da kadının görevidir. Çünkü ataerkil kodlar kadınları duygu erkekleri ise akıl ile özdeşleştirmiştir.

Araştırma verilerine göre kadının çalışıyor olması ve kendi ayakları üstünde durması da iyi bir evlilik için kadının sahip olması gereken özelliklerden biri olarak vurgulanmıştır. Kadınlar evliliklerinde yaşadıkları sorunların çalışıyor olmaları ile kısmen azalacağını düşünmektedir. Kadının ekonomik olarak erkeğe bağımlılığı evlilik ilişkisi içinde erkek

tahakkümünü kolaylaştırmakta ve kadının ezilmesine neden olmaktadır. Bu ast üst ilişkisi yaşanan sorunların kadını daha derin etkilemesine neden olmaktadır.

“Okusaydım ayaklarımın üstünde durması yani bir mesleğim olması. Çok ezilmezdim, ayaklarımın üstünde dururdum. Sıkıntı çekmezdim.” (Aysel), *“Ama ben de çalışsaydım daha iyi olurdu. Çekmezdim.”* (Gül), *“O çalışıyor ben onun eline bakmak zorunda kalıyorum. Ama ben de çalışsam daha iyi olur mesela. Kendi ayaklarımın üzerinde durmalıyım.”* (Yasemin)

3.2.8.3. Erken Evliliğin Kadın Hayatına Etkileri

Özgüven (2001) bireylerin evlilik ile sevilme, aidiyet, güven, yalnızlığı paylaşmak gibi psikososyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak istediğini belirtmektedir (Yiğit, 2015, s. 142). Fakat araştırma verileri kadınların evliliğe dair ihtiyaçlarının karşılanmadığına işaret etmektedir. Kadınların erken evliliğin kadın yaşamına etkileri konusundaki düşünceleri genellikle olumsuz yargılar taşımaktadır; kadınlar yaşanamayan çocukluk, gençlik, evlilik ve anneliğe vurgu yapmışlar, şiddetin psikolojik etkilerinden bahsetmişler, ev işi ve çocuk bakımının zorluklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında kadınlar erken evliliğin hayata dair ne varsa farkına varmadan, bilinçsizce yaşanmasına sebep olduğunu ifade etmişlerdir.

“Sorun. Yük oldu. Genç kızlığını yaşamadın. Evliliğin tadını yaşamadın. Çocuktan çek, ondan çek, bundan çek.” (Aysel), *“Çocukluğu yaşamadın, gençliği yaşamadın, anneliği yaşamadın, her şeyi hayatta sıfır yaşadın, bilmeden bilinçsizce.”* (Esma), *“Ne oldu, ne çocukluğumuzu bildik, ne evliliğimizi bildik, olan bu yani yaşıntımız olmadı yani, farkında olmadık, rüzgar gibi esti gitti.”* (Melike)

Bununla birlikte araştırma verilerine göre erken evlilik ev işi ve çocuk bakımını kadınların omuzlarına yükleyerek olumsuz etkilere yol açmıştır. *“Ev işi, çocukların bakımı zordu.”* (Nesrin), *“Bilinçsiz oluyorsun, yapamıyorsun. Zor doğumlar, ev sorumluluğunu üstüne almak.”* (Gül, Tülay, Yasemin ve Dilek ise psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişler, evliliklerinde gördükleri şiddetin ve alışma döneminde yaşadıkları yalnızlık ve pişmanlığın kendilerini çok yıprattığını ve psikolojilerinin bozulduğunu belirtmişlerdir.

“Çok etkiledi. Şiddet gördüm, psikolojim bozuldu, ekonomik çok sıkıntı çektim, yıprandım.” (Gül), “Ben çok şeyler çektim. Kayınbabadan, kaynımdan dayak yedim, küfürler yedim, ooooo... Düşüklerim oldu. Psikolojim bozuldu. Kendim yaptım, kendim çekiyorum.” (Tülay), “İlk başlarda pişman oldum. Ağlıyordum mesela. Hep ailemi istiyordum çocuk olana kadar. Kendi ailenin içine giriyorsun. Yalnız hissediyorsun, yabancı gibi görüyorsun kendini. Biz evlendik, geldik, kayın eltiler. O konuda dertliyim. İlk başlarda baba evini aradığım oldu. Alışamıyorsun bir türlü. Ama çocukların olduktan sonra alışıyorsun.” (Yasemin), “... Diğer türlü varıyorsun hemen çocuk oluyor. Hiçbir şey anlamıyorsun. Koca kaynana hepsi korkutuyor. Korkuyu atamıyor. Ne kadar da büyüse korku devam ediyor. Serbest olamıyorsun.” (Dilek)

3.2.8.4. Psikolojik Durum

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların psikolojik durumlarını evlilikle ilişkilendirdiği görülmektedir. Ev dışında farklı bir yaşam alanı bulunmayan kadının hayatı aile içi ilişkilerden fazlasıyla etkilenmektedir, kadın gün içinde kanalizasyon olabileceği farklı bir alan bulamamakta, dört duvar içerisinde kalarak sorunları daha derin hissetmektedir. Psikolojik durumunu “kötü” olarak nitelendiren kadınlardan Cemile intihara teşebbüs etmiştir, 4 kadın ise psikolojik tedavi gördüğünü ve ilaç kullandığını ifade etmiştir.

“(mutlu musunuz?) Şu an asla yine aynı. Korkuyorum ev sahibi beni atarsa dışarı nereye gideceğim. (psikolojik tedavi gördünüz mü?) Doktora gittim, dedi ki hep bunda sinir var. 77’den bu yana hala ilaçla yaşıyorum. Bir kez de intihar ettim, hap içtim.” (Cemile), “Çok aydınlık görmüyorum. Orta. Kaygılıyım, çocuklarla ilgili, evliliği artık arka plana atıyorum. (psikolojik tedavi gördünüz mü?) Gördüm. Panik atak. Çocuk üzerine, birikim, evlilik, vücut tepki verdi.” (Aysel), “Bazen moralim bozulur sinirlenirim. Biraz böyle sıkıntıya giriyorum ama atlatıyorum. Şu an psikolojik durumum mutlu da değilim huzurlu da değilim umutlu da değilim. Mutsuzum, huzursuzum, umutsuzum. Hayattan her şey bekliyoruz ama hiçbir şey olmadı. Evliliğin böyle gideceğini kabul ettik. (ağlıyor) (psikolojik tedavi gördünüz mü?) Gittim ama çocuklar büyüdü seneler sonra gittim. İlaç verdiler. Kullandım. Depresyon. 6 ay kullandım.” (Gül), “Bazen bir şeye moralim bozulsa bir yıkıntı oluyor yine. Adam da öyle bir anlayış yok. (psikolojik tedavi gördünüz mü?) Burada gördüm. Hap da kullandım. Bu birikim. Yılların birikimi.” (Esma)

Bununla birlikte Dilek, Zerrin ve Gülden çok mutlu olmadıklarını, zaman zaman yaşanan sıkıntıların kendilerini yıpratıldığını ifade ederken Gülden aslında kendisi de dahil birçok kadının psikoloğa gitmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Tülay ise evlilikte birçok sorun yaşadığını fakat buna rağmen psikolojik tedavi görmediğini belirtmiştir.

Yeri geliyor mutlusun, yeri geliyor değilsin. Gitsem bir danışsam konuşsam böyle güzel güzel sana anlatır gibi bir terapi olur daha güzel atlatırsın. Ama hiç uyguladım. (Güliden), Eh işte şöyle böyle. Bazen sıkıntılar oluyor o zaman üzülüyorum ama işe gidince daha rahat oluyor bir şeyleri atlatman. (Zerrin), Çok mutlu değilim. Sorumluluklar var ağır geliyor. Çocuk olmasa ağır gelmez. Düşünceliyim. Maddi durumum iyi olsaydı mutlu olurdu. Geç kalındı. Zamanında olacaktı her şey. Eşim zamanında çalışsaydı bu duruma düşmezdik. (Dilek), “Durup dururken ağlıyordum o zaman, sinirliydim. Kimse de olmadığı için içime kapanıktım, kimseyle doğru dürüst konuşamıyordum. Dışarı bile çıkmak istemiyordum. Belli bir yaştan sonra ben kendimi koruyabiliyorum. O zaman çocuktum kendimi koruyamıyorum da. Çünkü çevren yok. Ben baya yıprandım.” (Tülay)

Araştırma verilerine göre erken yaşta evlenen kadınların birçoğu evlilikleri boyunca fakat özellikle ilk yıllarda gerek aile içi gerekse kişisel kaynaklı psikolojik sorunlar yaşamışlardır. Araştırma kapsamında ilk yıllar kadınların geniş aile olarak yaşadıkları dönemdir. Ataerkil toplumlarda geniş aile olarak yaşamının sosyoekonomik nedenlerin yanında kadının evliliğe ve aileye uyumunu güçlendirdiği düşünülmektedir. Fakat erkeğin ailesi ile dezavantajlı bir konumda ilişkilerini yürütmek zorunda kalan kadın için bu dönem son derece yıpratıcıdır; genç kadın evli bir kadına yüklenen rol ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışırken erkeğin ailesinin beklentilerini de karşılamaya çalışmaktadır. Neticede sağlanan uyumdan çok itaat olmaktadır. Kişisel kaynaklı psikolojik sorunlar ise pişmanlık ve korku ağırlıklı yaşanmaktadır. Kadınlar ilk dönem özellikle ailelerine geri dönme isteğini ve buna bağlı olarak pişmanlığı yoğun olarak yaşamaktadır. Şiddet ve baskı ise kadınların korku duymasına sebep olmaktadır. Evlilikten beklediğini bulamayan kadınlar hayal kırıklığına uğramakta, farklı yaşam biçimlerinin farkına vararak imrenme ve özenti duymaktadır. Bu duygular da dönem dönem çeşitli travmalara yol açmaktadır.

3.2.8.5. Çocukluk ve Kadınlık Arasındaki İnce Çizgi

Araştırma kapsamında görüşme yapılan tüm kadınların öncesini çocukluk olarak nitelendirdikleri asgari bir yaş sınırı vardır. Bununla birlikte araştırma verilerine göre kadınlar çocuk olarak kabul edilmenin ölçütünü daha çok ruhsal ve zihinsel gelişim ile değerlendirmektedir; çocuk düşünemeyen, olgun olmayan, bilinçsiz ve cahil olandır. Kadınlardan bazıları çocuklarının 18 yaşını tamamlamış olsalar dahi hala çocuk olduklarını düşünmektedir; kendi işlerini kendilerinin halledemediğini, henüz

olgunlaşmadıklarını ve bilinçli davranmadıklarını ifade etmektedir. “Ben 20 yaşında oğlum onu çocuk olarak görüyorum.” (Yasemin), “Benim çocuğum 20 yaşında bana halen çocuk.” (Tülay) Belki de bu noktada doğru değerlendirme Esmâ’nın vurguladığı “insanın yapısı” ifadesinden yola çıkarak 18’den küçük olmamak kaydıyla bir insanın yetişkin sayılabilmesi için kişilik, karakter vb. özelliklerinin de dikkate alınması gerektiğidir. “18 yaşını bir dolduracak ki. 15 yaş 16 yaş çocuk yaştır. 18’den sonra insanın şeyi yani. Kimi insan erken yetişkin olur, insanın yapısı.”

Bazı kadınlar çocukluk ile kadınlık arasındaki o ince çizgiyi evliliğin çizdiğine vurgu yaparken bazıları da anneliğin bir ölçüt olduğunu ifade etmektedir.

“Bence 15-16 yaşındakine kadın denilmez. Çünkü o küçük. Bence 23-25 normal bir yaş. Çok güzel. Evlilik için hazır. 25 ten küçük çocuk. 15 yaşındakinin mantığıyla 25 yaşındakinin mantığı bir değil.” (Melike), “20-25-30 yaşlarındaki bayandır. Ondan büyüğü kaynana olur. 20’den önce çocuktur. 16-17 yaşında evlenen toy gelindir, cahildir. Bir kız evleniyor 28-29-30 çok güzel bir evlilik.” (Nesrin), “16 yaşından küçüğe çocuk. 16-18 arasına evlenme yaşı gelmiş diyorlar. 18’den büyüğe kadın diyorlar.” (Dilek), “Kadın olgun insanlara diyorlar. Şimdi 25-26 yaş 30 yaş belki onlara diyorlar anne olur. 30 yaşına gersen anne olsan daha iyi olur.” (Cemile), “En güzel ideal 25. Çocuğunu bilirsin, büyütürsün.” (Gülden)

Araştırma verilerine göre kadınlar için çocukluktan kadınlığa geçmenin ölçütü evlilik ve annelik için hazır olmaktır. Bu algıda ataerkil toplumlarda kadın için evlilik ve anneliğin nihai amaç olması ve kadının toplumsallaşma süresince bu amaca uygun rol ve sorumlulukları içselleştirmesi rol oynamaktadır.

3.2.8.6. Evlilik Kurtuluş mu?

Araştırma verilerine göre Nesrin dışındaki tüm kadınlar erken evliliği tercih etmemekte, ya daha geç evlenilmesi gerektiğini ya da hiç evlenilmemesi gerektiğini düşünmektedirler.

“...Yine en azından 18-19.” (Zuhal), “Hayır, asla. Okurdum. Önce kendi hayatın. 30-35. İstedğim hayatı yaşardım.” (Esmâ), “Şimdiki aklım olsa okurdum, çalışırdım. 25 gibi evlenirdim.” (Dilek), “Asla asla. Bu aklım olsaydı hiç evlenmezdim. Hiç evlenmezdim. Yemin ederim. İşim olurdu çalışırdım. Kendi

ayaklarımın üstünde dururdum.” (Gül), “...Bence hiç evlenmesinler. Hayatını o şekilde de sürebilir. Ne olacak ki. Evlendin diye kurtuluş mu?” (Aysel)

Erken evlilik hakkındaki ifadelerine paralel olarak kadınların tamamına yakını yoğun olarak deneyimledikleri bu süreci kendi çocuklarının yaşamasını istememektedir. Kadınlar erken evliliği normalleştiren geleneğe karşı tepkilidir ve özellikle kendi ayakları üzerinde durarak bağımsızlaşmanın önemine vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte kuramsal çerçeve bölümünde de değinildiği üzere modernleşme süreci ile birlikte yaşanan değişim aile yapısını da etkilemiştir. Geleneksel kırsal ailelerde ataerkil yapı kendini çok net bir şekilde gösterirken günümüz aile yapısında keskin hatların kısmen yumuşadığı görülmektedir. Yine kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve ücretli çalışma yaşamına katılımın artması evliliklerin daha geç yapılması gerektiği düşüncesini de beraberinde getirmiştir.

“Yok. Oğlum 22’de evlendi, erken evlendi diye pişman oldum. 30-35 yaşına kadar bekar dursaydı. Kızlar da 26-27 olsaydı.” (Gül), “Asla, her şey yaşında olacak, her şeyin bilincinde olacaksın.” (Tülay), “Kızlar 18-19’du. Oğlanlar askerliğini yaptı. Şimdi biz versek kızlar almaz ki, oğlanlar evlenmiyor ki. Şimdi diyorlar ki hele okuyalım, ekmeğimizi kazanalım, hele çalışalım. O zaman ne vardı ki, diyorduk hadi kocaya gidelim.” (Zuhal), “Asla aslaasla. Kızım 33 yaşında, kızım iyi düşün. Evlilik hemen öyle olsun da bitsin, evlilik insanın başına her şey getirir de güzeli de getirir, kötüyü de.” (Gülden)

Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınlar arasından Nesrin ve Dilek çocuklarının erken yaşta evlenmesine olumlu bakacaklarını ifade etmişlerdir.

“Büyük kızım 16 yaşında evlendi. Yuvasını kurdu, evi var barkı var, çoluğu çocuğu var, torunu var. Ortamımızı biliyorduk da everdik. Yoksa yanlış bir insan olsa. Görümcemin oğlu. Aile de çok iyi.” (Nesrin), “17 yaşında evlenmek normal kızım okumasa onu da evlendiririm.” (Nesrin), “İsterse veririm karşı gelmem. Ama 20’sinde evlense daha iyi. Fazla da geç kalmasın. Genç yaşta evlilik güzel. Hem evlenmeden namusumuza söz getireceğine genç evlensin daha iyi.” (Dilek)

Nesrin ve Dilek’in erken evlilik hakkındaki memnuniyetleri kendi deneyimlerinin çevrelerine kıyasla daha “olumlu” olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim ev işi ve çocuk bakımının zorluğu ve çalışmanın önemi hakkındaki ifadeleri erken evlilik deneyimlerinin kötünün iyisi olarak okunmasını gerektirmektedir. Bu memnuniyetin altında yatan kadınlara sunulan tek seçenek olan evliliği mecburi kabullenme ve

toplumun sunduğu ile yetinmedir. Yine çocuklarının erken evliliğine dair olumlu algının nedeni namus baskısı ve genç kadınların güvenliğini sağlama kaygısıdır. Nitekim kadınların aleyhine dahi olsa toplumsal değerlerin sorgulanmadan içselleştirilmesi söz konusudur.

SONUÇ

Kadınların mücadelesinde önemli bir yere sahip olan “kişisel olan politiktir” sloganı kadınların kişisel deneyimlerinin değerli olduğuna ve siyasal sonuçları bulunduğuna işaret eder. Bu slogan etrafında şekillenen tartışmalar ile özel alana ait ve mahrem görülen şiddet, cinsellik, doğurganlık, ev içi iş bölümü, kürtaj vb. konular kamusal alana taşınmıştır (Arat, 1991, s. 65). Özellikle radikal feminizm hareketinde önemli bir yere sahip olan “kişisel olan politiktir” sloganı bu araştırma için de bir çıkış noktası olmuş; kadınların erken evlilik ve aile içi yaşantısına dikkat çekmek istenmiştir. İzmir ili Buca ilçesi Çamlıkule Mahallesi özelinde ele alınan araştırma konusu ile kadınların deneyimlediği ataerkil ilişkiler ve bu ilişkilere dayanan toplumsal cinsiyet rollerinin erken evlilik öncesi ve sonrasında kadın hayatına etkileri radikal feminizmin temel görüşleri ekseninde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte araştırma verileri katılımcıların sayısı ile sınırlıdır. Amaç özne olarak kadının deneyimlerini, bilgisini, algısını ve anlamlandırdıklarını açığa çıkartmaktır.

Ataerkil ideolojinin esası toplumsal hayatın her alanında erkek üstünlüğü ve kadınların ikincilliğidir. Kadınlar bu ideoloji çerçevesinde kurgulanan bir toplumsal sistemde baskı altında tutulan ve ezilendir. Araştırma verilerine göre ataerkil ideoloji ve bu ideolojinin gerekleri doğrultusunda şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri ile erken evlilikler ve bu evlilikler yolu ile kurulan aile yapısının birbiri ile uyum içinde olduğu ve birbirini beslediği görülmektedir. Aile ataerkil ideolojinin esaslarına göre kurulur; ataerkil ideoloji aile yapısını ve aile içi ilişkileri etkilemektedir. Bununla birlikte aile de bu ideoloji ile uyum içinde olan pratikleri hayata geçirerek ve sosyalizasyon sürecinde çocuklara ataerkil değerleri aktararak bu düzenin devamına katkı sağlar. Erken evlilikler ise kadının aile içinde yaşadığı ikincil pozisyonu daha derin yaşamasına neden olmaktadır. Araştırma verileri ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadın için uygun gördüğü ideal yaşam ile erken evlenen kadınların yaşamlarının benzer olduğunu göstermektedir.

Araştırma verilerine göre erken evliliklerin gerçekleşmesinde birden fazla faktör rol oynamaktadır; bununla birlikte en temel etkinin ataerkil toplum yapısı ve bu yapının

kadın için uygun gördüğü eşitsiz cinsiyet rollerine ait olduğu ifade edilmelidir. Namus kaygısı ve genç kadınların güvenliğini koruma çabası, erken evliliklerin gelenek halinde devam ettirilmesi, yakın çevrede erken evlenen kadınların varlığı, evde kalma gibi kültürel kodların içselleştirilmesi, eğitimsizlik, yoksulluk ve özellikle kadının isteği ile gerçekleşen erken evliliklerde aile içinde yaşanan huzursuzluk erken evliliklerin diğer önemli nedenlerindendir. Araştırma verileri erken evlilik oranının yüksek olduğu ülkelerde erken evliliğe neden olan faktörler ile paralellik göstermektedir; yoksulluk, eğitimsizlik, toplumsal cinsiyet rolleri, gelenek, kadınların namusunu ve ekonomik değerini koruma (Girls Not Brides, 2017a). Bununla birlikte Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda yer alan gerekçeler ile Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporunda yer alan gerekçeler de -toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu ayrımcılık sonucunda özellikle genç kadınların gözü açılmadan evlendirilmesi, genç kadınların evlilik yoluyla cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği inancı, genç kadınların evlilik dışı ilişkiye girmelerine engel olunacağı kanaati, evliliğin tek seçenek olarak sunulması, çevrede erken evlenen kadınların varlığı, genç kadınların eğitimlerini tamamlamalarının gerekli görülmemesi, ergenlik dönemine girmeleriyle birlikte fiziksel anlamda dikkat çekmeye başlayan genç kadınların eğitimlerinin aileleri tarafından engellenmesi, aile içi ataerkil şiddet, baskı, sevgisizlik, anne ve/veya baba kaybı ve üvey anne ve/veya babaya sahip olunması- araştırma verileri ile uyumludur.

Türkiye’de erken evliliklerle ilgili özel bir düzenleme bulunmaması da erken evliliklerle mücadeleyi engellemekte ve erken evlilik geleneğini beslemektedir.¹¹Türkiye 1949 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini, 1985 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini ve 2011 yılında Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesini imzalamıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde evlilik konusunda eşit hak, serbest ve tam rıza vurgusu yapılmış; Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde erken evliliklerin yasal sayılamayacağı vurgusu yapılmış ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi gerektiği belirtilmiş; Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi

¹¹Ulusal ve uluslararası mevzuatın erken evlilikler kapsamında bir değerlendirmesi Ek-1’de yer almaktadır.

Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinde zorla evlendirmenin hukuki sonuçlarından bahsedilerek çocuğu evlenmeye zorlayan kasıtlı davranışların suç sayılması gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye’de Anayasa ve Türk Medeni Kanununda erken evliliklerle ilişkilendirilebilecek hükümler bulunmaktadır. Ayrıca erken evlenen kişilere karşı işlenen suçlar Türk Ceza Kanunu kapsamında cezalandırılabilmekte, erken evlenen çocuklar Çocuk Koruma Kanunu ve Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında da değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte erken evliliklerle ilgili özel bir düzenleme bulunmaması bahsi geçen Sözleşmelerin gereklerinin tam olarak yerine getirilmediğinin göstergesidir. Nitekim Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor ve Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporunda erken evliliklerle ilgili mücadele önerileri başlığı altında kanunlarda yer alan belirsizlikler ve çelişkilerin giderilmesi ve ceza uygulamalarının denetlenmesine yer verilmiştir.

Üst politika metinlerinde -Onuncu Kalkınma Planı ve Hükümet Programı- erken evliliklerle mücadeleye yönelik politika ve eylemlerin genellikle çocuk hakları konusu altında dolaylı olarak değerlendirildiği görülmektedir. ASPB tarafından hazırlanan Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planında ise erken yaşta evliliklerle mücadeleye yönelik yapılması planlanan eylemlere açık ve net bir şekilde yer verilmesine rağmen ataerkil toplum yapısı ve toplumsal cinsiyet vurgusunun yapılmadığı görülmektedir.

Bu konuda tartışılması gereken bir diğer önemli nokta çocuk ve erken evlilik kavramları arasındaki ilişkidir. 18 yaşını doldurmuş olsa dahi kişinin evliliğe hazır olup olmadığı konusunun yeni bir değerlendirmeye ihtiyacı vardır. Nitekim evlilik önemli bir karardır ve kişinin hayatını derinden etkilemektedir. Bilinçsiz kararlar ile gerçekleştirilen evlilikler dejenere ilişkilerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla çocuk kavramı ile evlilik için gerekli olan asgari yaşın farklı değerlendirilmesi ve asgari evlilik yaşının 18’den de büyük olarak belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ataerkil ideoloji kadın ve erkek arasındaki karşıtlıklar üzerine kuruludur, erkek ve kadının özellikleri de bu karşıtlık doğrultusunda tanımlanır; erkek rasyonel, güçlü ve kamusal alan ile ilişkili iken, kadın duygusal, zayıf ve özel alan ile ilişkilendirilir. Dolayısıyla kadın için en uygun yaşam tarzı eş ve anne olmaktır; böylesi bir koşullanma içinde evlilik kadın için nihai bir hedef haline gelmektedir. Kadınların ilk evlilik ve ideal ilk evlilik yaşı ile ilgili istatistikler çocuk yaşta evliliğin sık rastlanan ve normal kabul edilen bir durum olduğuna işaret etmektedir. Nitekim ilk evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranı %28,2, erkeklerin oranı ise %5,6'dır (TÜİK, 2017). Bununla birlikte ideal ilk evlenme yaşını kadınlar için 19 yaş altı görenlerin oranı %7,3, erkekler için 19 yaş altı görenlerin oranı ise %1,8'dir (TÜİK, 2017). Araştırma verileri kadınların özellikle çocukluk döneminde bu koşullanmaya uygun hareket ettiklerini göstermektedir.

Kadınlar kendileri için uygun görülen ideal yaşam tarzına uygun davranmadıklarında toplumsal baskı ve dışlanma ile karşılaşmaktadır. Yine yaygın bir pratik olan erken evliliklerin gelenek halinde devam ettirilmesi ve erken evlilikleri normalleştiren ve özendiren ataerkil söylemler kadın ve ailesi üzerinde baskı yaratmaktadır. Erken evliliklerle ilgili toplumsal algının değişimi için yapılması gerekenlerden biri de ataerkil söylemlerin terk edilmesidir. Nitekim Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda da “evde kalırsın”, “yaşın geçerse seni kimse almaz” gibi söylemlerin ayrıca Türkçede erken yaşta evlilikleri onaylayan atasözü ve deyimlerin erken yaşta evliliklere neden olduğu ifade edilmiştir.

Genç kadınlar ataerkil yapının kendileri için uygun gördüğü ideal yaşam tarzının bir sonucu olarak eğitim ve çalışma yaşamından uzak ve sadece ev ile sınırlı bir yaşam alanına sahiptir. Kadın böylesi sınırlı bir alanda aile içi ataerkil şiddet, huzursuzluk ebeveynlerin iletişime açık olmaması ve otorite üzerine kurulu bir ilişki, ilgi ve sevgi yoksunluğu, aile içi baskı, ev işi ve bakım yükü gibi aile içi sebepler nedeniyle; kente göç etme hevesi, merak, serbestlik arayışı gibi yeni bir hayata atılma isteği nedeniyle ve bir başkası ile zorla evlendirilme korkusu ile erken evliliği tercih etmektedir. Nitekim Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda ve Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporunda yer alan genç kadının iş yükünden

kurtulacağı hayalinin, aile içi ataerkil şiddet, baskı ve sevgisizliğin, küçük yaşlarda anne ve/veya baba kaybının ve üvey anne ve/veya babaya sahip olunmasının genç kadınları erken evliliğe iten faktörler olduğu tespiti araştırma verileri ile örtüşmektedir.

Türkiye’de evlilikler en fazla aile kararı ve kişinin onayı alınarak gerçekleşmektedir. Bununla birlikte araştırma verilerine göre erken evliliklerde evliliğin kadının iradesi dışında gerçekleşmesi sık rastlanılan bir durumdur. İstatistikler bu durumu desteklemektedir; aile kararı ile ve kadının onayı alınmadan yapılan evliliklerin %55’i 18 yaşından önce gerçekleşmiştir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Ayrıca Çocuk Gelinler Araştırma Raporunda yer alan erken evlenen kadınların yüzde 72’sinin rızası olmadan evlendirildiği tespiti ve Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporunda yer alan 18 yaş altındaki kişilerin zorla evlendirildikleri tespiti araştırma verileri ile uyumludur.

Evliliğin kadının iradesi dışında gerçekleştiği durumlarda karar erkek tarafından verilmektedir. Geleneksel ataerkil toplumlarda baba otorite sahibi ve karar alıcıdır. Babanın erken evliliğin normalleştirildiği kültürel bir ortamda yaşıyor olması, sosyoekonomik statüsünün düşüklüğü ve genç kadının namusunu ve güvenliğini sağlama kaygısı bu kararda etkili olmaktadır. Araştırma verilerine göre evlilik kararında kadına herhangi bir söz hakkı tanınmadığı durumlarda kadın tepkisiz kalmakta ve çaresizlik içinde evliliği kabullenmektedir.

Araştırma verilerine göre erken evlilikler ataerkil toplumlara özgü bazı geleneksel pratikler ile yakından ilişkilidir. Erken evliliklerde dini nikah yaygın bir uygulamadır; TNSA 2008 verilerine göre sadece dini nikah ile gerçekleşen evliliklerin %45’i 18 yaşından önce gerçekleştirilmiştir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Bununla birlikte toplumsal bir gerçeklik olan dini nikah yasal koruma altında değildir ve bu durum kadın aleyhine sonuçlar yaratmaktadır.

Araştırma verilerine göre erken evliliklerde kadına ekonomik bir değer biçen ve kadını metalaştıran başlık parası uygulamasına sıkça rastlanmaktadır. TNSA 2008 verilerine göre başlık parası ödenerek yapılan evliliklerin %49’u 18 yaşından önce yapılmıştır

(Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Bununla birlikte bahsi geçen Raporlarda erken evliliklerde başlık parasının sıklığına vurgu yapıldığı görülmektedir; Çocuk Gelinler İnceleme Raporuna göre erken evlenen kadınların yüzde 45,7'si başlık parası karşılığında evlendirilmiştir.

Yine araştırma verileri ailelerin genç kadınları akraba ve tanıdıkları ile evlendirerek aile yapısını ve değerlerini koruma ayrıca yaşlı bakım sorununu da çözme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Nitekim TNSA 2008 sonuçlarına göre birinci dereceden akraba ile yapılan evliliklerin %46'sının 18 yaşından önce yapıldığı görülmektedir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145), yine TAYA 2011 sonuçlarına göre evlenilecek kişide aranan en önemli özelliklerden biri aile yapılarının benzer olmasıdır (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler).

Erken akraba evliliklerinin neredeyse tamamı kadının isteği dışında baba kararı ile gerçekleşmektedir. Araştırmada dikkati çeken bir başka nokta akrabalık bağının baba tarafından kurulmuş olmasıdır; erken akraba evliliği yapan kadınlar amcasının veya halasının oğluyla evlenmiştir. Bu durum evlilik kararında anneden çok babanın etkili olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca kadınlar akraba dahi olsalar evlendikleri erkekler hakkında bilgi sahibi değildir, evlilik öncesi iletişimleri çok sınırlıdır ya da hiç yoktur. Bununla birlikte kadınlar akraba olmanın evlilikte birtakım sıkıntılara neden olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırma verilerine göre erkeğin toplumsal cinsiyete bağlı sorumluluklarını yerine getirdikten sonra evlenmeyi tercih etmesi kadından yaşça büyük olmasını beraberinde getirmekte, böylece erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü de daha rahat kurulabilmektedir. İstatistikler de bu durumu desteklemektedir; eşler arası ortalama yaş farkının en fazla olduğu grup 15-19'dur; ortalama yaş farkı 7 olarak tespit edilmiştir (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA).

Yine araştırma verilerine göre kadının erkeğin ailesine tabiiyetini sağlayan geniş aile olarak yaşam da özellikle evliliğin ilk yıllarında son derece yaygın bir pratik olarak uygulanmaktadır. İstatistikler de bu veriyi doğrulamaktadır; TNSA 2008 verilerine göre

evde başkaları ile birlikte yaşayan 10 çiftten yaklaşık 4'ü erken yaşta evlilik yapmıştır (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 145). Ayrıca Erken Evlilik Kadına Şiddetin Başka Bir Yüzü Araştırma Raporunda yer alan genç kadınların yarısından çoğunun eşlerinin aileleriyle aynı evde yaşadığı tespiti araştırma verileri ile uyumludur. Geniş aile olarak yaşanan dönem evliliğin en sıkıntılı zamanlarıdır; kadınların birçoğu için bu süreç son derece zor geçmiştir.

Araştırma verilerine göre erken evlenen kadınların birçoğu aile içi ataerkil fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete uğramaktadır. İstatistikler de bu veriyi desteklenmektedir; erken evlenen kadınların yarısı fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalırken 18 yaşından sonra evlenen kadınların üçte birinin şiddete maruz kaldığı görülmektedir (HÜNEE, 2014, s. 14). Bununla birlikte Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda genç kadınların eşleri tarafından şiddetin çeşitli türlerine maruz kaldıkları tespitine yer verilmiş ve Çocuk Gelinler Araştırma Raporunda evlenmeden önce şiddet gördüğünü ifade eden genç kadınların oranının yüzde 25 iken evlendikten sonra bu oranın yaklaşık iki katına çıktığı belirtilmiştir.

Geniş aile olarak yaşanan dönemde erkeğin ailesi de şiddet uygulayıcılar arasındadır; özellikle kayıvalideler psikolojik şiddet uygulamakta ve aile içi ilişkileri kendi aleyhine işleyen ataerkil ideolojiyle uyum içinde yürütmektedir. Radikal feminizm ataerkil ideolojinin kadınları birbiriyle kıyaslama eğiliminde olduğunu ve aralarında bir rekabet yaratmaya çalıştığını ifade etmektedir; kadınları yaş, güzellik, namus gibi kategorilerde yarışmaya koşullandırmaktadır (Millett, 2011, s. 68-69). Araştırma kapsamında ifade edilen ve özellikle geleneksel kırsal ailelerde sıkça gözlenen gelin kaynana sıkıntısında da böylesi bir rekabetin etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte cinsel şiddet de farklı şekillerde fakat kadınların sıklıkla deneyimlediği bir diğer şiddet türüdür. Araştırma verileri cinsel şiddetin evlilik birliği içinde ciddi bir sorun olarak algılanmadığını göstermektedir.

Ataerkil toplumlarda normalleştirilen aile içi ataerkil şiddet kadınlar üzerinde baskı ve iktidar kurma aracı olarak kullanılmaktadır. Nitekim araştırma verilerine göre kadınların şiddetin nedenlerine dair görüşleri de bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Özellikle erken

yaşıta evlenen kadınların itaatının sağlanarak pasifize edilmesi amacıyla erkeğin ve ailesinin şiddetine maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Radikal feministlerin erkeklerin biyolojik olarak saldırgan oldukları ve erkek şiddetinin de bu saldırgan yapı nedeniyle ortaya çıktığı görüşü araştırmamız açısından geçerli görünmemektedir.

Feministler şiddeti hem düşüncede hem de davranışta sonlandırmak gerektiği ile ilgili toplumsal farkındalık yaratma konusunda çalışmışlardır (Hooks, 2012, s. 78). Bununla birlikte şiddetin öncelikle düşüncede mücadele edilmesi gereken bir sorun olduğu değerlendirilmektedir, çünkü şiddet ataerkil ideoloji ve cinsiyetçi düşünce ile ilgilidir. Cinsiyetçi düşünce devam ettiği sürece kadına yönelik ataerkil şiddet de devam edecektir. Bununla birlikte kadının eğitimsizliği ve çalışma yaşamından yoksunluğu da şiddet görme riskini artırmaktadır; dolayısıyla cinsiyetçi düşünce ile mücadelenin yanında kadının güçlendirilmesi de önem kazanmaktadır. Kadının güçlendirilmesi ile şiddete uğrayan kadınların hissettiği güçsüzlük, çaresizlik ve korku da azalacak, kadınlar şiddet ile başa çıkma kapasitesi kazanacaktır.

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni ve cinselliği toplum denetimindedir, kadın ancak toplumun çizdiği sınırlar çerçevesinde cinselliği deneyimleyebilir. Örneğin evlilik öncesi cinsel deneyim erkeler için normal bir durumken bekaret kadın değerini belirleyen bir kavramdır. Araştırmada kadının evlilik öncesi olası cinsel deneyiminin yaşam hakkını tehdit eden boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bahsi geçen denetim bir meşrulaştırma mekanizması olarak kurgulanan namus kavramını beraberinde getirir. Namus kadın cinselliği üzerinden kurgulanmaktadır ve araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların algısı da çoğunlukla toplumsal kabul ile uyum içindedir. Namus hem kadın hem de ailesi üzerinde büyük bir baskı kaynağıdır, aksi bir durum ailenin itibarını önemli ölçüde sarsmaktadır. Araştırma verileri kadınların erken evlendirilme sebeplerinden birinin de namus kaygısı olduğunu göstermektedir; aileler için namus korumayı kolaylaştıran araçlardan biri de kadının erken evlendirilmesidir. Nitekim Erken Yaşıta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda da erken evliliğin sebepleri olarak genç kadınların evlilik yoluyla cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği düşüncesi ve genç kadınların evlilik dışı ilişkiye girmelerine engel olunacağı kanaatine yer verilmiştir.

İnsanların en temel hakkı olan yaşam hakkı namus söz konusu olduğunda kadınlara hak görülmemektedir. Bu noktada namus kavramının sadece kadına ve cinselliğe indirgenmemesi gerektiğine dair toplumsal algı oluşturmak önemlidir. Bu algının oluşumu için namus kavramı “honour” ile aynı doğrultuda kullanılmalıdır. Baroja (1966) “namus”un İngilizce’deki karşılığı olan “honour” kavramının, saygınlık, onur ve şeref ile ilişkili olduğunu, bireysel bir özelliği ifade ettiğini, topluma mal edilmediğini, cinsiyetler arasında bir ayrıma dayanmadığını ve şiddeti çağrıştırmadığını ifade etmektedir (Aktaran Doğan, 2016, s. 85). Elbette ki bu kavram içinde cinsellikle ilgili toplumsal kabul gören bir takım normlar yer alabilir fakat bu normlar namuslu olmanın sadece bir boyutunu oluşturmalı ve hem kadın hem de erkekler için geçerli olmalıdır.

Araştırma verilerine göre cinselliği denetim altında tutulan ve bu denetime hizmet eden ataerkil kodları içselleştiren kadın evlilik birlikteliği içinde cinselliğini ifade edememektedir. Cinsel duygu ve isteklerini açıkça ifade etmek kadın için utanç ve gurur meselesidir, kadını değersizleştirir ve normal karşılanmamaktadır. Bununla birlikte araştırma verileri kadınların cinselliği arzu ve istekleri dışında erkek baskısı altında yaşamalarının kadını cinsellikten soğutan ve cinsel arzuyu bitiren bir durum olduğuna işaret etmektedir.

Cinsel özgürlük tartışmasında radikal feministler tarafından dile getirilen enstet tabusunun kalkması ve çocuklara sınırsız cinsel özgürlük tanınması gibi düşünceler beraberinde çocukların cinsel sömürüsü gibi farklı sorunları getirecektir. Cinsel özgürlük tartışmaları cinselliğin tarafsız, baskı ve üstünlük içermeyen eşitlikçi bir ortamda gerçekleşmesi üzerinde yoğunlaşmalıdır; cinsellikte özgürlük cinsiyetçi düşünceden vazgeçildiği oranda sağlanacaktır. Ataerkil toplumlarda kadın cinselliğinin erkeğin ihtiyaçlarını tatmin etmek için var olduğuna dair düşünceden vazgeçilmelidir. Kadın cinsel bir objeye indirgendiği ve cinsellik içerisinde edilgen bir konumda bulunduğu sürece hayatını ilgilendiren diğer konularda da söz sahibi olamaz (Hooks, 2012, s. 110-112).

Kadınlar erkeklerden farklı olarak doğurgan beden yapısına sahiptir ve bu farklılığın sosyokültürel olarak anlamlandırılmasının kadın yaşamına derin etkileri vardır.

Doğurganlık üzerindeki toplumsal denetim ve baskı kadının kendi bedeni dolayısıyla kendi hayatı üzerindeki söz hakkını zedelemektedir. Örneğin kürtajın yasaklanmasının hamile kalma endişesi ile kadının cinselliğine ne şekilde zarar vereceği görmezden gelinmektedir (Hooks, 2012, s. 107). Yine istatistikler kadınların %13'ünün eşinin karşı olması veya dini nedenlerle karşı olduğu için gebeliği önleyici yöntem kullanmadığını göstermektedir (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA). Araştırma verileri özellikle kırsal alanlarda kadınların doğum kontrol yöntemlerine ve kürtaja erişiminin yetersiz olduğuna ve daha çok plansız gebelikler yaşadığına işaret etmektedir. Araştırma verileri ile uyumlu olarak Türkiye'de halen evli 100 kadından 8'inin ve halen evli ve 15-19 yaş grubundaki 100 kadından 33'ünün gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmadığı bilinmektedir (HÜNEE, 2014, 2013 TNSA). Ayrıca Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor genç kadınların aile planlaması hakkında bilinçli olmadıkları için bakamayacakları sayıda çocuk sahibi olduklarına işaret etmektedir.

Araştırma verileri erkeklerin çocuk sahibi olma konusunda ısrarcı davranmadığına ve kürtaj kararında kadına destek olduğuna işaret etmektedir. Bu tutumda belirleyici olan etken ekonomik faktörlerdir. Toplumsal ve sosyoekonomik dönüşümlere paralel olarak geleneksel değerlerin etkisini yitirdiği kentsel alanlarda erkekler ekonomik olarak bakabilecekleri kadar çocuk istemektedir. Araştırma verileri açısından önemli olan bir diğer nokta da kadının halihazırda çok çocuğu olduğu için erkeğin kürtaj ve çocuk sayısı ile ilgili tutumu hakkında net bir değerlendirme yapmanın zor olduğudur.

Ataerkil toplumlarda cinsellik ve üremeye ilgili konular özel alana ait görülmekte ve tabu haline getirilmektedir. Örneğin Çocuk Gelinler Araştırma Raporunda görüşme yapılan kadınların yüzde 78'inin hiçbir cinsel bilgisi olmadan evlendirildiği ve yüzde 62'sinin ilk gece sorun yaşadıklarına yer verilmiştir. Oysa bu konuların kamusal alana taşınması ve bireylerin bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılması ile kürtaj gibi üremeye dair kutuplaşmaya yol açan birçok sorun da kısmen çözülmüş olacaktır (Hooks, 2012, s. 43-44).

Gelişen doğum kontrol yöntemleri ve kürtaj olanağı ile yeniden üretim süreci farklı bir anlam kazanmış ve çocuk doğurmak iradeye bağlanmıştır. Çocuk doğurmak kadının tek

ve en önemli işi olarak kabul edilmediği ve kadın hayatında bir seçenek olarak algılandığı müddetçe doğurgan beden yapısının kadın hayatına etkisinin önemini kaybedeceği değerlendirilmektedir (Mitchell, 2006, s. 50).

Kadınların hem fiziksel hem de cinsel sağlıklarını tehdit eden adölesan gebeliğin sebeplerinden biri de erken evliliklerdir. İstatistikler adölesan annelerin, daha ileri yaşlarda anne olan kadınlara göre, düşük veya ölü doğum yapma riskleri ve bebeğin ilk bir yılda ölme riskinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (UNFPA, 2013a). Nitekim araştırma verileri de adölesan gebeliğe bilgisizlik ve bilinçsizlik eklendiğinde anne ve bebeğin hayatını tehlikeye atan düşük hikayeleri ve bebek kayıpları yaşandığını göstermektedir. Bununla birlikte kadınlar bilinçli bir hamilelik dönemi geçirmemektedir; ataerkil yapı içinde kadının değersizliği ile ilgili görünen doğum öncesi ve sonrası bakım hizmeti almama, yetersiz beslenme ve zayıf bebek doğumu kadınların sıklıkla dile getirdikleri sıkıntılar arasındadır. Kadınlar hamilelik döneminde de ev işlerinin tümünü üstlenmekte ve şiddet görmektedir.

Araştırma verilerine göre kadınlar loğusalık sendromunun da etkisiyle bedenlen iyileşme ve zorlu emzirme döneminde kendi ruhuna ve bedenine dönmek istemekte fakat bebeğin sağlık ve gelişim önceliği nedeniyle bu mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte araştırma verileri özellikle erken yaşta anne olan kadınların çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda bilgisiz olduklarına ve bilgiye ulaşma imkanlarının da olmadığına işaret etmektedir. Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda da adölesan annelerin çocuk bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili bilgi birikimine ve sorumluluk bilincine erişmediğine işaret edilmektedir.

Yine araştırma verilerine göre kadınların iyi bir annenin özelliklerine dair algıları ataerkil ideoloji ve kadının duygu yönelimli olarak tanımlanmasına uygun olarak şekillenmektedir; anne sevgi dolu, ilgili, merhametli, ılımlı ve çocuklarıyla arkadaş olmalıdır. Fedakarlık da iyi bir anneliğin belirleyici özelliklerindendir; kutsallaştırılan annelik algısı ile kadın kendi hayatını hiçe saymaktadır. Oysa yaşamın farkına varan ve kendini gerçekleştirebilmek için motivasyonu olan mutlu bir anne çocuğun yetiştirilmesinde gerçek katkıyı sağlayacaktır.

Ebeveynlik ve çocuk bakımı konusunda sağlanmak istenen toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak diğer alanlardaki kadar kolay değildir. Günümüzde kadınlar anneliğin kendilerine sağladığı statü ve imtiyazdan vazgeçememektedir ve erkeklerin kadınlar kadar iyi ebeveyn olamayacağını düşünmektedir (Hooks, 2012, s. 103-104). Araştırma verileri bazı kadınların bu imtiyazdan vazgeçemedikleri için çalışma haklarını kullanmada gönülsüz olduklarını göstermektedir. Ataerkil ideoloji kadının varoluş sebebini annelik ve bakım sorumlusunu da kadın olarak tanımladığı sürece bu tutumun devam edeceği değerlendirilmektedir.

Erken evliliklerle ilgili yapılan çalışmalarda eğitimsiz ve yoksul kadınların erken evliliklere daha fazla maruz kaldığı görülmektedir. TNSA 2008 verilerine göre eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların % 49'u 18 yaşından önce evlenmiştir (Kaptanoğlu & Ergöçmen, 2012, s. 142), en alt sosyoekonomik statü grubunda ilk evliliğini 18 yaşın altında gerçekleştirenlerin oranı %25 iken, bu oran en üst sosyoekonomik statü grubunda %2'dir (ASPB, 2014, TAYA: Tespitler, Öneriler). Bununla birlikte Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler Raporunda ve Çocuk Gelinler Araştırma Raporunda erken evlenen kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü ifade edilmektedir. Bu araştırmada da kadınların eğitim düzeyi oldukça düşüktür ve kadınlar yoksul ailelerin çocuklarıdır. Bu gerçeklik erken evlilikler konusunda sınıfsal farklılıkların etkisini okumayı gerektirmektedir. Kadınların ezilmesini ve ikincil konumunu ataerkil ideoloji ve doğurgan beden yapısı ile ilişkilendiren radikal feminizm sınıfsal farklılıkları görmezden gelmiştir. Sosyalist feminizmin ise ataerkil ideolojinin yanında sınıfsal farklılıkların da etkisi ile kadınların ezildiğini vurgulamaktadır. Bu nokta bizleri yeni bir araştırma konusuna doğru götürmektedir; sosyoekonomik seviyenin düşük olması erken evlilikleri doğrudan artıran bir etkiye mi sahiptir yoksa sosyoekonomik seviyesi düşük olan kadınlar ataerkil ideolojinin öğretilerinden daha fazla etkilendiği için mi erken evliliklere daha fazla maruz kalmaktadır?

Ataerkil ideolojinin devamı için kadının eğitim görmesinin ve çalışma yaşamına katılımının engellenmesi son derece önemlidir. Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda eğitim, erken yaşta evliliklerin hem sebebi hem de

sonucu olarak değerlendirilmiştir. Erken evlilik ve nişanlanma sebebiyle devamsızlık yapan toplam 693 öğrenciden 675'inin genç kadın, 18'inin erkek olduğu verisine yer verilmiştir. Ayrıca kadınların eğitimlerini %9,5 ile evlenme/nişanlanma/anne olma/hamile kalma nedenleriyle yarıda bıraktıkları bilinmektedir (TÜİK, 2017). Araştırma verilerine göre istatistiklerin ve yaygın kanının aksine erken evlilikler kadının eğitimini yarıda bırakmasına doğrudan etki etmemektedir; kadınların eğitim görmesinin engellenmesi ataerkil ideoloji ile ilgidir. Bu anlayış doğrultusunda kadın kendini geliştirecek herhangi bir çabaya layık görülmez. Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor Raporda da ailelerin genç kadınların eğitim görmelerini önemsemediklerine işaret edilmektedir. Bununla birlikte araştırma verilerine göre ailenin yoksul ve kalabalık olmasına bağlı olarak evde anneye yardımcı ihtiyacı olması en sık ifade edilen engellenme sebebidir. Eğitimsizliğe bir de erken evlilik eklendiğinde kadının bağımlılığı, pasifliği ve edilgenliği artmaktadır. Kadınlar evlilikte yaşadıkları sorunları çözebilecek ve hayatlarında iyileşme sağlayacak bir atılım gerçekleştirememektedir.

Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor erken yaşta evlilik ile ailenin yoksulluğu arasında doğru orantı olduğuna, Erken Yaşta Evliliklere Karşı Mücadele Çalıştay Raporu erken evliliğin ekonomik bir boyutu olduğuna ve yoksulluğun bir çözümü olarak görüldüğüne, Çocuk Gelinler Araştırma Raporu ise erken evliliklerle kalabalık ve yoksul ailelerde daha sık rastlandığına işaret etmektedir. Erken evliliklerin yoksul ailelerde daha sık görüldüğü tespitine katılmakla birlikte araştırma verilerine göre yoksulluktan kurtulma kadınların erken evlendirilmesinde doğrudan bir etki oluşturmamaktadır; evlilik kararı “evden bir boğaz daha eksilir” düşüncesi etrafında şekillenmektedir. Erken evlenen kadınlar hem kendi ailelerinde hem de evlendikten sonra yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Bununla birlikte erken evliliklerin kadın yoksulluğunu artıran bir etki yarattığına da değinmek gerekmektedir.

Araştırma kapsamında kadınlar tarafından sıklıkla vurgulanan kendi ayakları üzerinde durma zorunluluğu çalışma hayatına katılım isteğini de beraberinde getirmiştir. Erkeklerin ise kadınların bağımsızlık kazanacağına dair endişe, karısını çalıştırmış olmanın yaratacağı toplumsal baskı ve kıskançlık nedeniyle bu konuda olumsuz bakış

açısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim araştırma verileri ile uyumlu olarak Erken Evlilik Kadına Şiddetin Başka Bir Yüzü Araştırma Raporu 15–19 yaş aralığında ve evli olan kadınların yüzde 13'ünün işgücü piyasasında olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte çocukların bakım sorumluluğu da kadınların çalışmasında bir engel olarak görülmektedir.

Geleneksel cinsiyetçi iş bölümünü en net gözlemleyebileceğimiz alanlardan biri de aile içi yaşamdır. Araştırma verileri aile içerisinde ev işi ve bakım sorumluluğunun tamamen kadın üzerinde olduğuna işaret ederken istatistikler de araştırma verileri ile uyumlu olarak kadınların hane halkı ve aile bakımına harcadıkları zamanın 4 saat 35 dakika olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2017b). Araştırma kapsamında kadınların tüm gününü alan bu iş bölümünde kadına yardımın çoğunlukla yine bir başka kadından geldiği anlaşılmaktadır. Kadının çalışması da ev işi ve bakım sorumluluğunda herhangi bir değişikliğe yol açmamakta, kadınlar için çifte mesai yaşanmaktadır. Özellikle erken evlenen kadınlar cinsiyetçi iş bölümünü çok daha ağır şartlarda yaşamaktadır. Erken evliliklerde kadın emeği emek sömürüsü şeklinde kendini göstermektedir. Çocuklar adeta bir işçi gibi çalıştırılmaktadır.

Araştırma verilerine göre geniş aileden çekirdek aileye geçiş ve nüfusun azalmasına bağlı olarak ev işleri de azalmış, göç ve kentleşme süreci ile tarla işi ve hayvancılık işlerinden de kadın kısmen çekilmiştir. Ayrıca evde yardımcı makine kullanımı ve çocukların büyüyerek evden ayrılması da iş yükünü azaltıcı rol oynamıştır. Bununla birlikte bu durum geleneksel cinsiyetçi iş bölümünün devam etmediği anlamına gelmez. Nitekim araştırma verileri ev işi ve bakımın sadece kadının alanında tanımlandığına, ev işlerine yardım eden erkeklerin yaptıkları işlerin ise halı çırpma, soba yakma gibi daha az beceri ve emek gerektiren ayrıca daha seyrek yapılan işler olduğuna işaret etmektedir.

Geleneksel cinsiyetçi iş bölümünde ev işlerinden daha fazla emek gerektiren kadının yeniden üretim sürecinde üstlendiği roldür. İstatistikler çocukların bakımını hanelerin %86'sında annelerin üstlendiğini göstermektedir (TÜİK, 2017b). Araştırma verilerine göre erken yaşta çocuk sahibi olmak, çok çocuk sahibi olmak ve çocuk bakımını

genellikle tek başına üstlenmek kadınlar için bir hayli zor ve problemli bir sürece işaret etmektedir. Özellikle geniş aile olarak yaşanan dönemde kadınların ev işi ve çocuk bakımını aynı anda yürütmesi kaldıramayacakları bir sorumluluk altına girmelerine ve kadınların psikolojik problemler yaşamalarına sebep olmaktadır.

Ailenin niceliksel olarak küçülmesi kadının yeniden üreticilik rolünün daha az zaman almasına dolayısıyla geri planda kalmasına neden olmuştur. Gebelik ya da çocuk bakımının kadın hayatında tuttuğu süre azalmıştır. Bununla birlikte modern toplumlarda çocuğa verilen önem ve ebeveynlerin çocuğa dair sorunlarla ilgilenme düzeyi artmıştır. Dolayısıyla çocukların yetiştirilmesinde nitelik önem kazanmış ve toplumsallaştırma işlevi öne çıkmıştır. Kadının yeniden üreticilik rolünün hafiflemesi kadın adına bir kazanımdır. Bununla birlikte toplumsallaştırma işlevinin tamamen kadının alanında tanımlanması bu kazanımın tadını çıkaramamak anlamına gelir. Toplumsallaştırma bir gerekliliktir fakat toplumsallaştıran kişinin cinsiyeti önem taşımamalıdır; anne olması idealize edilmemeli ve zorunlu görülmemelidir (Mitchell, 2006, s. 68-69).

Türkiye’de çocukların bakım sorumluluğu konusunda mevcut yasal düzenlemelere bakıldığında kadın haklarını gözeten bir anlayışın var olduğu görülmektedir. Çocukların bakım sorumluluğu Medeni Kanunda anne ve babaya eşit bir şekilde verilmiştir (Çağlar, 2011, s. 927). Ayrıca hem kadın hem erkek ebeveyne yarım gün çalışma hakkı verilmesi gibi bir takım düzenlemeler yapılmaktadır. Bununla birlikte ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle bu tür düzenlemelerin eşitliği sağlama adına ne denli katkı sağladığı tartışma konusudur.

Çocuk bakımı konusunda eşitliği sağlayıcı çözüm yolu çocukların sorumluluğunun anne ve baba tarafından paylaşılmasının hem ebeveynler hem de çocuklar için en doğru seçenek olduğuna dair toplumsal algı oluşturmaktır. Böylece çocukların her iki ebeveynle de iletişimleri güçlenecek ve sağlıklı kimlik oluşumları desteklenecek, ebeveynler de bu deneyimden keyif ve doyum sağlayacaklardır. Çocuk bakımı ile ilgili erkek ve kadının eşit sorumluluk alması evliliklerindeki rol farklılığından kaynaklanan eşitsizlik sorununa da katkı sağlayacaktır (Hooks, 2012, s. 102).

Radikal feministlerin kadın üzerindeki erkek baskısını azaltmak için biyolojik olarak belirlenmeyen, çocukların tüpte dölleme veya yapay plasenta yoluyla dünyaya geldiği ve bakım ve yetiştirilme sorumluluğunun tüm aileye verildiği yeni bir ailenin kurulması gerektiği düşüncesi anlamlı bir çözüm yolu olarak değerlendirilmemektedir. Çocukların “Cesur Yeni Dünya”¹² dakine benzer bir şekilde “üretilmesi” özgürlükten çok “1984”¹³ ü hatırlatmaktadır (Mitchell, 2006, s. 25-27). Bununla birlikte sözleşmeye dayalı ailenin yaşadığımız dönemde geçerliliği yoktur.

Erkekler ataerkil zihniyetin öngördüğü aile içi hiyerarşik yapılanma soncunda otorite sahibi olan ve tüm kararlarda belirleyici olandır. Kadınların özel alandaki statüleri pasifliğe ve edilgenliğe dayanmaktadır. Araştırma verilerine göre ev içi kararlarda bilinçli bir şekilde söz hakkı tanınmayan kadınlara konumu bir kez daha hatırlatılmaktadır. Çocuk Gelinler Araştırma Raporuna göre de araştırmaya katılan kadınların yüzde 75’inin evde alınan kararlarda söz hakkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte araştırma verileri kadınların ev içinde sadece çocuklarla ilgili konularda karar verdiğini göstermektedir. İstatistikler de kadınların %78,1 ile ev düzeninde karar alma önceliğinin olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2017). Görüldüğü üzere kadınlar aile içinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi altında karar alma sürecine dahil olabilmektedir.

Araştırma verilerine göre erken evlenen kadınlar son derece sınırlı bir sosyal yaşama sahiptir. Eğitim ve çalışma yaşamının dışında bırakılan kadın geleneksel iş bölümünün de etkisiyle ev içine hapsedilmiş olarak yaşamaktadır. Kadınların kişisel ve psikososyal gelişimlerini destekleyici hiçbir sosyal aktiviteleri yoktur. Bu durum kadın hayatının kısır bir döngüde devam etmesine ve ikincil konumunun pekişmesine yol açmaktadır. Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporda da araştırma verileri ile uyumlu olarak genç kadının erken evlilik sonrasında arkadaşlarından koptuğuna ve toplumsal faaliyetle katılımdan uzaklaştığına işaret edilerek sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmesinin engellendiğine değinilmiştir.

¹²Huxley’in 1930 tarihli romandır.

¹³Orwell’in 1949 tarihli romanıdır.

Sosyalleşme sürecinde bağımlı bir kişilik yapısı oluşturan genç kadınlar için erkekler tarafından beğenilmek ve ilgi çekici olmak son derece önemlidir. Araştırma verilerine göre ergenlik döneminde ailesi tarafından mahrum bırakıldıkları ilgiyi bir erkekten görmek kadının erkeğe karşı duygusal yakınlık hissetmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte çocukluk döneminde hissedilen aşkın evlilik birliği içinde zamanla yitirildiği ve çocukluğa özel bir durum olarak tanımlandığı görülmektedir. Yine araştırma verilerine göre aşk kadınlar tarafından bir savunma mekanizması olarak da kullanılmaktadır. Nitekim anne ve/veya babadan yoksun olan kadın bu yoksunluğun psikolojik etkilerinden kendini bir erkeğe adanarak ve ona sevgisini vererek kurtulmaya çalışmaktadır.

Araştırma kapsamında erkeklerin varlığının kadınlarda güven duygusu yarattığı görülmektedir. Kadınlar evlilikleri ile ilgili memnuniyetsizliklerine rağmen erkeksiz bir kadının yaşayacağı toplumsal baskı, namus kaygısı ve yalnızlık korkusu ile evli kalmayı tercih etmektedir. Ataerkil ideolojinin erkeğe bağımlı kıldığı ve bu yolla tabiiyetini sağladığı kadın bu bağımlılık ilişkisi neticesinde erkeğin yokluğunda kendini güçsüz hissetmektedir.

Araştırma verilerine göre erken evlenen kadınların iyi bir evliliğin sürdürülebilmesi için erkek ve kadının sahip olması gereken özelliklerle ilgili düşünceleri ataerkil ideoloji ile uyum halindedir. Nitekim erkek üretim ile ilgili faaliyetlerden sorumlu tutulurken kadın yeniden üretim ile ilgili faaliyetlerden sorumlu tutulmuş ve fedakarlığı, çocuklarına karşı ilgili ve iyi anne oluşu, ev işlerinde yetkinliği ifade edilmiştir. Kadının çalışıyor olması ve kendi ayakları üzerinde durması da iyi bir evlilik için sahip olunması gereken özelliklerden biri olarak vurgulanmıştır.

Araştırma verileri erken evlenen kadınların duygusal paylaşım ve tatminden uzak bir evlilik geçirdiklerine işaret etmektedir. Kadınlar yaşanamayan çocukluk, gençlik, evlilik ve annelikten; şiddetin psikolojik etkilerinden; ev işi ve çocuk bakımının zorluklarından bahsetmektedir. Kadınların birçoğu evlilikleri boyunca fakat özellikle ilk yıllarda psikolojik sorunlar yaşamıştır. Eşitlikten uzak, çocuklara endeksli bir evlilik içinde yaşam alanı ev ile sınırlı olan kadın ev içinde yaşanan sorunlardan fazlasıyla

etkilenmektedir. Bununla birlikte ataerkil toplumlarda kadın kendine ait her duyguyu ve dürtüyü yok sayan veya aşağılayan bir anlamlar bütünü içerisinde. Kadın duygularını ve tecrübelerini açıklıkla ifade edememektedir. Bu tür duyguların gün yüzüne çıkamaması ve birikmesi bir süre sonra kadının psikolojisinin bozulmasına neden olur (Durudoğan, 2011, s. 877-878). Araştırma verileri evlilikten beklediğini bulamayan kadınların çeşitli travmalar yaşadığına işaret etmektedir. Çocuk Gelinler Araştırma Raporu da araştırma verileri ile uyumlu olarak araştırmaya katılan her üç kadından birinin intiharı düşünmüş ya da intihar girişimde bulunmuş olduğu tespitine yer vermektedir.

Araştırma kapsamında kadınların erken evliliği tercih etmediği, ya daha geç evlenilmesi gerektiğini ya da hiç evlenilmemesi gerektiğini düşündüğü ayrıca çocuklarının erken evlilik yapmasını da istemediği görülmektedir. Araştırma verileri kadınların yoğun olarak deneyimledikleri erken evliliklere ve erken evlilikleri normalleştiren geleneğe karşı tepkili olduklarına işaret etmektedir. Bu tepkinin ardında erken evliliğin kadın hayatına olumsuz etkileri ve bu etkiler ile ilgili farkındalık ve modernleşme sürecine bağlı olarak aile yapısında ve evlilik algısında meydana gelen değişim yatmaktadır. Bu noktada araştırma kapsamında şu tespiti yapmak önemlidir; kadınlar ataerkil kodların içselleştirilmesi sonucu namus, iyi annelik ve evlilik için kadının sorumlulukları gibi konularda ataerkil yapı ile uyum içindedir. Bununla birlikte özellikle yaşı daha genç olan kadınların eşitsizliği, erkek üstünlüğünü ve baskısını destekleyen yapıya karşı tepkili oldukları görülmektedir. Kadınlar özellikle kendi ayakları üzerinde durarak bağımsızlaşmanın önemine vurgu yapmıştır.

Kuramsal çerçeve bölümünde incelendiği üzere dünyada aile ve evlilik kurumları ile ilgili bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bahsi geçen dönüşüm süreci ile aile kurumunun zamanla ortadan kalkacağı görüşü ortaya çıkmıştır. Ancak hali hazırda görünen ailenin geçirdiği dönüşümlerle yeni koşullara uyum sağlayabilen bir yapısı olduğu ve bu sayede insan ve toplum için önemli işlevleri yerine getirmeye devam eden bir kurum olduğudur. Örneğin batıda modern çekirdek ailenin çözülmesi ile başlayan postmodern aile yapılanmasında çocuksuz aileler, evlenmeden yalnız yaşamayı seçmiş tek kişilik aileler, tek ebeveynli aileler gibi farklı aile tipleri görülmeye başlanmıştır.

Ayrıca evlilik de farklı algılar ve pratikler yoluyla varlığını devam ettirmektedir. Türkiye için de benzer bir değerlendirme yapmak mümkündür. Her ne kadar batıya kıyasla istikrarını koruma eğiliminde olsa da geleneksel aile yapısı dönüşüm sürecine girmiş, kavramsal çerçeve bölümünde değinilen küçük ve eşitlikçi aile tipi görülmeye başlanmıştır. Ayrıca istatistikler toplam doğurganlık hızının düşmekte olduğuna ve boşanma oranlarının arttığına işaret etmektedir. Ataerkil yapının keskin hatlarının kısmen yumuşaması, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve ücretli çalışma yaşamına katılımın artması gibi sebeplerle evliliğin kadın hayatındaki anlamı da değişmeye başlamıştır. İstatistikler kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşının yükseldiğini ve 18 yaş altı evlilik yapma oranının azaldığını göstermektedir.

Radikal feministlerin kadın üzerindeki erkek baskısının ortadan kaldırılması için ataerkil ideolojinin uygulama alanı olan ve kadınların doğurgan beden yapısına bağlı eşitsizlikleri en ileri boyutta yaşadığı ailenin ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesi anlamlı görünmemektedir. Aile ve evlilik kurumları kültürel yaratılardır ve değişime açıktır; sorun kavramların içeriğini doldurma ile ilgilidir. Kadının kişiliği ve rolüne dair hiçbir netlikten ve mutlaklıktan söz edilemeyeceği gibi ailenin şekli veya rolüne dair de hiçbir netlikten ve mutlaklıktan söz edilemez (Mitchell, 2006, s. 38). Aile karşıtı söylemlere rağmen ataerkil ilişki kalıplarına ve cinsiyet eşitsizliğine dayanmadığı ve yeni koşullara uyum sağlayabilen yapısını koruduğu sürece ailenin yerini alabilecek alternatif çözümlere gerek olmadığı değerlendirilmektedir. Neticede alternatif birliktelikler de açıkça tanımlanmış kurallara dayanmak zorundadır; nitekim kişiler arasında kuralsız yaşanan birliktelikler kaos yaratacaktır. Bununla birlikte alternatif birliktelikler de ailenin yerine getirdiği işlevleri farklı şekillerde de olsa yerine getirmek zorundadır. Dolayısıyla ailenin yerini alacak yeni bir model yerine eşitlik üzerine kurulu yeni bir aile yapısı oluşturmak gerekmektedir.

Evliliğin kadınlar için nihai bir amaç değil mutluluğu ve doyumu yakalamak için bir araç olarak algılandığı, aile içi geleneksel cinsiyetçi iş bölümünün ortadan kalktığı, cinsellik, ebeveynlik gibi konularda üstünlük, baskı ve zorlama içermeyen eşitlikçi ilişkilerin kurulduğu bir aile yapısıyla kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliğinin geçerli olduğu bir yaşama kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

- Akis, Y., Özakin, Ü., & Sancar, S. (2009). Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi. *Cogito*, 245-258.
- Alkan, A., & Çakır, S. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırımlar. F. Alpkaya, & B. Duru içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 229-271). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alpkaya, F. (2012). Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme. F. Alpkaya, & B. Duru içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 7-14). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Arat, N. (1991). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Aytaç, A. M. (2012). Türkiye'de Ailenin Tarihsel Dönüşümü:1925-2010. F. Alpkaya, & B. Duru içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Başer, M. (2000). Adölesan Cinselliği ve Gebelik. *C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4 (1).
- Berktaş, F. (2009). Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik. *Cogito*, 57-72.
- Calp, Z. K. (2014). Rakamlarla Çocuk Evlilikler. H. Şen içinde, *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe* (s. 6-24). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çağlar, F. İ. (2011). Türk Hukuk Mevzuatı Çerçevesinde Annelik. S. Sancar içinde, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (s. 915-942). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, H. (2013). *Sosyo-kültürel ve Ekonomik Faktörler Çerçevesinde Erken Evlilikler: Ankara Pursaklar Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çavuş, R. (2004). Shakespeare'de Aşkın Farklı Kimlikleri. *Doğu Batı*, 171-184.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Demren, Ç. (2001). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji*, 1-10.
- Direk, Z. (2009). Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği. *Cogito*, 11-38.
- Doğan, R. (2016). *"Namus", "Töre" ve Eril Şiddet*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Duru, B. (2012). Türkiye Nüfusunda Yeni Eğilimler: Görünüm, Sorunlar, Politikalar. F. Alpkaya, & B. Duru içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 163-180). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Durudoğan, H. (2011). Namusun İlmîği. S. Sancar içinde, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (s. 871-882). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ecevit, Y., Ecevit, M., Ayata, A., Gölgelioğlu, Ö., Göğüş Tan, M., Kurdoğlu, A., . . . Durakbaşı, A. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını - Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Eradam, Y. (2004). Aşkın Sözü Kördür: Batı'nın Aşk Pazarı ve Paradigmaları Üzerine Bir Deneme. *Doğu Batı*, 63-80.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği Kadın Özgürlüğü Davası*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Günay, M. (2012). Sosyolojide ve Sosyal Bilimlerde Hermeneutik. M. Tuna içinde, *Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları* (s. 122-132). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güven, S. (2001). *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Hooks, B. (2012). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*. İstanbul: bgst Yayınları.
- HÜNEE. (2014). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdları Enstitüsü.
- İnceoğlu, Y., & Kar, A. (2010). *Dişlilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yuttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metris Yayınları.
- Kaptanoğlu, İ. Y., & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*.
- Kümbetoğlu, B. (2011). Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar. S. Sancar içinde, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (s. 475-504). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Niteliksel Araştırma. M. Tuna içinde, *Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları* (s. 164-187). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Millett, K. (2011). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mitchell, J. (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Öztürk, Ş. (2009). Feminizm. *Cogito*, 5-9.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şen, H., & Gümüş, K. (2014). Alan Araştırması I Türkiye'de Çocuk Evlilikler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma Hatay Samandağ Örneği. H. Şen içinde, *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe* (s. 46-95). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tong, R. P. (2006). *Feminist Düşünce*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Tuna, M. (2012). Giriş. M. Tuna içinde, *Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları* (s. 102-109). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tuna, M. (2012a). Niceliksel Araştırma. M. Tuna içinde, *Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları* (s. 142-163). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkarlan, N. (2012). Aile Sosyolojisi. M. Tuna içinde, *Sosyolojiye Giriş Sosyolojinin Temel Tartışmaları* (s. 210-225). Ankara: Detay Yayıncılık.
- United Nations Children's Fund. (UNICEF). (2012). *Progress for Children: a Report Card on Adolescents*. New York: UNICEF.
- United Nations Children's Fund. (UNICEF). (2013). *Ending Child Marriage Progress and Prospects*. New York: UNICEF.
- United Nations Children's Fund. (UNICEF). (2016). *The State of the World's Children 2016*. New York: UNICEF.
- United Nations Population Fund. (UNFPA). (2013). *Motherhood in Childhood: Facing the Challenge of Adolescent Pregnancy*. New York: UNFPA.
- United Nations Population Fund. (UNFPA) (2013a). *Adolescent Pregnancy: a Review of Evidence*. UNFPA: New York.
- World Health Organisations. (WHO) (2006). *Married Adolescents: no Place of Safety*. Geneva: WHO

- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yiğit, T. (2015). *Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Bağlamında Ataerkil İdeoloji ve Erken Evlilikler*. Ankara: Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Yonug, I. M. (2009). Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler. *Cogito*, 39-56.
- Zeybekoğlu Dünder, Ö. (2016). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. N. Adak içinde, *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* (s. 39-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.

İnternet Kaynakları

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler* (Rapor No: 1). Erişim: 18 Ağustos 2017, <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf2011>
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). Erişim: 7 Eylül 2017, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/haberler/sivil-toplum-kuruluslari-universiteler-ve-uluslararasi-kuruluslarin-temsilcileri-ile-erken-yasta-ve-zorla-evliliklerinin-onlenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-plani-hazirlik-toplantisi-yapildi>
- Aktaş, Gül. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 53-72. Erişim 27 Eylül 2017, www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/download/732/516
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politiktir Söyleminde Aile. *The Journal Of Europe – Middle East Social Science Studies*, 2, 1-21. Erişim: 07 Eylül 2017, dergipark.gov.tr/download/article-file/174236
- Ayaz, Cüneyt. (2014). *Cyborg Manifestosu (Donna Haraway)*. Erişim:16.12.2017, https://www.academia.edu/9564530/Cyborg_Manifestosu_Donna_Haraway_-_C%C3%BCneyt_Ayaz
- Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi. (2011). Erişim: 7 Eylül 2017, <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2011/03/ArastirmaNotu107.pdf>
- Başbakanlık. (2016). *65. Hükümet Programı*. Erişim: 09.11.2017,

http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/Kurumsal_Haberler/64.hukumet_programi.pdf.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). Erişim: 24 Eylül 2017,
https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı* (2013-2017). Erişim: 09.12.2017,
<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/55d48d53369dc533086ee7ca/ulusalcocukhaklaristratejibelgesiveeylemplani.pdf>.

Çocuk Koruma Kanunu. (2005). Erişim: 24 Eylül 2017,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>

Dikici, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri. *International Journal of Social Science*, 43, 523-532. Erişim: 07 Eylül 2017, <https://www.jasstudies.com/DergiPdfDetay.aspx?ID=3100>

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2012). Erişim: 7 Eylül 2017, <http://sendika62.org/2012/11/cocuk-gelinler-raporu-diyarbakir-kadin-sorunlari-arastirma-merkezi/>

Girls Not Brides. (2017). Erişim: 11 Ekim 2017,
[https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2017/10/Girls NotBrides_CEFM_Brief.pdf](https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2017/10/Girls_NotBrides_CEFM_Brief.pdf).

Girls Not Brides. (2017a). Erişim: 9 Ağustos 2017,
<https://www.girlsnotbrides.org/where-does-it-happen/>

Güçlü, S. (2012). Feminist Metodoloji Tartışmaları. *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1, 107-120. Erişim: 23 Temmuz 2017,
mjh.akdeniz.edu.tr/_dinamik/201/371.pdf

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (Kasım 2014). *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Erişim: 27 Eylül 2017,
http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1948). Erişim: 09.12.2017,
https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html

KADEM. (2014). Erişim: 7 Eylül 2017,
<http://kadem.org.tr/erken-yasta-evliliklere-karsi-mucadele/>

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. (1979). Erişim: 09.12.2017, https://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. (2011). Erişim: 09.12.2017, <http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/158-kadnlara-yonelik-siddet-ve-ev-ici-siddetin-onlenmesi-ve-bunlarla-mucadeleye-iliskin-avrupa-konseyi-sozlesmesi-istanbul-sozlesmesi/>

Kalkınma Bakanlığı.(2017). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamak ve Tüm Kadın ve Kız Çocuklarını Güçlendirmek*. Erişim: 09.12.2017, <http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/hedefler/cinsiyet-esitligini-saglamak/>

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Erişim: 09.12.2017, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkinma%20Planı.pdf>

Oğuz, H. Ş. (2012). Alanda Bir Kadın. *Fe Dergi* 4, 1, 64-78. Erişim: 12 Ağustos 2017, http://cins.ankara.edu.tr/7_6.html

Sarioğlu, E. (2015). Aşk Liberal Bir Sözleşme mi? *Birikim Dergisi*. Erişim: 02.12.2017, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1173/ask-liberal-bir-sozlesme-mi#.Wi-1X-YUncs>

Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, 185-195. Erişim: 18 Ağustos 2017, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/view/1020001540>

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. (2010). *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor*. Erişim: 7 Eylül 2017, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf

TÜİK. (2017). Erişim: 01 Eylül 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>

TÜİK. (2017a). Erişim: 01 Eylül 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24647>

TÜİK. (2017b). Erişim: 05 Eylül 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>

TÜİK. (2017c). Erişim: 17 Eylül 2017,

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642>

Türk Ceza Kanunu. (2004). Erişim: 24 Eylül 2017,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

Türk Medeni Kanunu. (2001). Erişim: 24 Eylül 2017,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Erişim: 09.12.2017,
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=2709>

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi. (Ekim 2011).
Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler (Rapor No:11-08). Erişim: 7 Eylül 2017, <https://books.google.com.tr/books?isbn=6054030612>

EK-1

ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUAT

Türk Medeni Kanununun 124. maddesinde; *“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir ...”* denilmektedir (Türk Medeni Kanunu, 2001). Söz konusu hüküm ile 17 yaşını doldurmadan yapılan evlilikler erken evlilik olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte hakime 16 yaşını dolduran çocukların evliliği ile ilgili takdir yetkisi tanınmıştır. Çocuk Koruma Kanunu ise çocuğu *“daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi”* (Çocuk Koruma Kanunu, 2005) olarak tanımlamaktadır. Türk Medeni Kanununa göre 17, Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşını doldurmamış kişiler çocuk evli olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Anayasa, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanununda erken yaşta evliliklerle dolaylı olarak ilişkili kurulabilecek hükümler yer almaktadır.

Anayasanın 10. maddesinde *“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.”* hükmü yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Türk Medeni Kanununun 134. 142. ve 143. maddelerinde evlenmenin ne şekilde gerçekleşeceği ve hukuken geçerliliği olan tek nikahın resmi nikah olduğu belirtilmiş olup 151. maddesinde *“Kendisinin veya yakınlarından birinin hayatı, sağlığı veya namus ve onuruna yönelik pek yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmiş eş, evlenmenin iptalini dava edebilir.”* ifadesi yer almaktadır (Türk Medeni Kanunu, 2001).

Türk Ceza Kanununun “Çocukların Cinsel İstismarı” başlıklı 103. maddesi, “Reşit Olmayanla Cinsel İlişki” başlıklı 104. maddesi, “Cinsel Taciz” başlıklı 105. maddesi ve “Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma” başlıklı 109. maddesi kapsamında erken

evlilikler yoluyla kişiye karşı işlenen suçlar da cezalandırılmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004).

Erken evlendirilen çocuklar Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesinde tanımı yapılan koruma ihtiyacı olan çocuk “*Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru (çocuk),*” (Çocuk Koruma Kanunu, 2005) kapsamında da değerlendirilebilmekte ayrıca Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda düzenlenen koruyucu ve önleyici tedbirlerden de yararlanabilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uyarınca “... *çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır*” (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989). Bu doğrultuda 18 yaşın altında yapılan evlilikler erken evlilik ve evlenenler çocuk evli olarak nitelendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 16. maddesinde “*Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, uyrukluks veya din bakımından hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkına haizdir. Her erkek ve kadın evlenme konusunda, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde eşit hakları haizdir.*” ve “*Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.*” ifadeleri yer almaktadır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948).

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) 16. maddesinde “*Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.*” ifadesi yer almaktadır (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1979).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocuklara yaşama hakkı, eksiksiz biçimde gelişme hakkı, zararlı etkilerden, istismar ve sömürüden korunma hakkı, aile kültür ve

sosyallaşma eksiksiz katılma hakkı vermektedir (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989).

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'nin “Zorla Evlendirmenin Hukuki Sonuçları” başlıklı 32. maddesinde *“Taraflar zorla gerçekleştirilen evliliklerin mağdura aşırı mali veya idari yük olmaksızın feshini, iptalini ve sonlandırılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır”*; “Zorla Evlendirme” başlıklı 37. maddesinde ise *“Taraflar yetişkin bir bireyi veya çocuğu evlenmeye zorlayan kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere hukuki veya diğer tedbirleri alır.”* ve *“Taraflar yetişkin bir bireyi veya çocuğu evlenmeye zorlamak amacıyla kendi ikamet yeri dışında diğer ülke veya Taraf devletin topraklarına çekmeye ilişkin kasti davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gerekli hukuki veya diğer tedbirleri alır”* ifadeleri yer almaktadır (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2011).

EK-2

GÖRÜŞME REHBER FORMU

- Yaşınız?
- Nerede doğdunuz ve büyüdüünüz?
- Eğitim durumunuz?
- Mesleğiniz? Çalışıyor musunuz?
- Sosyal güvenceniz?
- Taşınır taşınmaz mülkünüz?

- Kaç yaşında evlendiniz?
- Evlilik kararını kim aldı? Evlilik kararı alınırken size danışıldı mı? Bunda ailenizin çevrenizin etkisi oldu mu?
- Evlilik kararı alınırken ailenize karşı çıktınız mı, bunun sonucunda ne gibi sorunlarla karşılaştınız?
- Kendinizi evliliğe nasıl hazır hissettiniz? Bunu daha önce size anlatan var mıydı?
- Ailenizde sizden başka erken yaşta evlenen var mı?
- Resmi nikahınız – dini nikahınız var mı?
- Eşinizi daha önceden tanıyor muydunuz?
- Evliliğinizde başlık parası alındı mı?
- Eşinizle aranızda kaç yaş fark var?
- Evde kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?

- Erken yaşta evlilik konusuna toplumun bakışı nedir, erken yaşta evlilik gelenek haline getirilmiş midir?
- Sizce çocuk ve kadın kime denir?
- İyi bir evliliğin sürdürülmesinde erkek ve kadının yerine getirmesi gereken sorumluluklar nelerdir?

- Evlendikten sonra aile içi ataerkil şiddete maruz kaldınız mı? Şiddete maruz kaldıysanız ne sıklıkta ve ne şekilde şiddete maruz kaldınız? Maruz kaldığınız şiddete karşı olan tepkiniz ne oldu?
- Cinsel şiddete maruz kaldınız mı? Maruz kaldığınız şiddete karşı olan tepkiniz ne oldu? Cinsel şiddete maruz kalmanızın sebebi sizce neydi?

- Evlenmeden önce cinsel deneyim yaşanmayacağı konusunda ailenizden telkin aldınız mı? Sizce erken evlilik yapmanızda ailenizin namusunuzu koruma kaygısı ve toplumun namus baskısının etkisi olmuş mudur?
- Sizin ve eşinizin evlenmeden önce cinsel deneyim yaşamamış olması evliliğiniz için önemli bir unsur muydu?
- Sizce namuslu olmak nedir?

- Kaç çocuk sahibisiniz? Planladığınız zamanlarda ve sayıda mı çocuk sahibi oldunuz?
- Kürtaj oldunuz mu? Kürtaj veya gebelikten korunma yöntemlerini kullanma konusunda özgür müsünüz?
- Eşinizin çocuk sahibi olma konusundaki tutumu nedir?
- İyi bir annenin sahip olması gereken özellikler var mıdır? Nelerdir? Siz bu özelliklere sahip misiniz?
- Çocuk yaşta çocuk sahibi olmanın zorluklarından bahseder misiniz?
- Evlendikten sonra herhangi ciddi bir hastalığa yakalandınız mı?
- Doğum öncesi ve sonrasında sağlık hizmeti aldınız mı?
- Cinsel yolla bulaşan herhangi bir enfeksiyon geçirdiniz mi?
- Hiç düşük yaptınız mı?
- Çocuklarınız erken yaşta mı doğdu? Doğum sağlığını nasıl etkiledi? Bebeğinizin sağlığı nasıldı?
- Evlendikten önce ya da sonra psikolojik tedavi gördünüz mü? Psikolojik durumunuzu nasıl tanımlarsınız?
- Erken evlilik yapmanız eğitim hayatınızı engelledi mi?
- Parayı nasıl yönetiyor ve harcıyorsunuz? Aile içerisinde maddi kararlar en çok kim tarafından alınır? Sizce bunun sebebi nedir? Ekonomik bağımsızlığınızın olması eşinizin otoritesini sarsar mıydı?
- Ev işlerini kim yapar? Evde hangi işlerin sorumluluğu size, hangi işlerin sorumluluğu eşinize ve hangi işlerin sorumluluğu bir başkasına aittir? Çalışıyor olmanızın ev işlerinizdeki azalmaya etkisi oldu mu?
- Çocukların bakım sorumluluğu kime aittir?
- Bir gününüz nasıl geçiyor? Hangi aktiviteler ne kadar zamanınızı alıyor?
- Aileniz ile düzenli olarak görüşüyor musunuz?
- Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?
- Evde hangi tür kararlar kime aittir? Siz evde hangi konularda söz sahibi olmanız gerektiğini düşünüyorsunuz? Eşinizin bu konudaki tavrı nedir?
- Evlendiğinizde eşinize kaşı duygusal bir yakınlık hissediyor muydunuz? Hissediyorsanız eşinizde sizi etkileyen özellikler nelerdi?
- Eşinizin varlığı sizde güven duygusu yaratıyor mu?
- Erken evlenmeniz sizin yaşamınıza etkisi nasıl oldu? Geçmişe dönme şansınız olsa yeniden erken evlenmeyi tercih eder misiniz?
- Evlilik sizin için ne anlam ifade ediyor?

EK-3

ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/02/2018

Tez Başlığı / Konusu: Radikal Feminizm Açısından Erken Evlilikler Üzerine Nitel Bir Çalışma

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 154 sayfalık kısmına ilişkin, 06/02/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06.02.2018

Adı Soyadı: Kevser CALP ŞEN
Öğrenci No: N11228230
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN

EK-4

ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/02/2018

Tez Başlığı / Konusu: Radikal Feminizm Açısından Erken Evlilikler Üzerine Nitel Bir Çalışma

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06.02.2018

Adı Soyadı: Kevser CALP ŞEN
Öğrenci No: N11228230
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

